

1963

KAMNIŠKI
ZBORNIK
IX

KAMNIŠKI ZBORNIK

1963

KAMNISKI
ZBORNIK

mm 8486

DK 04(497. 12)

*M*ANOM
FRANA ALBREHTA

Zvone Verstovšek

Fran Albreht
Ljubljana, 26. maja 1959

11. februarja letos je v Ljubljani, kjer je prebival več kot 40 let, zaključil svojo življenjsko pot kamniški rojak Fran Albreht. Čeprav je od tedaj minilo že več kot pol leta, se vsi, ki smo ga poznali in cenili, še vedno ne moremo sprijazniti z usodno resnico, da ga ni več, da je nehala pisati njegova roka, ki je pol stoletja neumorno prelivala bogastvo njegovega duha v dognanem in izbranem izrazu na premnoge strani naših revij, časopisov, publikacij in knjig. Preveč je bilo v njem neumornosti, preveč zavzetosti za aktivno prisotnost v našem javnem kulturnem življenju, da bi mogli ob njegovi nenadni smrti doumeti globoko vrzel, ki jo bomo le težko in ne tako kmalu zapolnili.

Rodil se je Albreht v delavski družini v Kamniku 17. novembra 1889. leta. Svojega socialnega porekla se je s ponosom zavedal že v svoji mladosti, še bolj pa kasneje, ko je kot dozorel mož — po opravljeni gimnaziji v Kranju in končanem študiju na filozofski fakulteti v Ljubljani — zastavil vse svoje ustvarjalne moči za napredno slovensko duhovno življenje. Ko se je po prvi svetovni vojni z Dunaja vrnil v Ljubljano, kjer so se zbrali skoraj vsi, ki so imeli s svojim delom pripomoči k njenemu dokončnemu razvoju v slovensko duhovno, gospo-

darsko in politično središče, je z njemu svojsko bistrovidnostjo takoj spoznal, kako in s čim mu je prispevati k tedanjemu profilu našega kulturnega snovanja. Odtlej Ljubljane ni več zapustil, dokler ga niso Nemci aretirali in zaprli ter odvedli v Dachau. Zdravstveno močno prizadet se je po vrnitvi iz internacije ponovno z vsemi močmi prepustil nadaljevanju svojega nedokončanega, nasilno pretrganega ustvarjanja, ki je zanj šele zdaj našel ustrezne pogoje. Idejnopolitičnemu konceptu, ki si ga je ustvaril še v svoji mladosti, za katerega uresničitve se je tudi boril v predaprilski Jugoslaviji in zaradi katerega je moral v Dachau, konceptu, ki je našel svojo inkarnacijo v novi Jugoslaviji, je ostal Albreht neomajno zvest vse svoje plodno, težav in neprilik polno življenje. Najbrž Slovenci nimamo mnogo mož, ki bi več kot pol stoletja živeli in delali na tako eksponiranih položajih ter se borili za tako napredne pozicije v javnem kulturnem in političnem življenju, da bi pri tem ne mogla pasti nanje senca nedoslednosti. In v takšni poštenosti, v takšni skladnosti nazorov in ravnanja, ki ji moramo pri Albrehtu slediti od njegovih prvih poskusov uveljavljanja v naši javnosti pa vse do njegove smrti, je veličina njegovega dela in njegove osebnosti.

Raziskovalci slovenske kulturne polpreteklosti bodo mogli Albrehtovo ime zaslediti v Slovanu iz leta 1906 in LZ iz leta 1908. Tedaj mu še ni bilo 20 let. Svoja mladostna pojmovanja in spoznanja je izpopolnjeval ob branju in študiju tedanjih najnaprednejših zapadnoevropskih in ameriških pisateljev ter pri tem čvrsto ostajal na domačih tleh in v domačih razmerah. S svojimi pesmimi se je vedno češče oglašal v tedanji vodilni slovenski leposlovni reviji, še v času prve svetovne vojne pa je že pripravljal svojo prvo pesniško knjigo (*Mysteria dolorosa* 1917). Da njegova lirika ni nastajala le pod močnimi mladostno ljubezenskimi vplivi kot priložnostni izliv njegovih čustev, je dokazal s svojo naslednjo zbirko, ki je izšla le tri leta kasneje (*Pesmi življenja* 1920) in ki pomeni začetek slovenske revolucionarne poezije v stari Jugoslaviji. Čeprav poslej ni izdal več nobene pesniške zbirke, je vendar stihom ostal še dolga leta zvest in le razmere tridesetih let so krive, da je tretja knjiga pesmi ostala žal le v načrtu. Dokaz za to, da je Albrehtu pomenila poezija najbolj intimno in najiskrenejše izpovedovanje, je v verzih, ki jih je napisal, ko mu je odpovedal vsak drug način pričevanja. V resnici se pesmim ni nikdar odpovedal, k njim se je zatekel — značilno — v svojih najtežjih dneh, tudi v času internacije in še kasneje prav do svojih poslednjih dni. Mnoge so raztresene

po revijah, časopisih in raznih priložnostnih publikacijah, precej pa jih je ostalo še v njegovi zapuščini neobjavljenih. Da bi Albrehtovo pesniško delo dobilo vsaj približno zaokroženo podobo, bi bilo treba misliti na izdajo tretje zbirke njegovih pesmi, ki bi je najbrž ne bilo težko pripraviti iz obilice stvaritev v času dobrih 40 let. Ko se je ob svojem jubileju — sedemdesetletnici — v petem zvezku KZ mimogrede dotaknil svojega deleža v slovenski literaturi in umetnosti, je med drugimi pritrdil našemu mnenju iz enega prejšnjih Kamniških zbornikov, da »je v svojem kulturnem prizadevanju kot urednik raznih revij in knjižnih zbirk najčešče podrejal in zapostavljal svoje lastno delo delu drugih, namesto da bi brezobzirno sledil živemu in tvornemu nagonu svoje krvi...«, pri čemer je najbrž v prvi vrsti mislil na usodo svoje poezije. Takšni domnevi pritruje tudi misel, ki jo je Albreht ob praznovanju svoje sedemdesetletnice izrazil v nekem pismu, ko pravi da »... je moje delo tak strašen torzo...«

Pesnika je po naselitvi v Ljubljani pač vse preveč prevzelo in okupiralo delo, ki se mu je posvetil z vsemi svojimi močmi: spremljanje razvoja osrednje slovenske gledališke hiše (njegov prvi takšen prispevek najdemo v LZ že leta 1919). Gledališču je — tako kot poeziji — ostal zvest do zadnjih let svojega življenja in ustvaril s svojimi razmišljanji, kritičnimi zapiski, razpravami, perspektivnimi članki v najvidnejših naših periodičnih publikacijah solidno osnovo za idejno-umetniško pot te važne narodne duhovne ustanove. Za gledališče je prevedel tudi celo vrsto tujih, predvsem klasičnih, dramskih del v času, ko mu je s takšnimi prevodi kazal pot edinole lahko Oton Župančič, njegov svak. Razvoj slovenske dramske hiše med obema vojnama in celo prvih deset let po osvobojenju je v marsičem povezan z Albrehtovim imenom, z njegovimi prizadevanji.

Tretji veliki kompleks Albrehtovih sil in moči je vsrkalo njegovo uredniško in organizacijsko delo. Tudi temu se ni mogel odpovedati, čeprav mu je v letih, ko bi se mogel najbolj plodno posvetiti svetu poezije, vzelo največ časa in življenjskih sokov. Deset let težaškega dela pri LZ, mnogi konflikti, ki jih je moral kot urednik v zgodnjih letih po prvi svetovni vojni na čelu lista bojevati in trda tlaka za uveljavitev napredne pisane besede v času najhujšega velikosrbskega pritiska, so žilavega, doslednega, evropsko razgledanega in izrazito napredno usmerjenega literarnega delavca pač hudo prizadeli, zlomiti ga in vzeti mu voljo ter ga pritisniti na stran pa niso mogli. Iz znane krize osrednje slovenske leposlovne revije je s svojimi somišljeniki in prijatelji Josipom Vidmarjem, Ferdinom Kozakom, Slavkom Lebnom

in Lojzetom Udetom izšel neporažen ter tako ponovno dokazal svojo visoko ideološko in moralnopolitično vrednost. Še isto leto ga najdemo med snujočimi nove, v svojih literarnih in političnih stremljenjih izrazito levo usmerjene revije — Sodobnosti. Ob uredniškem in organizacijskem delu za našo periodiko pa je omeniti tudi vrsto priložnostnih publikacij in knjig, ki jih je sam ali s pomočjo svojih sodelavcev uredil in pripravil za tisk.

Ko govori Albreht v predgovoru svojih izbranih člankov in zapiskov (Odsevi časa) o nekaterih komponentah svojega dela, ugotavlja, da tudi z današnjih stališč prenesejo vsako objektivno vrednotenje, saj ».. je vsem lastno: dosledno prizadevanje za čim poštenjšo kvaliteto v kulturi in literaturi, v umetnosti in gledališču, pa tudi v drugem našem javnem življenju.« (Fran Albreht Odsevi časa str. 12). To pa je največ, kar lahko neko ljudstvo od svojega kulturnega ustvarjalca zahteva, in največ, kar lahko kulturni ustvarjalec svojemu ljudstvu da.

*I*Z NEOBJAVLJENE POEZIJE

Fran Albreht

I

Zvečer, ko že narahlo podremavam
in svet razpušča se in v nič razblinja,
povede me na drugi breg stopinja,
kamor počasi nezavedno tavam.

Slovo sem dal posvetnim že zabavam:
ob čaši vina misel me prešinja,
iz srca pesem neizpeta izginja,
posmehujoč se vsem vlačuškim slavam.

Življenja kratki sen se dopolnjuje ...
Modrost, ki ni od tod več, mi ozarja
srce, ki vedno še kragulj ga kljuje:
V življenju stal si, stal si sred viharja.

II

Z razpetimi krili je treba leteti
nad brezni človeških usod,
z gorečim srcem življenje živeti
in z vero v svojo pot.
Ljubiti, trpeti in stokrat umreti —
smrt je najvišja slast.
In pasti in zopet krila razpeti
za zadnjo, najslajšo propast.

III

Nekdo brezskrbno in lahkó
v življenju se precicibani,
a drugi z ranjeno glavó
pretolče se in precigani.

IV

Noč pred Nočjo, ki pada na Telo,
da vse raztrešči v Nič, se večja, raste;
gazi, drobi, poplavlja pod seboj
sonce in zvezde, mesta, gore, hraste:
Izožil se je svet v en sam atom.

PESNIŠKA ZAPUŠČINA FRANJE TROJANŠEK-ZORANE

Ivan Vidali

Pesnica FRANJA TROJANŠEK-DEKLEVA, s pesniškim imenom ZORANA, se je rodila 1867 v Mengšu, tu živela in 1935. umrla. Njeno ime je danes naši javnosti malo znano, pesmi, ki jih je v glavnem objavila ob prelomu stoletja, pa so pozabljene. Njeno pesniško zapuščino, ki je doslej veljala za izgubljeno,¹ smo odkrili julija 1954 med pripravami za razstavo »800 let Mengša«.² Zdaj je mogoče izreči sodbo o Zorani kot slovenski pesnici, ji določiti mesto v naši literaturi in pojasniti vprašanje, ki se je predvsem pojavljalo v zvezi z njo v slovenski literarni zgodovini, ali ni morda med njeno zapuščino še kak Murnov rokopis in kaj se je zgodilo s tistimi Murnovimi stvarmi, za katere vemo, da so bile njena last.

Zapuščina obsega predvsem rokopise njenih pesmi, odlomek kritike Medvedovih Poezij, razglednic³ in dvoje Medvedovih pisem,⁴ njegovo pesem, posvečeno Zorani, nekaj verzov, verjetno njegove pesmi in nekaj njegovih pripomb k Zoraninim pesmim,⁵ Murnovo dopisnico z njegovimi pozdravi in podpisi Aškerca, Govekarja ter drugih,⁶ nekaj Murnovih pripomb k Zoraninim pesmim⁷ in en pogovorni listek; začetek neke pesmi, najbrž Vide Jerajeve, Kettejevo spričevalo za prvo polletje osme šole,⁸ Gregorčičevo vizitko s posvetilom⁹ in Zoranin prepis dveh njegovih pisem I. Železnikarju;¹⁰ pismo J. Premka ter še nekaj na Zorano naslovljenih pisem in dopisnic.

Ni pa v gradivu Murnovih stvari, ki jih je Zorana hranila (2 pesmi, 3 pisma in šop listkov).¹¹ Ker je skoraj neverjetno, da bi propadle samo te in to skoraj do poslednjega listka, se vsiljuje misel, da je na-

vedeno in morda še kaj drugega, kar je bilo z Murnom v zvezi, najbrž v času, ko je pesnica še živela, kdo odnesel.

Pesmi je ohranjenih nekaj čez 320 in blizu 20 poškodovanih odlomkov, torej skupaj okoli 340 pesmi. To je nedvomno skoraj celotno njeno pesniško delo, za kar govori dejstvo, da so v zapuščini ohranjene v prepisu tudi skoraj vse priobčene pesmi.

Objavljenih je 73 njenih pesmi.^{11a} Od njih v zapuščini manjka 21. Skupno je torej znanih pesmi okrog 360.

Od pesmi je okrog 50 začetniških in nekako prav toliko podpoprečnih. Dobršen del pesmi, okrog 30, je pripovednih. Posebna značilnost so številni cikli. Teh je skoro 30 in vanje je povezanih okrog 100 pesmi. Povprečno obsegajo ti cikli 5 do 6 pesmi, eden jih vsebuje celo 14. Med njimi je tudi del sonetnega venca. Druga značilnost je, da obstaja le dvoje, troje inčič, kar kaže, da so skoraj vsi zapisi prvotni in tudi že končni in da pesmi torej ni popravljala.

Pesmi so zapisane na vse mogoče vrste papirja: od pisemskega in pisarniškega do hrbtov lepakov, cenikov, navadnega ovojnega papirja in različnih odrezkov. Nekaj je tudi prepisov, vendar samo starejših pesmi.

Zapuščina je ležala od njene smrti 1935 raztresena na podstrešju njene hiše v Vel. Mengšu št. 66 in bila izpostavljena vlagi, prahu, mišim in čevljem vsakogar, ki je zašel na podstrešje. Zato je dobršen del gradiva umazan, zmečkan, poteptan in delno tudi uničen in zato je tudi toliko odlomkov.

Prva datirana pesem nosi letnico 1890. Glede na to, da je bila tedaj Zorana stara že 23 let in da je bila istega leta objavljena tudi njena prva pesem,¹² ni dvoma, da je pisala pesmi že pred tem časom. Najplodovitejša leta so bila nekako od 1897 do 1905. Višek pa je dosegla v letih 1903 do 1905, torej v času, ko je že prenehala objavljati.

Pesmi pred tem — večina jih je objavljenih in po teh objavah je skrojena tudi dosedanja sodba o njej kot slovenski pesnici — so v bistvu objektivna lirika. Številni pa so tudi epski motivi. Pesmi iz te dobe ji rabijo v bistvu mnogo bolj za opisovanje sveta in doživetij kot pa za izpovedovanje čustev in misli. Osebo izpovedna in resničen izraz nje same, njenega razpoloženja in čustvovanja postane pesem pravzaprav šele tedaj, ko utihne za javnost. Morda je prav dejstvo, da je s prenehanjem Slovenke izgubila možnost objavljanja, vplivalo na večjo pristnost in iskrenost njene poezije.

Delno se ločijo starejše in mlajše pesmi tudi po obliki. Starejše so bolj izpiljene, s skrbneje izbranimi izrazi, mera, pa tudi zgradba kitic je raznovrstnejša.

Leposlovne proze, čeprav je pisala tudi to,¹³ v njeni zapuščini ni.

II.

Pretežni del liričnih pesmi je osebno izpovedna lirika in njen osnovni motiv žalost nad nesrečno usodo. Žalost nad tem, da je bila opeharjena za marsikaj lepega in čudovitega v življenju zato, ker je v mladosti oglušela in se zaradi te telesne pomanjkljivosti ni mogla predati življenju tako, kot je to zahtevala njena čustvena narava, četudi je bila telesno razvita žena z vso ženskostjo v sebi in s srcem, ki je bilo še mnogo bolj nežno, občutljivo in dovzetno od drugih. Kako je, recimo, nedvomno hudo občutila že samo dejstvo, da se niti pogovarjati ni mogla tako, kakor je med ljudmi običajno. Zanja, za ženo s tenkočutno umetniško dušo, sploh ni obstajalo obsežno področje umetnosti — glasba; gledališče, kamor je pogosto zahajala, o čemer pričajo gledališki sporedi v njeni zapuščini, pa ji je bilo samo nema pantomima.

To svoje stanje je presunljivo izpovedala v eni prvih pesmi:

Karkoli hodi in se giblje,
življenje novo čuti zdaj,
a mene radost se ogiblje,
le malo znam za ves ta raj!

Ne znam, kak ptice žvrgole,
zvonov ne čujem sladki glas.
Sedaj vse stvari se okrog bude,
le zame nem je vesne čas! —

(Pomladi)¹⁴

Začetne pesmi kažejo sicer še rahle sledi optimizma, upanja in pričakovanja, da ji bo življenje kljub njeni okvari vendarle prineslo vsaj nekaj sreče, poznejše pa izgube tudi to upanje. Kasneje prevlada vdanost v usodo, ki se nato proti koncu življenja spremeni v nekam topo žalost in brezupno spoznanje, da se ji niso izpolnile niti najpre-

prostejše želje; da je bilo njeno življenje brezplodno, prazno in pu-
sto; da je bila pravzaprav za vse lepo in dobro, kar naj bi ji prineslo,
prevarana. Vse to jo je prizadelo še tem bolj, ko je do dna spoznala
vso krivičnost in brezsrčnost sveta.

Svetlih razpoloženj, upanja v življenjsko srečo in občutja sreče
je v njenih pesmih zelo malo in nas zato take pesmi tem bolj
presenetijo:

Čebela, ti srce si koprneče,
po sreči vzdihše tvoj drhteči glas,
ah, pij jo, pij, ves ta prelepi čas . . .

(Pomladne pesmi, III)

Pa včasih priplavajo sapice
od juga cvetočih poljan,
ko v zarji rdeči nebo se žari
pa sonce nagiba se v stran . . .

Pa včasih nam dušo preveva up
sred tihih življenjskih razmer,
medtem pa bliže in bliže hiti
življenja temotni večer . . .

(Momenti, II)

V moreče vzdušje vsakdanjosti ji prinašajo mir in pozabo samo
sanje. Samo v njih najde skromno uteho svojim bolečinam:

Edino srečni hipi moji,
ki tožna duša jih pozna,
se v tihi noči prismejijo,
ko sen priplove iz neba.

(Materi, III)

Svetli se vzhod, svit zvezd blede,
narava stopa iz noči,
odpelje gost se — mirni sen,
skrb plane na svoj plen . . .

(Sen)

Drugi vir njene žalosti je spoznanje, da so bile vse želje, pa najsi so bile še tako skromne, zaman:

Ne gojim več vas nežne srčne cvetke,
zbežala je ljubezni mi pomlad,
kraljuje zima in srce miruje,
ne vzburja ga obup, ne cvetje nad ...

Brez cvetja, groma hladni dan poteka
in v srcu ni viharjev ni strasti,
zbežale so megle nad njim viseče
in led pokril je up na srečne dni ...

(V kraljestvu zime, I)

Jesen, jesen, mračno brlijo zvezde,
pod njimi se razpenja noč
in zdi se mi, da plaka vsa narava,
da list na drevju plaka umirajoč ...

Ah, duša moja od prevar potrta,
kakor narava zdaj izgledaš ti,
kot list, ki ga raz drevje vrže veter,
tvoj up svetel sedaj na tleh leži ...

(Jesenski listi)

A kam ste šli vi cilji smeli,
da upov in želja več ni?
Prešlo, prešlo, glas neveseli
se v mrtvem srcu zdaj glasi ...

(Takrat)

Saj vendar lepa si jesen,
četudi cvet medli ...
Ah, v žitja mojega jesen
pa srečnih hipov ni ...

(Disharmonij, II)

Dokaj pesmi izraža potrtost nad prevarami, ki jih je bila deležna v življenju, žalost nad minulo mladostjo, obup nad osamelostjo

in dolgočasno enoličnostjo življenja. O tem pretresljivo priča nekaj odlomkov:

Trepeče duša. Hu, ta mraz
globoko v srcu čutim jaz.
Mračno se še blesti z globin
mladosti čas — njegov spomin,
a mesto cveta mladih nad
objema me prevare hlad.

(Nekdaj — sedaj)

Na trdi skali mrtvega življenja
medlim v okovih novi Prometej,
samotne ure v večnosti brezkončnost
brez sreče mi beže in brez nadej.

Ko v zlati zori nežno se porojen
tam izza gor prismeje novi dan —
dozdeva meni le se orel kruti,
da kljuje mi srce nad me poslan!

(Na trdi skali . . .)

Ha, kaj priplaval semkaj si od gozda
kot duh pošastni, lačni črni vran,
za tabo temna jata bratov tvojih
kaliti hoče mrtvi mir poljan.

Bežite, ah, bežite mi spomini,
nad me vas žene nenasitni glad,
a jaz vam nimam več ničesar dati,
razsut leži mi idealov grad . . .

(V kraljestvu zime, II)

Nocoj ni zvezd
in lune ni,
megla jesenska
v dolu leži,
v siv pajčolan
zavita ravan

in v srcu samotnem
brezup teman

(Jesenske pesmi, III)

Le ti, srce, cipresa si otožna,
ki na grobove klanja se brezrožna
in mrzli sever se nad njo igra ...

Popotnik zdiš se sredi mi sveta,
ko brez radosti trudnega koraka
tja v grob hiti, kjer dom teman ga čaka ...

(Pomladne pesmi, IV)

III.

Druga skupina so ljubezenske pesmi. Značilno zanje je, če jih vzamemo v celoti, da v njih ni toliko prvinskega čustva, kot je v pesmih iz prve skupine, da pa zajemajo vso raznovrstnost ljubezenskih čustev in doživljanjev. V njih zna biti Zorana prisrčna in kar je značilno zlasti za pesmi, napisane v zreli ženski dobi, nevsiljiva in ponosna.

Ljubezensko prebujenje je zajela v eno svojih starejših pesmi:

»Dragec, veš, čemu mi skrivaš
modrih zvezd pogled ognjen?
Le blestijo naj nad mano,
vspavajo me v čarni sen!«

»Sem ponižen,« si odvrnil,
a pogled ti plul je v stran.
Lahno, lahko stopal v dušo
meni je nemir neznan ...

(Pomniš li?)

Prav tako je že objavljena »Vprašaj!«¹⁵ polna svežosti in prisrčnosti:

A kaj vprašal bi zvezdice
in kaj ptice, vetrc, val,
saj pogled ti moj goreči
vso ljubezen bo izdal!

Predanost in gorečnost njene ljubezni kaže zlasti dvoje pesmi:

Blesti se jezera ravan.
Nad njo je sončni žar razlit,
zaklad pa drag, zaklad krasan
v kristalnem dnu je skrit.

Oj, to ni jezerska obal!
To, dragec, moje je srce!
In ta zaklad sred vodnih tal
ljubezen vroča je za te!

(Jezero)

Posijalo je zvedavo
zlato sonce iz oblakov,
nasmejali se snežniki
so poljani z dežja mrakov.

Tisoč cvetov, tisoč listov
se ganotja je solzilo,
v meni pa ljubezen tvojo
tiho je srce molilo . . .

(Momenti, I)

Ves ponos ljubeče žene, ki ljubi zaman, pa razodevata naslednji pesmi:

Tja na okna razsvetljena
so oči se mi vsesale,
tja za okna razsvetljena
željne misli so zbežale.

Tiho, tiho brez vriskanja
misli so se povrnilo,
v čarnojasni zimski noči
se oči so zasolzile . . .

(Srčni odmevi, II)

Tiho sanja polje v mesečini.
Ni oblaka mračnega na nebu.
Ravna cesta beli se čez polje,
mlada družba se iz izleta vrača
in poleg njega gre med njimi ona,
Afrodita, v plašč strasti odeta . . .
Jaz pa stopam sama čez razpotje.
Križ samotni vrže senco name
in ta senca, dolga, črna senca,
pade v dušo in mi v njej ostane . . .

(Spomini iz davnine)

Med ljubezenskimi pesmimi je vrsta takih, ki izražajo pričakovanje ljubega, skrb in strah zanj, hrepenenje in žalost za njim:

Marjetice, marjetice,
zakaj ste mi ovenele?
Vprašati mnogo še imam
glavice vaše bele . . .

Ak ljubček v dalji je nezvest
vaš listič bi mi znanil,
ah, kaj pa če vam je odpal,
da bi srca ne ranil?

(Ah, kaj pa . . .)

Oh, le šeptajte valčki
tako mu žuboreči:
»Povrni se, povrni
spet k devi te ljubeči . . .«

(Valčkov šepet)

Da mogla v deželo deveto
čez skalnate gore bi jaz,
spomine bi v vir potopila
in tvoj pozabila obraz . . .

(Pesmi, II)

Zanimiva je tudi ugotovitev, da si iz moreče vsakdanjosti išče rešitve predvsem v ljubezni in da se ji zdi celo smrt lažja, kot ne biti ljubljena in ne ljubiti:

Ti odhajaš in režeče
bližajo se mi pošasti,
že samotne ure črne
spet imajo me v oblasti.

Ah, da bila bi svetinja
s čistega kovana zlata,
da na srcu ti v objemu
bi visela okrog vrata.

Koder hodil, šla bi s tabo,
grele prsi bi me mile
in pošasti gladne plena
se premagane poskrile . . .

(Ah, da bila bi svetinja)

Laže bednemu zemljanu
je v globokem grobu biti,
kakor pa v telesu živem
mrtvo je srce nositi!

(Pod bezgom, VII)

IV.

K skupini ljubezenskih pesmi moramo prišteti tudi vrsto Zoranih pripovednih pesmi, ker jih nekaj med njimi obravnava ljubezenske motive. Posebna značilnost teh pesmi je, da je v njih najpogostnejši motiv nezveste ljubezni:

Tam kjer v dolini beli mlin
skrivnostno gleda iz temin,
ljubimec z drugo se igra . . .
Spet očarljivi glas njegov
s šeptanjem družī se valov
in z njih modrina zre neba . . .

(Ob potoku)¹⁶

V objemu tam drugega dekle sedi,
ljubeče ji lica žarijo —
kot njemu smejala nekdanje se dni,
zdaj temu se usta smeji.

(Presenečenje)¹⁷

Druge pripovedne pesmi obravnavajo v glavnem socialne motive. Za te pesmi, ki sicer po izrazni moči nekoliko zaostajajo za liriko, velja, da so zelo zanimive, ker nam vse bolj kot druge odkrivajo Zoranin odnos do družbe in družbenih vprašanj in prav te še najbolj neposredno odsevajo tedanji čas. Zato se tudi ob njih zastavlja vprašanje, kako se v splošnem zrcali v Zoranini poeziji njena sodobnost, zlasti pa tudi vprašanje njenih družbenih nazorov, ki se dajo vsaj v bistvenih potezah izluščiti iz njenih pesmi.

Kakšna je torej v njenih pesmih podoba tedanjega časa?

Za boljše razumevanje naj navedemo nekaj značilnih odlomkov.

Najprej nekaj odlomkov iz lirike:

Molila sem vas, gorki ideali
in k vam peljala me je varna pot,
a sredi pota duša je spoznala,
da mrzli mamon se proslavlja tod.

(V kraljestvu zime, V)

Prazni glavi in bogastvu
klanja zdaj se mlado, staro!

(Pesnikinjam)

Praktika, realnost, to dvoje
sedaj je pač geslo sveta
in vsakdo le gleda, da najde,
kar more si slave, blaga ...

(Utrinki, III)

Brez števila kač strupenih
skrbno v prsah tu rede
in ponižno divjim strastem
v dar krepost srca pale ...

(Tam ob Gangi ...)

Kot vidimo že iz teh primerov, je njen sodobni svet naslikan z zelo ostrimi besedami, polnimi obtožb. Vse se klanja denarju, peha

za bogastvom in hlini krepost. Toda to so samo drobci iz vrste pregeh,
ki bremene tedanjo družbo:

Bajno lepa grajska okna
se z višine dol žare,
ker graščakov god veseli
pri šampanjcu tam slave.

*

V jedni koči revna vdova
pa bolešno se solzi,
ker ji hišico prodati
nesprosljiv graščak veli.

(Iz vsakdanjosti)*

Temen oblak prihruje v dol
poletni vroči dan,
iz njega toče roj leden
se vsuje čez ravan.

Ni žeti kaj na bregu tam.
A čuj ropot voza!
Gospod iz mesta v njem sedi,
ki k dražbi se pelja.

(Disharmonij pomladi, IV)

Pobelja sneg voz na dvorišču mirnem
in dež skoz plahte sili radovedno . . .
Kdo pač se seli sedaj v mrzlem času,
se mar ne smili mokro mu pohištvo?

*

Se en pogled na hišo in dvorišče
in tiho stopa družbica za vozom
iskat v neznane kraje službe — kruha.
Tam izza peči pa že dolgo gleda
možak osoren in mrmraje kolne,
da toli časa ne gredo mu s pota . . .

(Odslovljen)

Drče, drče sani
in svatje v njih mladi,
k županu peljejo se v vas.
Tam dekle je lepo,
ah, srečen kedor bo
odpeljal biser ta od nas.

Za skednjem hlapec skrit
ozira se srdit
pa krči divje v pest roko:
»Jaz revež sem trpin,
a zdaj še bogatin
zaklad edini vzel bo z njo . . .«
(Drče, drče sani . . .)

In zdi se mu, da čuje spet
sirot in vdov prošnje,
katerih toliko mu let
čutilo ni srce.

Če v stiski bil je kmet ubog
takrat sladak si bil,
dokler mu mozek si trinog
kot pajek muhi spil.

In ganil ni te jok žene,
ne deca, ded ne star.
Priznal si sam, da ti srce
pozna samo — denar.

(Skopuhova smrt)

In z bogato zdaj nevesto
srečni ženin pir slavi,
v tem, ko v koči srce zvesto
borne deklice ječi.

(Mamon¹⁹)

Vsipa skoz gotiška okna
v cerkev se sončni žar . . .

Iskre se žarki po cerkvi,
a v srcih? ... Mrak teman ...
(Vsipa skoz ...)

Brezsrdnost, brezčutnost, brezpravnost, skopuštvu, oderuštvo, sla po bogastvu in denarju, zakrknjenost na eni strani in revščina, zadolženost, obubožanje, brezposelnost, jok in lakota na drugi strani — to je nekaj značilnosti tedanjega časa, ki jih je Zorana ujela v svoje pesmi. Ob tem seznamu grehot se nehote začudimo jedki obtožbi družbe, začudimo se stvarnemu pogledu pesnice na družbene probleme in na jasno dognane vzroke socialnih krivic, ki izvirajo v prvi vrsti iz družbenih nasprotij, kajti krivice prizadevajo revnemu ljudstvu graščaki, gospodje, tovarnarji, skratka bogatini, in iz grdih osebnih lastnosti, ki imajo svoje korenine prav tako v tedanji družbi (skopuštvu, oderuštvo, brezsrdnost, lov za denarjem).

Pri vsem tem moramo opozoriti še na Zoranin izredno globok čut za siromake. Iz vseh pesmi občutimo, kako je z vsem srcem na strani trpečih, lačnih in bosih, pregnanih z doma, zatiranih in prevaranih, in njeno odločno obsodbo povzročiteljev vseh krivic:

»Slava, slava!« se razlega:
»Glejte veledušni dar,
rodoljub je tisočaka
nam poklonil na oltar.«

Nikdo pa pri tem ne vpraša:
»Kdo pridobil mu in kje?« —
Kaj pač kmetski so dolžniki,
žulji, kletve in solze!

(Iz življenja, I)

Ne studi se meni le skop bogatin,
ki reveža pahne od praga,
dejanja še druga po svetu oči
odgrinjajo črna, neblaga.

Največji zločinec dozdeva se mi,
kdor v tuje blago se ozira,
po bližnjika lastni steguje roko
z bogastvom trpina zatira.

(Iz življenja, II)²⁹

To so torej najpogostnejši motivi njene poezije. Manjše število je še rodoljubnih pesmi, iz katerih je čutiti globoko vdanost slovenstvu in domovini, ter pesmi, ki so jim vir neposredni sodobni in živo pomembni dogodki predvsem v zvezi s slovensko literaturo (Levstikova, Medvedova in Cimpermanova smrt, spomini na Murna, doživetje Gregorčiča, obletnica Trdine, epigram Hribarjevim Popevčicam milem narodu in še nekatere priložnosti). Značilno pa je, da so nekateri veliki dogodki, tako zlasti svetovna vojna, ustanovitev države SHS in drugi, šli skoraj brez sledu mimo njene pesniške tvornosti.

V.

Ob tem pregledu motivike Zoranine poezije je zelo zanimivo razmišljanje tudi, kateri motivi manjkajo v njenih pesmih ali katere obdeluje le mimogrede.

Prvo, nad čimer se lahko začudimo, je pomanjkanje smisla za religiozne motive. Ko beremo njene pesmi, občutimo sicer, da veruje v boga, ker se dvakrat, trikrat tudi obrača s prošnjo nanj, toda ta vera je zelo mlačna. Pričakovali bi glede na njeno versko vzgojo (verni starši, šolanje v samostanu), veliko osamljenost in zapuščenost v življenju ter večno zagrenjenost, da bo iskala, kot se to v podobnih primerih velikokrat dogaja, tolažbe v cerkvi in veri. Toda njene pesmi, kot že rečeno, kažejo malo smisla za vero. Še toliko bolj tuj pa ji je klerikalizem. Prav to zadnje dejstvo nesporno dokazuje njeno, za tiste čase politično naprednost, ki pa jo je tudi še drugače kazala. V njeni hiši je dobilo svoje prostore liberalno Bralno društvo in njena gostilna je bila shajališče tedanje naprednjaške mengeške družbe. Ne nazadnje potrjuje to tudi njena protiklerikalno usmerjena politična satira Rožnik paša, v kateri prikazuje boj za oblast v mengeški občini med pristaši kaplana Rožnika in tedanjim županom Anžetom Vidalijem, ki mu le-ti spodnesejo tla, ker se ni hotel podrediti zahtevam njihove klerikalne stranke. Najzgovorneje pa izraža njene napredne nazore pismo, ki ga ji je poslala neka njena prijateljica. Čeprav tega pisma ni napisala Zorana, vendar kaže politične poglede tistega kroga ljudi, h katerim se je prištevala tudi sama. Zlasti zanimivi so naslednji odlomki:

»Le trdno se držite. Vsi napredni elementi morajo skupno se bojevati proti Eselesu. Klerikalne vsegamogočnosti mora biti konec. Klerikalna stranka je stranka korupcije in najnasilnejšega terorizma... Ljuti boji se nam obetajo; zadušiti napredek in usužnjiti narod, da bo

Slovenec hlapec farovških gospodov. Kolo časa se suče. Gremo naprej, nazaj ne moremo. Klerikalne ošabnosti bode konec, narod bo spregledal... Torej le neustrašeno naprej za napredek in svobodo...¹¹

V njeni poeziji manjka nadalje, česar bi pri ženski skorajda ne pričakovali, materinskih in otroških motivov, čeprav je to nekako razumljivo, saj dolga leta ni bila niti poročena niti ni imela pozneje v zakonu otrok. Čudno pa je, da ni zlasti zaradi velike osamljenosti, ko že sama ni imela otrok, materinskih čustev posvetila otrokom v svoji okolici.

Naposled moramo ugotoviti, in to je prav tako presenetljivo kot prejšnji dve ugotovitvi, da kljub temu, da je živela na vasi, sredi kmečkega življenja, in navzlic temu, da je Murnova poezija izrazito tovrstna, ne kaže za kmetištvo nobenega zanimanja. Kmet se pojavlja v Zoranih pesmih samo dvakrat, trikrat, a to le v zvezi s socialnimi krivicami. Lahko bi celo rekli, da ima več smisla za delavca in proletarca, kot pa za kmeta.

Ta kratek vsebinski pregled njene poezije nam sedaj nudi priložnost, da ugotovimo vsaj približno okvir njenih pogledov na družbeno dogajanje, da torej odgovorimo na vprašanje, ki smo si ga že sami prej zastavili. Na kratko bi jo označili takole:

Zorana je bila svobodomiselná, sodobna žena, protiklerikalno usmerjena, ki je čutila potrebo, da se poveže tudi s tedanjim slovenskim naprednim ženskim gibanjem. Bila je izrazito protifevdalno razpoložena in z vsem srcem na strani zatiranih in izkoriščanih.

Prav te prvine njenih pogledov na družbo kažejo, da je bila Zorana resnično napredna, in prav zadnje, to je čut za reveže, globoki občutek za socialne krivice in odločno ter dosledno stališče na strani zatiranih proti izkoriščevalcem, jo uvrščajo tudi med naše prve socialne pesnice in prav v teh socialnih pesmih se predvsem z njeno poezijo stika današnji čas.

VI

Če si sedaj ogledamo še Zoranin pesniški izraz, moramo ugotoviti, da ne kaže nobenih izrazitih posebnosti ali novosti za slovensko poezijo. V njenih pesmih bi zaman iskali nove prijeme. Zlasti enolične so njene pripovedne pesmi, saj so skoraj vse napisane na isti, lahko bi rekli baladni način, ki se kaže najprej v lagodnem pripovedovanju dogodka, nato pa se zaostri v krepak in presenetljiv konec. Pesmim manjka izvirnih, zlasti pa tudi slikovitih primer in sproščen, moderen ritem. Najznačilnejša in najpogostnejša metafora je personifikacija,

od figur pa prevladujeta nagovor in retorično vprašanje. Tudi okrasni pridevki so povsem navadni: bleda deva, čarni glasi, krasni maj, ljubezen vroča, preteč oblak, jasni spev, žarni svet, rosnega očesa, solz potok in drugi. Najobičajnejša mera sta jamb in trohej, od stalnih oblik je uporabljen samo sonet, a še ta zelo redko in okorno. Kitalice so skoraj izključno štirivrstične, rime pa pretežno ženske in pretrgane.

V podobnih ozkih mejah se giblje tudi njen jezik. Ta je povsem običajen tedanji knjižni jezik, ki temelji na domači, ali še bolj rečeno, mengeški govorici. Narečje prodira v njene pesmi predvsem v poudarkih, značilnih za gorenjščino. Tako piše skoraj dosledno: morjé, poljé, temà, glavó, rokó, vrté, meglé, prošnjé, solzé, žené, mrtév, mladí, mladá gospa, svetke suh, nade lepé itd. Drugih mengeških posebnosti je bolj malo: pormenel, najdel, štirideset in morda še kaj. Njeno besedišče je skromno in se neprestano ponavlja.

Za njen jezik so značilne tudi v tedanji dobi dokaj pogosto rabljene tujke, kot atelier, azur, disharmonij, fontana, promenada, pardonnez!, revanche, razen tega pa mlajše izposojenke iz slovanskih jezikov, zlasti iz hrvatskega: deca, dičiti, gladen izdajica, ostaviti, peste, plam, ponosit, prošli, tajinstve, vzduh in podobno. Zanimivo je, da se v njenih pesmih pojavljajo že tudi taki sodobni izrazi, kot je vlak, kolo, žarnica in avto, kar bi v tistem času pri njenih sodobnikih še težko našli ali pa sploh ne.

VII

Okvir Zoraninih pesmi je predvsem narava. Ta njena narava s štirimi letnimi časi je resničen svet okrog nje, ki se ji niza v nekakšnih krogih: v središču je vrt s cipresami in številnimi rožami, kostanji, ki rasto ob hiši, cesta, ki pelje mimo nje in ob kateri živi domači kraj, nato polje, ki se razprostira za njenim vrtom in ga prepregajo bela pota, travnik čez cesto, za njim potok Pšata, nato gozd in ob njegovem robu grad s svojimi prebivalci. Za tem nekje v daljavi planine, mesto s svojim bliščem ter nazadnje le še kot slutnja daljni svet.

V to resnično okolje sije sonce, sveti mesec, dežuje, sneži, prihaja pomlad, poletje, jesen in zima, cvetijo in venejo rože, iz gozda se spretlavajo vrani, pesnica hodi k potoku, po cesti drdrajo vozovi, skratka, prepleta se življenje z vso pisanostjo, ki jo premore naše tedanje podeželje.

V kakšnem odnosu je Zorana do narave? Kljub temu, da je narava bistveni sestavni del njenih pesmi, vendarle rabi samo za okvir

njenemu razpoloženju in njenim občutjem. V bistvu ji je samo za okrasje, samo potrebno izrazno sredstvo. Ne dvigne pa jo iz realnosti v svoj pesniški svet, ne povzpne se do tega, da bi se spojila z njo, da bi skozi izrabila sama sebe. Zato tudi skoraj vedno občutimo v njenih pesmih med čustvom in izrazom nekak prepad. Čutimo, da se oboje še ni moglo strniti v eno. Njena pesem obstoji v bistvu iz samih prvin. Te se niso spojile, temveč so ostale nespojene druga ob drugi. Skoraj ob vsaki pesmi občutimo sicer napor, da bi se to zgodilo, vendar je njena ustvarjalna sila največkrat še prešibka in premajhna, da bi to zmogla. Zato ostaja njena poezija kljub resničnim pesniškim osnovam nekje na pol poti, nekje na pragu prave, resnične umetnosti. In prav zato nujno občutimo v njeni poeziji toliko nedonošenosti in nedognanosti. Tragika njenega življenja je tudi tragika njene poezije. Kot je v življenju ostala nekje na sredi poti, tako je tudi z njeno poezijo. V začetku je nenavadno lepo obetala, nato pa je nenadoma sredi poleta obstala in se začela vrteti skoraj v istih krogih in istih mejah. Bila bi ena naših dobrih lirikov, če bi se lahko razvila, tako pa je ostala le nedodelana podoba resničnega pesnika.

Od vseh predmetov, ki jih srečujemo v Zoraninih pesmih, zbudi našo pozornost njeno izredno nagnjenje do rož. Skorajda ni pesmi, da ne bi omenila kakšne cvetice. Zlasti značilno je tudi dejstvo, da v pesmih nastopa cela galerija rož, od domačih do najbolj eksotičnih. Od marjetic, nageljnov, vijolic, krizantem, lilij, trobentic in zvončkov vse do resede, aster, gladiol, dalij in vrben.

Značilno je, da tudi letne čase, ki jih doživlja zelo intenzivno, v bistvu dojema le preko rož: pomlad z zvončki in trobenticami, jesen z astrami in krizantemami, zimo z njihovim uničenjem.

To nagnjenje do raznovrstnih rož je tako značilno, da ostale rastline, ki jih tudi uporabljajo pesniki v svojem jeziku, kot na primer žito, trava, listje, skorajda ne pridejo do veljave.

Prav tako zanimivo je nadalje dejstvo, da vplivajo rože tudi na njeno izražanje. Tako ji čustva v glavnem klijejo v srcu, se razcvetajo, venejo in podobno.

Če upoštevamo, da so rože tisti del rastlinskega sveta, ki vzbujajo največjo pozornost, in če se spomnimo, da je pesmi pisala gluha pesnica, kar je edinstven primer v slovenski literaturi, nam postane njeno zanimanje za živopisane cvetice kmalu razumljivo. Jasno nam postane, da to ni samo njena pesniška manira, temveč ima globlje vzroke. Vsa njena doživetja so nastala brez sodelovanja sluha, za pesnika vsekakor važnega čutnega organa. Zunanji svet je torej

dojemala samo skozi oči, vizualno. Navedemo naj le najznacilnejši primer, čeprav bi jih lahko našteli še celo vrsto: v pesmi Zopet mestno je življenje vprašuje po svojem dragem kostanje. Ti pa ji v odgovor ne zašumijo, kot bi pričakovali, marveč:

Le brezčutno so kostanji
redke veje mi majali . . .

Tudi sicer lahko že ob površnem pregledu ugotovimo, da je Zoranin svet skoraj docela brez glasu. Medtem ko pri drugih pesnikih narava v pesmih resnično živi, šumi, šelesti, buči, poje in podobno, je pri njej, kot da bi gledali nemi film, kot da bi manjkala tretja razsežnost. Vse, karkoli je v zvezi z zvoki, je dediščina detinstva, ko še ni bila gluha, vpliv branja in opazovanja in še to je vse nekako do-jeto z vidom: drevesa šumijo, voz drdra, ptiči pojejo.

Ta njena pomanjkljivost pa se kaže tudi v drugih primerih. Tako v verzih ne zasledimo nobenega smisla za melodioznost jezika. Pogostne so v njenih pesmih zlasti mlajših, nečiste rime in pri manj navadnih, knjižnih besedah se pojavlja nepravilen naglas (vitez, taj-nóstno, romantika itd.)

VIII

Pri ocenjevanju umetniške vrednosti Zoraninih pesmi naletimo na veliko težavo: zaradi marsikatere vrednosti v pesmih, to so zlasti iskrenost, doživetost, preprostost in neposrednost, plodovitost, nesentimentalnost, domoljubje in globoko občutje za socialne krivice, moramo priznati Zoranini poeziji neko pesniško vrednost. Nekatere pomanjkljivosti, tako precejšnja nedognanost pretežne večine pesmi, povprečnost in enoličnost, mnogokrat tudi razblinjenost izraza, zelo majhen obseg in ponavljanje občutij in motivov, pomanjkanje fantazije, premalo izrazito in samosvoje besedišče, enolična gradnja pesmi, ostajanje na površini in ne zamaknjenje vase ter grebenje v sebi, mnogo bolj opisovanje čustev in misli kot pa resnične izpovedi in podobno, pa nas po drugi strani silijo, da moramo velikokrat njenim pesmim odreči popolno umetniško vrednost, in nam vsiljujejo mnenje o le polovični vrednosti njenega pesniškega dela.

Toda navzlic vsem omenjenim pomanjkljivostim in nedovršenosti pesmi moramo vendarle ugotoviti, da je resnična pesnica. Za to go-vori več stvari: najprej zelo veliko število pesmi. Te je pisala skoraj nepretrgano večji del življenja. O tem pričajo pesmi, napisane z ne-

izpisano roko mladega dekleta, umirjene izpovedi iz zrelih ženskih let in listi, po katerih je drsela tresoča se roka njenega že ugašajočega telesa. To vztrajno pesnjenje namreč dokazuje neizprosno zahtevo njene narave po pisanju, nenehno potrebo po izpovedovanju in oblikovanju čustev in misli. Pesem ji je bila neogibno potrebna spremljevalka vsakdanjega življenja. O tem pa pričajo tudi preprosti motivi, ki jih obravnava. Doživljaji, ob katerih se ji oblikujejo pesmi, namreč največkrat niso nič drugega kot le odmevi njenega vsakdanjega, tihega in samotnega življenja.

Pesmi tudi ni popravljala, kar kaže, da jih je pisala le zase, ne za javnost. Zadostovalo ji je, da se je z njimi sprostila napetosti, ki so jo povzročale v njej, zatem jih je očitno odložila. Množica nepopravljenih pesmi in dejstvo, da jih je pisala na najrazličnejše kose papirja, ki so ji v trenutkih navdiha prišli v roke, pa dokazuje tudi lahko pisanja in spontano, hipno ustvarjanje.

Ob koncu tega pregleda Zoraninega pesniškega ustvarjanja lahko zapišemo, da je bila, čeprav le torzo velikega pesnika, po svoji naravi vendarle resnična pesnica. Koliko bolj doživeta, bolj iskrena, resničnejša in pretresljivejša je njena poezija, kljub pomanjkljivostim in preprostosti, kot pa pisanje marsikaterega pesnika, katerega ime se blešči na straneh naše literarne zgodovine!

IX

Ime pesnice Zorane se je doslej v slovenski literarni zgodovini omenjalo le v zvezi z Josipom Murnom in Vido Jerajevo. Kot pesnici ji ni nihče posvečal pozornosti, kar se glede na tistih nekaj desetih pesmi, v glavnem objavljenih v tržaški reviji Slovenki na prelomu stoletja, niti ne more zdeti čudno. Vendar pa menim, da tisti, ki se bo ukvarjal s slovensko žensko poezijo, le ne bo mogel mimo Zoraninega imena in dejstva, da v tej poeziji tudi zavzema svoje mesto.

V slovenski javnosti Zoranino ime niti ob času njenega javnega uveljavljanja ni bilo kdo ve kako znano. Menda edini zapisek o njej je prinesel Slovenski narod, kot o tem poroča Slovenka 1899:

»V novejšem času se je javila Zorana, ki je za Vido in Kristino nedvomno najboljša pesnikinja. Odlikuje jo predvsem bogat dar invencije. Obdelava najrazličnejše snovi lahko, spretno in vspešno. Zdaj biča socialne grehote, zdaj teži za svojim ljubimcem, zdaj se vnema za slogo in blaginjo domovine, zdaj se poživlje ob prirodni lepoti. Tudi epska obdelava se ji dobro sponaša. Nje reflektivna proizvodnja

je vedno jasna, nje jezik bogat in izbran, nje dikcija vznesena. Trdno sem uverjen, da si splete ob svojem očividnem in rapidnem napredku najlepše lovorje na leposlovnem polju.«²²

Vsekakor pa je bila precej znana med tedanjimi slovenskimi javnimi delavkami, kar dokazuje nekaj pisem in dopisnic v njeni zapuščini (M. Govekarjeva, M. Sebenikarjeva, K. Schullerjeva, M. Komarova in druge), iz katerih vidimo tudi njeno sodelovanje pri nekaterih razstavah, namenjenih ženam.²³

Kratek prikaz njenega življenja in dela je objavljen v knjigi Slovenska žena, ki jo je uredila M. Govekarjeva, 1926.²⁴ Omenjata pa jo tudi F. Erjavec in P. Flere v knjigi Starejše pesnice in pisateljice.^{25a} Doslej najbolj izčrpen članek o njej pa je objavljen v I. delu Mengeškega zbornika izpod peres Viktorja Smoleja.

X

Od literarnih delavcev in delavk ji je bila najbližja Vida Jerajeva. Bili sta si sorodnici, njuni materi sta si bili namreč sestri. To nam tudi razloži, kako da sta se poznali in kako da je Vida večkrat obiskala Zorano v Mengšu. Tudi pozneje, ko je Vida odšla v svet, sta si dopisovali in v pristrčnih odnosih sta si ostali vse življenje.

V Zoranini zapuščini je, kot že omenjeno, samo del neke najbrž Vidine pesmi, moralo pa bi biti še 10 pisem,²⁶ faksimile enega je celo objavljen na čelu Izbranega dela Vide Jerajeve, ki ga je uredila M. Boršnikova 1935. Prav tako ni zapiskov, s katerimi sta se sporazumevali.

XI

V zvezi z Murnom omenja Zorano najprej Silva Trdinova v Izbranih spisih J. Murna-Aleksandrova. Trdinova piše, da sta se Zorana in Murn spoznala 1899, ko je ta bival v Zalogu pri Cerkljah in na enem svojih izletov v kamniško okolico prišel tudi v Mengeš ter se ustavil v gostilni Zoraninih staršev. Nadalje piše, da se je iz tega srečanja razvilo med njima iskreno prijateljstvo, da jo je Murn literarno vzgajal, jo uvajal v tuja slovstva in s tem ugodno vplival na njen pesniški razvoj.²⁷

To prijateljstvo je za literarno zgodovino pomembno zato, ker je Zorana hranila nekaj Murnovih pesmi in pisem in ker bi nam njuno pogovarjanje z besedami, napisanimi na listkih, zaradi njene gluhosti po svoje pokazalo Murna kot pesniškega učitelja in vzgojitelja.

V zvezi z Murnom piše o njej tudi urednik njegovega Zbranega dela Dušan Pirjevec, ki se v bistvu opira na poročila in ugotovitve Trdinove. Ugotavlja pa, da je Murnovo gradivo, ki ga je imela Zorana, po njeni smrti propadlo.²⁹

Zastavlja se vprašanje, kakšen je bil njun medsebojni odnos, koliko se to poznanstvo odsvita v Zoranini poeziji, kakšen je bil torej Murnov vpliv na njeno pesniško ustvarjanje.

Za odgovor so važna predvsem Murnova pisma. V njih jo omenja pravzaprav le mimogrede, čeprav bi se dalo sklepati iz pisma prijatelju Šorliju, da se je z njo поблиže seznanil.²⁹ Sicer govori o njej kot o »frajli iz Mengša«³⁰ in »gosposdični s črno kito«,³¹ kot o »izborni, a gluhi deklici«,³² ki je sočutja vredna³³ in h kateri rad zahaja (vsaj še do srede leta 1900,³⁴ čeprav se mu (naslednje leto) zazdi »preveč deviško sramežljiva«.³⁵

Posvetil pa ji je vsaj dve pesmi. Prvo z naslovom Kak sramežljivo prečudovita, ki je nastala prav v dneh, ko sta se spoznala,³⁶ in da nes tudi izgubljeno pesem o gluhem in slepem ptičku, kot sporoča I. Kocijančič leta 1901 I. Prijatelju.³⁷ Morda je v zvezi z njo še Čumje, mlada krčmarica, ker je en izvod te pesmi hranila tudi Zorana.³⁸

Zanimivo za njun odnos je sporočilo omenjenega Kocijančiča, da ji je hotel Murn prve tedne njunega poznanstva podariti knjižico Goethejevih pesmi, a da jih »Zorana v dar ni hotela«.³⁹

Razen osebnih stikov sta vzdrževala tudi pismene in izpričana so njej vsaj tri Murnova, danes žal tudi izgubljena pisma.⁴⁰

Če vse navedeno strnemo, lahko ugotovimo, da je bila Zorana za Murna bolj ali manj zanimivo dekle, ki jo je sicer rad obiskoval in jo cenil, a ga globlje ni razgibal. Morda se je z njo spočetka celo mislil zblížati, a je zaradi njene nedostopnosti bržkone to misel opustil.

Nedvomno je mnogo globlji vtis kot Zorana na Murna napravil Murn nanjo. To dokazujejo predvsem njene izjave Trdinovi,⁴¹ pa tudi njene pesmi, med njimi zlasti ciklus Pomladna vizija — Manom Josipa Murna (Aleksandrova), prvokrat objavljen v IS,⁴² in še nekaj drugih njenih pesmi v zapuščini, ki so najbrž nastale v zvezi z Murnom.

Poznanstvo z Murnom je bilo za Zorano prav gotovo veliko doživetje. Pomislimo samo, kako mogočen vtis je moralo napraviti na občutljivo dekle, živeče na deželi, v gostilni, večno sredi preprostih, v delo zaverovanih ljudi, brez njenim nagnjenjem primerne družbe, silno prizadeto zaradi gluhosti, v osamljenosti zaprto vase in zatekajoče se k literaturi in k svojim drobnim pesmim, dejstvo, da se je nenadoma pojavil pred njo tenkočuten umetnik s sorodno pesniško dušo,

nekdo, ki jo je skušal razumeti, ki je cenil njeno družbo in rad zahajal k njej, izvoljenec tistega pesniškega sveta, po katerem je tudi sama hrepenela z vsem srcem. Zato je nedvomno Murn napravljala nanjo prvenstveno vtis kot pesnik in šele potem kot moški. Zdi se mi celo, da jo je pesnik Murn tako prevzemal, da se Murn kot moški v njeni zavesti niti ni pojavljal. Da je bil njun odnos izrazito duhovno sožitje dveh, po čustvovanju in mišljenju sorodnih osebnosti, bi pričala tudi razlika v njuni starosti, zlasti pa že omenjeni, Murnu posvečeni cikel, ki ga je napisala ob svoji 60-letnici in več kot 25 let po njenem prvem srečanju. V njem govori samo o globoko občutenem prijateljstvu.

XII

Preden odgovorimo na vprašanje o Murnovem pesniškem vplivu na Zoranine pesmi, moramo nekoliko osvetliti tudi podobno osebno razmerje med Zorano in Antonom Medvedom. Iz njene zapuščine namreč vidimo, da jo je kot Murn tudi Medved literarno vzgajal in to celo dokaž let pred njim. Ob njegovi smrti ga v pesmi, ki mu jo je posvetila, imenuje svojega blagega učitelja.

V njeni zapuščini sta mimo Medvedove pesmi Zorani tudi dve njegovi pismi. Obe sta iz leta 1898. Prvo se glasi:

Velecenjena gospica!

Trnovo, 22. vinotoka 1898

Kakor ste že morda čuli, nisem več na Boh. Bistrici, tudi ne v škofiji, temveč v Trnovem v Ljubljani za kapelana pri narodnem g. župniku Vrhovniku, ki ga iz vsega srca cenim in ljubim.

Vaš napredek na poetiškem polju me zelo veseli. Zlasti pesem »V ateljeju« je zares krasna.

Zapomnite si dvoje:

Pojte takrat, kadar vam srce velewa, nikdar po sili, iz dolgega časa!

Izrazite svojo misel ali čustvo jasno in takrat, kadar Vam bodeta tudi misel in čustvo povsem jasna.

Imate **brezdvomno** mnogo prirojenega daru in zelo široko pesniško obzorje, kar je zlasti imenitno. Torej le čvrsto naprejš!

*

In zdaj nekaj »entre nous«!

Zadnjič sem bil pri Vas jedno noč in dan. Bil sem silno dušno razburjen in dobro se spominjam, da nisem ničesar plačal. Prozajično,

a resnično! Prosim Vas dvojega! Naj ostane ono moje bivanje pri vas, kolikor možno, neznano drugim.

Drugič Vas prosim — računa. Ne zamerite! Vaše ljubeznivosti **nikdar** ne pozabim — a kar moram storiti — to **moram**.

Moj g. župnik Vas tudi pozna in Vaše pesmi mu izredno ugajajo. Poleti Vas obišče Marica Nadlišek, jaz pa najbrže kaj preje. Prosim, izpolnite mi, česar Vas prosim. Srčen pozdrav!

Vaš udani

Anton Medved

Drugo pismo pa je naslednje:

Draga gospica!

Trnovo, 2. nov. 1898.

Torej za Vašo ljubeznivo postrežbo in pogostitev srčna hvala! Bog daj, da Vam po drugi strani povrnem, kar ste tedaj zame storili. Iskrena hvala tudi g. mami!

Tukaj sem zadovoljen, vkolikor sploh morem biti na tem svetu in v tem stanu. — Kako češ biti poet, pa ti je pretežko — nositi v prsih pekel al' nebo? Stanu se svojega spomni, trpi brez miru! — G. župnik je v resnici zelo blag in duhovit in se zlasti zanima za slovstvo.

Z Aškercem sva dobro znana. Bil sem že pri njem, on pri nas in v Nar. domu sva se sešla nekolikokrat. Odločen mož, a zelo prijazen in plemenitega srca. Skoro ga po pesmih ne kaže soditi. Sicer pa govori malo.

V gledališču se bo v kratkem igrala moja veseloigra »Rendez-vous (Sestanek).«

Pridite tedaj v Ljubljano! Tudi jaz pojdem takrat v gledališče. Marica potuje letos v Kamnik skozi Mengeš, tako mi je namignila v pisnu. »Z« v Slovenki je v Ljubljani koncipijentinja pri dr. Šušteršiču, Zofija Kveder. Zelo inteligentna ženska.

Le pridno pesnite! (Aškerčev izraz!) Jaz že dlje časa samo golo mišim po sobi in sem dušno top in len. Zum Teufel ist der Spiritus, das Pflagma ist geblieben. Pride pač časih doba suše. Pristopil sem tudi nazaj k Zvonu, kar ohranite zase! Prilagam karto Aškerčevo, da spoznate njega **pisavo**. Ne kažite je nikomur in pošljite nazaj! Kadar pri dete v Ljubljano, gorje Vam, če **na**ju ne obiščete!

Srčen pozdrav!

Vaš

Anton Medved

Kot vidimo, sta obe pismi nastali iz čuta dolžnosti, zahvaliti se Zorani za gostoljubje, ki ga je užil pri njej v Mengšu.

Kdaj sta se Zorana in Medved spoznala? Najbrž izvira njuno poznanstvo še iz Medvedovih dijaških ali bogoslovskih let.⁴ Vsekakor je spoznal njene pesmi že sredi leta 1891, ker je v Zoranini zapuščini ohranjeno pismo prijatelja A. Šarca, ki ji sporoča, da je poslane pesmi izročil Medvedu, ta pa da je eno od teh oddal dr. Fr. Lampetu, da bi jo objavil v Domu in svetu. Če pa se nista seznanila prej, sta imela v letu 1898 dovolj priložnosti za to, saj je Medved v tem času in naslednje leto bival večinoma v Ljubljani in okolici.⁴

Očitno je med Medvedovimi in Murnovimi obiski pri Zorani precejšnja razlika. Murn je hodil k njej bolj sebi v zabavo in v prijetno razvedrilo, Medved pa je iskal pri njej ali vsaj v njeni hiši miru in razumevanja. Medtem ko čutimo večjo navezanost Zorane na Murna, je bilo pri Medvedu najbrž obratno, tako da je bil on tisti, ki je iskal njeno bližino. Zanimivo je to, da se v odnosu Zorane do Medveda pojavlja neka spoštljiva razdalja.

Lepo se vidi ta njun odnos tudi iz pesmi, ki sta ju napisala drug drugemu: Medvedova se glasi:

Zorani
Kar s svojo blago roko
storila si zame,
zapisal bom globoko
v hvaležno si srce.

Kaj meni bo ostalo,
ko prek gor, dolin
srce me bode gnalo? —
Oh, nate vroč spomin!

In pa zavest mireča,
da človek eden vsaj
želi, naj me še sreča
v življenju bednem kdaj . . .

AM.

Zorana pa mu je napisala:

Bistranu
Vesele pesmi glasi
bi vreli mi s srca,
ko misel ne žalila
temotna bi me ta:

da eden pogled mili
veselo v svet ne zre
in eno srce blago
bolesti neme mre:

A upam, da za meglo
nastopi sončni svit
in skoro v srcu Tvojem
bo sreče žar razlit.

Zorana

Dasiravno je morda na njun odnos vplivalo tudi dejstvo, da je bil Medved duhovnik, bo vsekakor držala domneva, da tiče vzroki še drugje. Čeprav so bili namreč Zoranini prvi pesniški vzori Stritar, Gregorčič, Cimperman in drugi sodobniki, in kolikor ji Medved sploh ni dal prvih pobud za pesnjenje,⁴⁹ so bile vendar Medvedove pesmi prav glede na osebno poznanstvo z njim gotovo njena najbolj izrazita pesniška šola, zlasti še zato, ker je njena poezija v svojem bistvu zelo sorodna Medvedovi. Raste ji namreč skoraj iz istih osnov kot njegova in je nekako enako težka, trpka in toga.

Zorana spada torej v Medvedovo območje, ali morda še bolje rečeno, v isti pesniški svet, kamor je spadal tudi sam s svojimi sodobniki. Medved je resnično njen pesniški učitelj in njegova oziroma tedanja poezija jo je tako prepojila, da je bila, lahko rečemo, skoraj nesprejemljiva za kakršno koli poezijo drugačne vrste. Zato je Murnova razgibana, sveža in elegantna poezija, ki jo je sicer občudovala in je njeni dokaj enostranski in enolični poeziji kazala nova obzorja in nove načine ustvarjanja, mimo nje in ni segla v globine njene poezije. Zapustila je v njenem pesniškem ustvarjanju samo površne sledi. Zorana je spoznala Murna prepozno. Do srečanja z njim in z njegovo

poezijo si je namreč že ustvarila svoj pesniški izraz in najbrž niti ni čutila potrebe, da bi se otresla starih načinov pesnjenja in se prilagodila novim sodobnim literarnim smerem.

Slovenska moderna torej ni bistveno vplivala na Zoranino poezijo. Edino v nekem pogledu je viden njen večji vpliv nanjo, in sicer v tem, da je njena pesem po srečanju z Murnom postala umetniško zrelejša, oziroma bolj pesniška v modernem smislu: na mesto refleksivne in objektivne lirike, ki od tega časa čedalje bolj pojema, stopa subjektivna, osebno izpovedna pesem.

Zoranin način pesniškega ustvarjanja je ostal izrazito predmoderen in njene pesmi sodijo še v čas pred nastopom moderne, v poezijo slovenskega realizma. Da je njeno ustvarjanje v resnici realistično, nam dokazuje vrsta stvari. Najprej že omenjena posebnost, da se večina pesmi odigrava v realnem okolju njene domačije in da se prav zaradi tesne navezanosti na to okolje skoraj nikoli ne sprosti fantazija; da najdemo nadalje poleg lirike, ki v precejšnjem delu teži k refleksivnosti, tudi dovršen del epskih pesmi; da kaže velik smisel za upodabljanje vsakdanjih in sodobnih dogodkov in ima živ občutek za socialne motive; da ima izrazito za dobo pred moderno značilen pesniški izraz in jezik; in naposled, da kljub zares hudi življenjski usodi ne najdemo v njenih pesmih solzavosti in sentimentalnosti, marveč resnično in pretresljivo izražene občutke žalosti.

Kljub temu da je Zorana živela v času moderne in imela z njo tesne stike, vendarle s svojo poezijo ne sodi vanjo. Njena pesem se razvojno uvršča v čas po Stritarju in Gregorčiču in spada v krog Medvedove in Aškerčeve realistične poezije. Z Zorano je torej naš realizem dobil tudi svojo pesnico.

OPOMBE

¹ V. Smolej, Frañja Trojanšek-Zorana, Mengeški zbornik I, 1954 (MZ I), str. 131; Zbrano delo J. Murna I (ZD J. Murna I), uredil D. Pirjevec, 1954, str. 354—355.

² Zapuščino hrani Ivan Vidali v Mengšu.

¹ Razglednica prikazuje grad Turjak. Naslovljena je:

Cenjena gospica
Franica Trojanšek
Mengeš

Besedilo pa se glasi:

Star znanec Vas srčno pozdravlja. Zakaj ste povsem utihnili? Skoda.

A. Medved

Torej vendar enkrat.

Ivan Baloh

Datum (poštni pečat) je nečitljiv.

² Pismi sta v celoti objavljeni v nadaljevanju tega članka.

³ Take pripombe so na primer:

»Popolnoma godna za tisk«, »dobra«, »sicer lepa«, pridevnik se mora ujemati se samostalnikom«, itd.

⁴ Dopisnica ima naslov:

Za gospico Fanico Trojanšek
v Mengšu pri Kamniku,
Gorenjsko.

Na drugi strani je tiskano: »Pozdrav iz kavarne Evropa v Ljubljani«. Besedi »kavarne Evropa« sta prečrtani in nad njima je Murn zapisal »gostilne Dekadencia«.

Prvi dve besedi sporočila sta poškodovani in nečitljivi. Njima sledi: »zahvaljujem Vam za lepe ure v Vaši družbi. — Jo. Murn.«

Na karti so podpisani še Govekar, Eller, Regali, Aškerc in štirje nečitljivi.

Od datuma (poštnega pečata) se da prebrati samo letnica 1899.

⁷ Pripombe imajo pesmi: »Li še cveto mi rožice rudeče«, »Ironija« in »O svidenju«. Ob prvi stoji pripis: »Zadnja kitica je jako lepa!«, pri drugi: »drugače povejte vseskozi«, pri zadnji pa: »preveč mehko razblinjena je! bolj jasno!«

Razen teg so edine Murnove besede še naslednje, ki pa niso v zvezi z nobeno pesmijo:

»Ti ne razumeš? Tiho, tiho (nečitljivo),

samo noči izdih je to nezvan.

Kdaj gre vlak na Kamnik?

⁸ Kettejevo spričevalo se glasi:

Zahl: 6

Gymnasial — Zeugnis.

Kette Karl

geboren zu Prem in Krain, röm. kath. Religion, Schüller der achten Classe am k. k. Ober-Gymnasium zu Rudolfswert, erhält hiedurch über das erste Semester des Schuljahres 1897/8 ein Zeugnis der ersten Fortgangsclasse.

Sittliches Betragen: befriedigend.

Fleiss: befriedigend.

Leistungen in den einzelnen Unterrichtsgegenständen:

Lehrgegenstand	Note	Unterschrift des Fachlehrers
Religionslehre:	lobenswert	Dr. Jos. Marinko
Lateinische Sprache:	genügend	L. Pintar
Griechische Sprache:	befriedigend	Dr. C. Samerk
Deutsche Sprache:	befriedigend	Dr. C. Samerk
Slovenische Sprache:	vorzüglich	J. Polaner
Geographie und Geschichte:	genügend	Dr. C. Samerk
Mathematik:	genügend	Ig. Fajdiga
Naturgeschichte:		
Physik:	genügend	
Philosophische Propädeutik:	genügend	Dr. C. Samerk

Zeichen:

Freie Lehrgegenstände: Gesang, Kalligraphie, Stenographie, Turnen, Zeichen:

Aussere Form der schriftlichen Arbeiten: ordentlich.

Zahl der versäumten Lehrstunden: 5; davon ohne

Rechtvertigung: 0

Rudolfswert, den 12. Februar 1898

Dr. F. Detela, k. k. Director

Sigillum Caes. Reg. Gymn. Rudolfswert

Ig. Fajdiga, Classenvorstand.

Kako je prišlo to Kettejevo pismo v Zoranino last, ni znano. Verjetno po Murnu.

⁹ Na prednji strani vizitke je tiskano ime »Simon Gregorčič«, na zadnji pa napisano »Gđni Franji Trojanšekovi v spomin dne 11/8 87, S. Gregorčič.

¹⁰ Pismi se glasita:

Blagorodni gospod!

Velecenjeni prijatelj!

Srčna bodi Vam hvala za Vašo prijazno skrb za me. Zahvalo sem Vam dolžan že za Vašo tako laskavo oceno mojih poezij, zdaj pa še zato, da se trudite najti mi primerno službo. Nisem Vam mogel hitro odgovoriti, ker sem hotel stvar mirno premisliti in s prijatelji posvetovati se. Ti poznavajoči ljubljanske razmere, me kar priganjajo, naj ponujano mi službo kar oberočke vzprejem. Poskusim toraj! Ako tedaj deželni zbor to mesto res ustanovi, vložim jaz prošnjo zanj, ako se Vam zatrdno zdi, da bi ne propadel. Govorite, prosim Vas lepo, v tej zadevi z gg. deželnimi odborniki in potem sporočite mi o tem blagohotno. Se ve, da bi jaz želel, da bi stalna plača znašala vsaj 800 flor., ker na postranske zasluzke ne morem reflektovati. Drugih pogojev bi jaz zdaj ne stavil, ker mislim, da bi gg. deželni odborniki ozir jemali na kako eventuelno prošnjo mojo, n. pr. da bi

mi včasih dovolili kaj dopusta, ako bi mi bil potreben i.t.d. Nadejam se, da Vam s to prošnjo ne bom nadležan, saj ste sami prostovoljno to stvar vzeli v roke. Vaše nedeljsko pismo o moji znani zadevi je tudi po Goriškem moje prijatelje razburilo. Škof se zdaj umiva, češ, da on kaj tacega ni zaukazal. Videli bodemo, kako stvar konča. V tem času pa prosim, da bi »Slov. Narod« o tem molčal, saj je bilo za gospode tobaka dovolj v Vašem pismu.

Bog Vas živi!

Vaš iskreni častilec

S. Gregorčič

7. 9. 88

V začetku, na vrhu pisma je oznaka: Železnikarju

Drugo pismo je naslednje:

II. Velecenjeni gospod!

V prilogi dobite do besedice natančno poslovenjeno pismo, ki mi ga je pisal največji slovanski rodoljub in škof. V družih razmerah bi ga kot najdražji mi spominek, kot svetinjo le na srci hranil in nikakor z njim v javnost ne silil. Ker se me je pa za božično darilo »Slovenec« zopet tako blagohotno spomnil, prosim, prijavite ga čim preje v Vašem cenjenem listu, — to bo morda nekaterim najboljši odgovor. Prosim pa, blagovolite list natisniti brez vsakeršnje opomnje, ne bi rad, da bi se to meni tako sveto ime Strossmajerjevo v polemike vpletalo, zlasti ne, da bi se začelo od Narodove strani, če hočejo, naj ga začno skruniti brezobzirni »Slovenčevci«

Srečno in veselo novo leto!

Z odličnim spoštovanjem

Vaš

S. Gregorčič

Gradišče 1/1 85.

Prvo pismo je najbrž tisto, ki ga omenja S. Gregorčič v pismu Ing. Gruntarju 12. sept. 1888 (Zbrano delo S. Gregorčiča, IV, 1951, uredil F. Koblar, str. 83—84). Tamkaj pravi: »G. Železnikarju sem sicer že pisal, da poskusim to službico; a zdaj spet stvar preišlujem.«

Drugo pismo je prav tako doslej neznano.

Zakaj je Zorana ti dve pismi prepisala in kako sta ji prišli v roke, bo ostalo najbrž nepojasnjeno.

¹¹ ZD J. Murna I, str. 354.

¹²a objavljene so naslednje pesmi:

VRTEC 1891:

Gorislava, VZPOMLADNE MISLI

DOM IN SVET 1891:

Gorislava, GRAD — ŽIVLJENJE (Kedar te v dolu, sivi grad,)

DOM IN SVET 1892:

Gorislava, ZIMSKI SPOMINI, I (Otožen je oblačni dan,); II (Samotna ob cerkvi gomila)

SLOVENKA 1898

Zorana, MAMON (Svatje vriskajo na vasi)

POMLADNI SEL (Lastovica priletela)

IZ VSAKDANJOSTI (Bajno lepa grajska okna)

VAŠKA IDILA (V gostem prahu tam po cesti)

PREVARA (Na prag vesela prihitim)

GOLOBČEK (Golobček snežnobeli)

SPREMEMBA (Vbije grom naj izdajice)

SVARILO (Mlada Manica v nedeljo)

IZ ATELIERA (V slikarjev dom se vlega črni mrak)

ENAKOST (Vrh gore še zlato sonce)

KOMU VELJA (Na ženina ljubec spomin)

NA MOSTU (Tam na mostu v hladnej senci)

O SPRAVI (Sebičnost zgine naj od nas)

VTRINKI I (V srcu mi hrepenečem); II (Dragec, ah, zakaj li meni)

SLOVENKA 1899

Zorana, RAZLIKA (Kraljuje tiha noč pomladna)

O ŽETVI (Na polju brušen že se srp leskeče)

CVETKI (Gledam, cvetka, lice tvoje)

Zorana, O VRNITVI (Le cveti, klinček mi rudeč)

MODERNI EFIJALT (Uboga bila mati)

OB SPOMINIH (Se stolpov mestnih pozne ure glas)

BO LI MENI? (Josipino Turnogradsko si me v šali)

PRI VODNJAKU (Na večer pri studencu)

MARJETICA (Marjetico belo)

VPRASAJ (Ah, ti dvomiš, da te ljubim)

ZIMSKE SKRBI (Visoko gori tam v podstrešnej sobi)

V ZIMI:

I. HREPENENJE (Mrje mi v zimi tej srce)

II. V RASTLINJAKU (Kot ples duhov vrti se sneg)

III. PRI VEZENJU (Le vzcvetaj cvet mi pod roko)

IV. SLIČNOST (Na travniku otroci zdaj)

V. IVJE (Poglej mi ljubec zmrzlo ivje)

DVOJNA POROKA (Nad zemljo plul je vesne dih)

PO SLOVESU:

I. NA KOLODVORU (Nad nama tajno spet šume)

II. SLOVO (»Daj mi roko in Bog s tabo)

III. TOLAŽBA (Pod nebom žalno se drvi)

O SLOVESU (Ura bliža se slovesa)

PRESENEČENJE (Le drči mi, drči mi, lahno kolo)

NE ČAKAJ SRČECA, DEKLE (Ko vrne iz daljin se spet)

TEMA, TEMA (Tema, tema ni blede lune)

IZ ŽIVLJENJA:

I. (Slava, slava! se razlega)

II. (Ne studi se meni le skop bogatin)

SANJAJ, SRCE, SANJAJ
MARJETICA MAŠČEVALKA (Cvetka tam bela)
OB POTOKU (Kjer potok v strugi je močan)
SKALIL SE JE, PREŠEL JE SEN (Ah, bil je sen, le sen samo)
LE NAJ ZVENI, LE NAJ ZVENI (Moči peklenskih strastni boj)

SLOVENKA 1900

Zorana, BISERI (Zavel večerni dih je prek ravnin)

SRČNI GLASI:

- I. (Nad mračnim zimskim svetom)
- II. (Kakor vitki minareti)
- III. (Kdo bi bil mislil, dragec moj)
- IV. (Zadnje cvetke po gredicah)
- V. (Noviteta! Noviteta!)

ODMEVI:

- I. (Lahno v vodni tam gladini)
- II. (Ta steklom kristalnim kot dan)
- III. (V bajnosvetli spet dvorani)

SLOVENKA 1901

Zorana, MATERI:

- I. (Minil ti svetnih borb je trpki dan)
 - II. (Usoda! Ah, kako si kruta, kruta)
 - III. (Spominčice, spominčice)
- KRESNI SPOMIN (Tožno v samostanskem vrtu)

ŽENSKI SVET 1930

Franja Deklevova — Zorana,

- GORJANCEM (Pozdravljeni, zeleni mi Gorjanci)
OB ZATONU (Že dolge sence stezajo ciprese)

ŽENSKI SVET 1931

Zorana, VELIKI PETEK (V polmračni cerkvi sredi sveč brlečih)
SONET (Sanjala v sobi palma je zaspana)

ŽENSKI SVET 1933

Zorana, MED GOZDOVI (Med gozdovi bela cesta sanja)

JOSIPA MURNA-ALEKSANDROVA IZBRANI SPISI 1933

POMLADNA VIZIJA

- I. (Oblačkov črede)
 - II. (Kaj razodene mi marmom troglavi)
 - III. (Tedaj pa zagledam Tvoj pogled)
 - IV. (Veš, tamkaj na vrtu ciprese)
 - V. (Takrat se rože v maju so kopale)
 - VI. (Batjuška! V spomin mi prihaja spet kres:)
- Pripomba: Z »=« označenih pesmi ni v zapuščini.

¹² Prva njena pesem, ki je bila objavljena v Vrtcu l. 1890 s podpisom Gorislava, ima naslov Vzpomladne misli.

¹³ V zborniku Slovenska žena, ki ga je zbrala in uredila Minka Govekarjeva 1926 ob razstavi Slovenska žena v Ljubljani, beremo namreč, da je v Slovensko Gospodinjno pisala črtice Trojanškova (Zorana) (str. 91).

V tem listu (1911, str. 9) je objavljena na primer proza z naslovom Pavlinka.

¹⁴ Odlomki pesmi, pri katerih ni posebej označeno, da so bili že objavljeni, so iz neobjavljene zapuščine.

¹⁵ Slovenka, 1899 in MZ I, str. 207

¹⁶ Slovenka, 1899

¹⁷ Slovenka, 1899

¹⁸ Slovenka, 1898 in MZ I, str. 207

¹⁹ Slovenka, 1898

²⁰ Slovenka, 1899

²¹ Pismo Antonije Štupce (?) z dne 8. 2. 1912

²² Slovenka, 1899, str. 145

²³ L. 1908 ji v pismu, ki je ohranjeno v zapuščini, piše Minka Govekarjeva: »Zatvorila se je razstava »Otrok«, ki je dosegla najlepši uspeh. Za to pa gre nemala zasluga tudi Vam, velecenjena gospodična, ki ste nam prihтели v svoji dobrohotnosti tako požrtvovalno na pomoč in ste blagovolili sodelovati pri katalogu.«

^{23a} F. Erjavec in P. Flere, Starejše pesnice in pisateljice, Ljubljana 1926 v uvodu in opombah na str. 277: »Gorislava je še sedaj v Mengšu živeča posestnica Zorana Franja Trojanšek Deklevova, ki je pozneje pesnila tudi z imenom Zorana (v Slovenki)«.

²⁴ Članek se v celoti glasi:

»Zorana Franja Trojanšek Deklevova, iz Mengša, po materi sorodnica Prešerna, je bila izredno marljiva sodelavka tržaške »Slovenke« s svojimi mehкими lirskimi pesmimi. Prej je pesnila pod imenom Gorislava v Vrtcu in Domu in Svetu. »Slov. Narod« je 14. marca l. 1899 pisal o njej: (sledi isti citat, kot je naveden na str. 23) Zorana je imela vse pogoje, da se razvije v eno naših najboljših pesnic. Škoda, da je tako hitro utihnila. Medtem ko je v III. letniku »Slovenke« 22 njenih pesmi, so v IV. letniku samo še tri, a poslej se sploh ni oglasila več. Živi na svojem posestvu v Mengšu in ima v rokopisu celo zbirko poezij.) (Slovenka, str. 45)

²⁵ V. Smolej, Trojanšek-Zorana, MZ I, str. 130—131

²⁶ Izbrano delo Vide Jerajeve, uredila M. Boršnikova 1935, str. 195—196.

²⁷ Izbrani spisi Josipa Murna Aleksandrova (IS J. M. Aleksandrova), uredila Silva Trdinova 1933, str. XXXI

²⁸ ZD J. Murna I, str. 354—355

²⁹ Murnovo pismo I. Šorliju 10. 7. 1899, ZD J. Murna II, str. 118

³⁰ Murnovo pismo V. Jerajevi 23. 4. 1900, ZD J. Murna II, str. 164

³¹ Murnovo pismo V. Jerajevi 15. 5. 1900, ZD J. Murna II, str. 164

- ³² Murnovo pismo I. Šorliju 24. 6. 1899, ZD J. Murna II, str. 116
- ³³ Murnovo pismo V. Jerajevi 17. 3. 1900, ZD J. Murna II, str. 162
- ³⁴ Murnovo pismo V. Jerajevi 17. 3. 1900, ZD J. Murna II, str. 162 in isti 15. 5. 1900, ZD J. Murna II, str. 164
- ³⁵ Murnovo pismo V. Jerajevi februarja 1901, ZD J. Murna II, str. 177
- ³⁶ ZD J. Murna I, str. 178 in opomba na str. 349 in 459
- ³⁷ ZD J. Murna I, str. 329
- ³⁸ ZD J. Murna II, str. 213 in pripomba str. 447
- ³⁹ ZD J. Murna I, str. 329
- ⁴⁰ ZD J. Murna I, str. 354
- ⁴¹ IS J. M. Aleksandrova, str. XXXI
- ⁴² IS J. M. Aleksandrova, str. 87 (r.)
- ⁴³ V. Smolej, F. Trojanšek-Zorana, MZ I, str. 130
- ⁴⁴ SBL, V. zvezek, str. 80
- ⁴⁵ V. Smolej, F. Trojanšek-Zorana, MZ I, str. 130

ŽIVLJENJE PIS JAKOBA ZUPANA

Janez Lovše

Življenjska pot slovenskega poznobaročnega skladatelja Jakoba Zupana je po dosedanjih raziskavah še vedno precej zavita v meglo. Mislim predvsem na njegova mlada leta, o katerih ne vemo tako rekoč nič drugega, kot kraj in datum rojstva. Tudi glede Zupanovega učiteljskega delovanja v Kamniku in Komendi, se podatki iz raznih strani ne ujemajo med seboj. Največ domnev pa je okoli Zupanovega glasbenega dela: kajti doslej je znan samo en del njegovega »Te Deum laudamus«, iz katerega lahko sklepamo, da je bil Zupan talentiran glasbenik in da je dobro obvladal baročno kompozicijsko tehniko. Nič pa še ne vemo, kakšne so bile njegove posvetne kompozicije in kakšna glasba prve slovenske opere »Belin«. Tu se poraja v zvezi z nastankom in izvedbo Belina ponovno mnogo nasprotujočih si mnenj.

Iz ohranjenih virov pa si lahko vsaj v glavnih potezah ustvarimo sliko Zupanovega življenja. Rodil se je 27. julija 1734 kot zakonski sin Hansa Zupana in njegove žene Benigne, v kraju St. Lorenzen am Hengsberg v okraju Wildon na Gornjem Štajerskem.¹ To, da za Hengsberg nimamo slovenskega imena, ne izključuje, da je bil Zupan sin slovenskih staršev. Okolica teh krajev je bila od nekdanj vinogradniška in v tistem času so odhajali mnogi Slovenjegoričani in Haložani kot viničarji na Srednje in Vzhodno Štajersko. V našem primeru je bil eden takih verjetno tudi oče Zupan (lahko tudi njegov prednik). O tem, kako je njegov sin preživel otroško dobo, ni nobenega vira. Prav tako ne vemo nič iz let Zupanovega šolanja in glasbenega izobraževanja, dokler ga ne najdemo leta 1758 v Kamniku, kjer je iskal zaslužek. V mestu, ki je bilo v kulturnem in gospodarskem pogledu precej živahno, je Zupan kmalu zaslovel kot izvrsten glasbenik. Na domu

župnijskega organista Valentina Götzla, ki je poučeval kamniško mladino v petju in glasbi, se je seznanil z njegovo hčerko Jožefo, s katero se je kmalu nato oženil.

Za talentiranega mladega moža je zvedel komendski župnik Peter Pavel Glavar. V Komendi je leta 1750 na lastne stroške zgradil šolo ter oskrbel učence s hrano in stanovanjem. Potreboval je učitelja večšega glasbe, ker je bil njegov namen, da bi si gojenci z glasbenimi inštrukcijami lahko pomagali pri preživljanju ob nadaljnjem šolanju v mestu. Njegova šola je bila nekaka pripravljalnica za jezuitsko gimnazijo v Ljubljani. Zato je povabil k sebi Zupana, ki se je leta 1762 preselil z ženo in dvema sinovoma v Komendo. Tu bi morali iskati začetek njegovega skladateljskega delovanja. V Glavarjevem učilišču so mimo čitanja, pisanja, računanja, latinske sintakse itd., poučevali še v glasbi, petju, violini in orgljanju. Zupan je razen poučevanja teh predmetov ustanovil še deški zbor in zbral godce (instrumentaliste) za orkester. Ti pevci in godbeniki so ob nedeljah in praznikih izvajali pod njegovim vodstvom na koru farne cerkve instrumentalne maše, ki jih je verjetno sam skomponiral. Mimo cerkvene pa se je začel ukvarjati tudi s posvetno glasbo in ustvaril na tem polju več skladb in pesmi, ki so jih nato izvajali njegovi učenci ob raznih prilikah. Lepo uglašeno zborna petje in čar instrumentalnih zvokov, je vabil ljudstvo iz okoliških krajev v komendsko cerkev.

Kamničanom je bilo žal, da jih je zapustil. Premišljevali so, kako bi si spretnega glasbenika spet pridobili v svoje mesto. Ponudili so mu službo organista in naslov pevovodje z letnimi dohodki 310 goldinarjev 16 kr. Zaradi boljših eksistenčnih pogojev in ker se mu je družina povečala še za enega člana — hči Cilko — se je ponudbi odzval in se leta 1765 vrnil v Kamnik. Tu je ostal poslej vse do smrti in neurtudno deloval kot komponist, organist in učitelj. Nastanil se je v Kamniškem predmestju Šutna, v hiši št. 35,² kjer je na svojem domu imel, — po zgledu Glavarjeve šole v Komendi — nekaj konvikt. Tu je poučeval mladino v branju, pisanju in glasbi. Za glasbeno umetnost se je zanimalo v Kamniku mnogo ljudi, ki so se pri Zupanu privatno učili glasbe: plod tega zanimanja je bila ustanovitev glasbenega društva Sv. Cecilija (Accademische Confoederation St. Caeciliae). To društvo je gojilo cerkveno in posvetno glasbo ter prirejalo na vsak praznik ali vsaj enkrat na mesec instrumentalne maše. Duša društva je bil zborovodja — regens chori — Jakob Zupan. V razgibanem glasbenem življenju je našel mnogo spodbud za ustvarjanje: njegove kom-

pozicije in pesmi so imele pri občinstvu velik uspeh, tako da je Zupanovo ime kmalu zaslovelo tudi zunaj ozkega lokalnega okvira.

Tedanjemu slovenskemu kulturnemu gibanju, v katerem so se odražale napredne evropske ideje, je bil glavni pobudnik in podpornik Žiga Zois. V njegovem dvorcu so se zbirali ljudje različnih svetovnih nazorov, ki jih je združevalo stremljenje po uveljavitvi slovenske besede, tako v družbenem življenju, kot tudi v umetniškem ustvarjanju. Verjetno, se je v tem naprednem krogu rodila misel o slovenski operi, saj so za to dajala dosti povoda gostovanja italijanskih in nemških igralskih družin v Stanovskem gledališču. Zato je že Zois z Linhartovo pomočjo prevajal italijanskim opernim pevcem v slovenščino razne priljubljene arije. Poročila iz te dobe pravijo, da jih je občinstvo sprejelo z nepopisnim navdušenjem. Sledeč tej zamisli je prevedel Kamničan Jurij Japelj operni libreto »Artakserkses« dunajskega dvornega pesnika Pietra Metastasijsa. Šele leta 1780 pa je bila zamisel uresničena s prvim slovenskim opernim tekstom, ki ga je napisal in objavil v drugem zvezku Pisanic pod naslovom »Belin« bosonogi avguštinec Joannes Damascenus a nominae Mariae, s pravim imenom Feliks Dev. Glasbo za Belina pa je skomponiral Jakob Franc Zupan.

O. Marko Pohlin omenja Zupana v svoji *Bibliotheci Carnioliae*: »Suppan (Jakob) Ludi et Chori Magister Kamnecensis egregius Compositor et Musicus composuit melodias et modos musicos: pro theatri opera Carniolica: Bellin, ena opera, quam composuit et 1780...« (Zupan Jakob, kamniški učitelj igre in petja, odlični skladatelj in glasbenik, zložil je napeve in glasbo za kranjsko opero Belin, — ena opera, ki jo je zložil 1780...) Tu se pojavljata vprašanji: v kakšni zvezi je bil Zupan z Devom in na čigavo pobudo se je lotil komponiranja Belinovega teksta? Po eni strani so nanj nedvomno vplivali Zois in dogodki v Stanovskem gledališču, po drugi strani pa so mu nenehna skladateljska dejavnost in uspehi, ki jih je imel pri kamniškem občinstvu, dajali dovolj poguma, da se je lotil te naloge. Na žalost nam manjka pismenih virov, da bi na ti vprašanji lahko bolj določeno odgovorili. Ker se glasbeni del Belina še ni našel, lahko o njegovi obliki in instrumentalnem sestavu samo domnevamo. Besedilo nam kaže, da je imela ta »opereta« tri dejanja ali nastope. Prvo je obsegalo dve ariji in dva recitativna vložka, drugo recitativ in arijo, veliki prizor med Burjo in nimfami ter ariozni del z zborom; tretje dejanje sestoji iz recitativne scene med Belinom in nimfami, recitativa in arije Belina ter končnega speva, torej iz sedmih glasbenih vložkov in sedmih recitativov. Ariozni vložki v Belinu verjetno, to lahko dom-

nevamo po besedilu, niso bili arije v smislu pestrih okrasnih italijanskih arij — da bravura —, temveč preprost glasbeni napev, ki se je za vsako kitico ponavljal. Pri arioznih mestih pa Dev ni označil samo soloističnih nastopov, temveč tudi prizore, ko pojejo vse tri nimfe skupaj, ali nimfe z Burjo in nimfe z Belinom. Kitica označena s chor je na koncu drugega dejanja, ko kličejo, verjetno prebivalci otoka Rodos, ki je prizorišče dogajanj v tej operi, na pomoč Belina:

Tebe mi molimo,
Tebe mi hvalimo,
Belin! na pomoč priteci ti nam!
Burja zavržemo
Burja sovražimo
Burja moliti nas je presram!

Vsebina in nastopajoče osebe so povzete iz mitologije ter imajo alegoričen značaj. To nam pove že začetni Sapopadk (kratka vsebina), ki nam razloži pomen obeh glavnih junakov opere: Bellin (sonze), ena senza dobrotliveh Oblastnikov (s katerim misli pesnik verjetno na grofa Adama Lambergerja, ki je postal leta 1780 kranjski deželni glavar) in Burja (ta hude vetr) — teh neusmiljenih Gospodarjev senza. Mimo teh dveh pa nastopajo še Ceres, Flora in Pomona s pohlinskimi nazivi: Sevina, Roshnezvitarza in Sadjanka. Kot piše pred prvim dejanjem nam »Resgledarna postave pred ozhy Rhodarske ottozhese is morjam obdane, kjer se Gospodizhne po morju semterkje zibajo«. Te »gospodizhne« so se pripeljale s čolnom na Rodos, kjer se vesele prihoda ljubljene boga Belina in mu žrtvujejo sadje in žito. »Al-oh! oh!« bliža se strašna nevihta in z njo hudobni Burja, ki jim bo vse pridelke uničil. Njega se ustrašijo in se skrijejo nazaj v barko. V drugem dejanju se najprej v vsej svoji moči predstavi hudi Burja, ki ukaže:

»She dans se more kaditi,
Meni Oltar,
Ter se na njemu smoditi
En dar.«

Toda njemu nočejo žrtvovati, čeprav bi se zato razpočil in jim vse uničil. Ko na Burjev ukaz izbruhne uničujoča nevihta, se vile še bolj odločno postavijo po robu trinogu, ker vedo, da po hudem vremenu pride »solnce rumeno« in z njim Belin. V tretjem dejanju se ta

res pojavi in najprej izžene Burja, ki mora ob zasmehovanju zapustiti otok. Nato pa Belin potolaži svoje oboževalke, ki tožijo nad opustošenimi pridelki. Z neba jim pošlje zlat dež, ki bo naravo spet oživil:

»Ne cagujte,
ne žalujte,
Če se lih nebo temni!
Zakaj k sreči
Ono k večji
Dostikrat vam le grmi.
Potrpitate,
Prenesite
Blisk, tresk le majhen čas,
Ne cvilite
Ne skrbite!
Dosti, jaz skrbim za vas!«

Res, vse je spet še enkrat oživelo, odcvetelo in dozorelo. V zaključni ariji se združijo Belin in nimfe v medsebojni ljubezni in čaščenju.

Taka je vsebina prvega opernega libreta, kakšna je bila Zupanova glasba v njem pa ne vemo, ker doslej še niso našli Belinove partiture. O instrumentalni sestavi glasbenega dela lahko deloma sklepamo iz edine Zupanove ohranjene kompozicije »Te Deum laudamus«. Dr. Josip Mantuani piše v »Razvoju slovenske glasbe«, da so vokalne glasove spremljali klavir in morda še gosli in violončelo. Bolj verjetno je, da je Zupan pri komponiranju Belina uporabil podobno orkestrsko sestavo kot pri svojih instrumentalnih mašah, ali pa tako, ki jo je povzel po predstavah italijanskih opernih gostov.

Še vedno nerešeno je vprašanje, ali so Belina uprizorili, ali ne. Nikjer ne najdemo kakšnega poročila, da so Belina predvajali; vendar se zdi malo verjetno, da bi to v dobi gesel prosvetljenstva opustili, saj predstavlja Belin prvi poskus slovenske opere vsaj za lokalne potrebe Kamnika. Morda je bilo Devovo umetniško ceneno besedilo premalo zanimivo, da bi se zavzeli za uprizoritev opere tisti, ki so skrbeli za ljubljanske gledališke predstave.

Belin je bil poslednje glasbeno delo kamniškega mojstra. Vzrok, zakaj je tako kmalu in pravzaprav na višku svojega slovesa nenadoma prenehal ustvarjati, ne moremo iskati v neuspehu Belina, temveč na področju Zupanovega privatnega življenja, oziroma učiteljskega delovanja. Tesne domače razmere, ki so onemogočile pravi umetniški razvoj že marsikateremu slovenskemu talentu, so tudi njemu odvzele ve-

selje do komponiranja. Že prej sem omenil, da je imel Zupan na svojem domu v Kamniku nekak konvikt, v katerem je poučeval branje, pisanje in glasbo ne samo kamniško mladino, ampak tudi ubožnejše otroke iz okolice, ki so imeli v njegovem stanovanju oskrbo in hrano. Kamniški meščani so radi podpirali svojega učitelja v njegovem dobrodelnem delovanju s tem, da so mu izboljšali dohodke iz špitalskega sklada, raznih bratovščin in zadrug. Prav tako so iz omenjenih virov krili stroške svojega glasbenega društva. To pa ni bilo po volji deželnemu oblastvu, ki je zaukazalo, da se lahko izplačujejo le maše in prepovedalo način podpiranja iz mestnih skladov (fondov). S tem je društvo Sv. Cecilije utrpelo precejšnjo škodo, zlasti pa Zupan, ki je izgubil pri tem letni dohodek 60 goldinarjev. Razen tega so izločili iz kamniške fare lokalije: Mekinje, Stranje, Rova in Vranjo peč, pri čemer je Zupan zopet izgubil 35 goldinarjev 42 kr. Najhujši udarec pa ga je zadel, ko mu je deželno oblastvo leta 1787 prepovedalo imeti privatno šolo. Ukazali so mu, naj razpusti svojo »Lokal-Winkelschule« (zakotno šolo), ter da mora narediti izpit za učitelja prvega razreda glavne šole, če ne se njegovi dohodki podelijo drugemu. Zupan je preizkušnjo z uspehom opravil na ljubljanski normalki in se tako uvrstil med učiteljstvo kamniške trivialke. Sicer so mu dali zato dohodke odstavljenega cerkovnika Hočevarja, ki se je branil sprejeti isto nalogo (učiteljsko), katero so potem Zupanu s silo naložili, vendar z njimi ni mogel kriti niti stroškov, ki jih je imel s plačevanjem namestnika v cerkovniški službi.

Prijatelji so mu bili vedno pripravljene pomagati iz raznih mestnih skladov, vendar je deželna oblast to vedno preprečila. Zupan sam kot tudi mestno starešinstvo, so večkrat prosili v Gradec in Ljubljano, a odgovarjali so jim, da Zupanu zadostuje dosedanja plača. Vsi ti neugodni dogodki so vzeli Zupanu mnogo časa in naposled tudi voljo, da bi še komponiral. Zato se je popolnoma posvetil učiteljskemu poklicu.

Ljudevit Stiasny piše v svoji knjigi o Kamniku: »Da ni bil Jakob Franc Zupan samo izvrsten muzik, ampak tudi izboren učitelj, že lahko sklepamo iz njegovih uradnih spisov, ki so bili tako lični, da jih mora vsak učitelj brati z velikim veseljem. Uradne spise ni izdeloval po danih šablonah, ampak utopil se je globočeje v stvar ter jih izdelal priročneje.« Zupanova vestnost in nadpovprečna sposobnost sta si naposled le pridobili naklonjenost deželnega gospostva, ki ga je nazvalo »zaslužnega učitelja«. Razen na glavni šoli je poučeval še na »industrijalni« šoli, ustanovljeni leta 1788. To šolo so odprli v glavnem za-

radi naglo se razvijajoče čipkarske obrti v kamniškem okraju in na njej so v začetku poučevali dečke skupno z deklicami. Način skupnega šolanja pa je trajal samo 10 let, ko je gvardijan in direktor Pilpach nasvetoval mestnemu starešinstvu, naj se ločijo »wegen eingerisener Zuegellosigkeit und Verderbnisse der Sitte« deklice od dečkov. Staremu Zupanu, ki je takrat zaradi slabosti že bolj redko hodil od doma, in neki učiteljici so poverili vzgojo deklic, deška šola pa se je preselila v samostan.

V zvezi s tem Stiasny poroča, da je Zupan bil pripravljen deklice poučevati, a le v svoji hiši, čemur se je gvardijan Pilpach protivil, ker je Zupan imel še takrat več dečkov na hrani in oskrbovanju. Šolskemu direktorju se je to namreč zdelo zoper sistem ločitve deklic od dečkov. Naposled so se deklice le ločile od dečkov, a poučevala jih je samo učiteljica.

Spričo starosti in z njo zvezane bolehnosti pa je postala Zupanu učiteljska služba prenaporna. V začetku je imel namestnika, ko pa je ta odšel, so leta 1804 iz sočutja do zaslužnega in za poklic preslabotnega Jakoba Zupana, prevzeli pouk frančiškani. Prav tako ga je tudi za orglami farne cerkve že dalj časa nadomestoval Andrej Podlipnik. Ko mu je leta 1802 umrla žena Jožefa, se je Zupan preselil iz starega doma na Šutno št. 42,³ kjer je zaradi starosti 11. aprila 1810 umrl.

Prerez skozi Zupanovo življenje nam kaže dve obdobji. V prvo bi šteli leta, ko je prišel v Kamnik in Komendo, kjer je zaslovel kot glasbena osebnost in se izkazal kot ustanovitelj društva sv. Cecilije. To obdobje prepleta neutrudno ustvarjalno delo z vnemo za širjenje glasbene umetnosti med ljudstvom, doseglo pa je svoj višek v poskusu ustvariti prvo slovensko opero. V drugem obdobju se je moral Zupan ukloniti jožefinskemu uradniškemu aparatu in se je ves usmeril v vestno izvrševanje učiteljskega poklica. Za glasbeni razvoj na Slovenskem je zlasti važen prvi del njegovega življenja, ki ga po plodovitem glasbenem ustvarjanju, o katerem lahko danes, ko še nismo našli kaj več njegovih kompozicij, sklepamo po ohranjenih virih in ustnem izročilu, uvršča med najpomembnejše slovenske pozno-baročne kompozite.

BIBLIOGRAFIJA:

- Ukmar-Cvetko-Hrovatin. Zgodovina glasbe, str. 468, 472.
Ivan Zika: Jakob Frančišek Zupan, Slovenec 1938, št. 24.
Slovenec 1938, št. 44, Kulturni obzornik: Še J. F. Zupan...
Novi Akordi IX. letnik, 1910, zvezek 3, str. 24; zvezek 4—5, str. 30; zvezek 6, str. 48.
Cerkveni Glasbenik 1934, št. 7, 8; str. 131.

Zbori VI. letnik, št. 1.

Tovariš: Adolf Groebming: Naša operna storitev.

Zvon 1906, XXVI. letnik, str. 569.

Izvestja c. kr. državne gimnazije v Ljubljani v šolskem letu 1905/1906.

Kidrič France: Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti, str. 241, 714; Dobrovsky in slovenski preporod njegove dobe, str. 45, 187, 215.

Anton Trstenjak: Slovensko gledališče 1892.

Paul Jos. Šafarik's, Geschichte der Suedslawischen Literatur 1864, str. 27, 29, 75, 85.

Ljudevit Stiasny: Kamnik, zemljepisni in zgodovinski opis.

O. Marko Pohlin: Bibliotheca Carnioliae.

Skupspravljanje Kraynskeh Pissaniz od lepeh Umetnost.

Dr. Dragotin Cvetko: Odmevi glasbene klasike na Slovenskem.

Slovenska Talija: 1867—1869, 6. zvezek

Dom in svet: 1899, 5, str. 294—301.

Fran Rakuša: Slovensko petje v preteklih dobah.

P. v. Radics Fran, Musica in Krain, 1877.

Diskalceatska kronika.

Stanovsko knjigovodstvo 1773—1799.

Biografski leksikon.

Dr. Karol Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva 1894.

Stanko Janež: Pregled zgodovine jugoslovanske književnosti I. Slovenska književnost, 1953

Dr. Ivan Prijatelj: Izbrani eseji I.

O P O M B E

¹ V matriki župnega urada Hengsberg v okraju Wildon na Gornjem Štajerskem je zabeleženo v zvezku VII, str. 15, da se je 27. julija 1734 v vasi Schrötten pri Hengsbergu rodil zakoncema Hansu Zupanu in ženi Benigni sin Jakob. Naziv vasi Schrötten, posebno še starejša oblika Schretten, predstavlja nemško obliko slovenskega čret, oz. množina čreti, kar pomeni mokra ali močvirna tla. Težko je reči, kdaj je bilo ime germanizirano. Morda ta kraj, ki je blizu naše sedanje jezikovne meje, v Zupanovem času še ni bil ponemčen, ali pa je pravilna domneva, da je bil sin sezonskih vinogradniških delavcev. Kraj sam se navadno imenuje St. Lorenzen am Hengsberg, župni urad pa ima na pečatu samo naziv Hengsberg. (Prim. Slovenec, 23. febr. 1938, št. 44).

² Dr. Janko Polec navaja v svoji razpravi o meščanskih hišah v Kamniškem Zborniku 1955, str. 104 za hišo na Šutni št. 35 sledeče podatke: Lastnika Zupan Franc; — Zupan Jakob (brez dvoma je to ena oseba: Jakob Franc Zupan), bivši učitelj, organist, cerkovnik in skladatelj prve slovenske opere »Belin« in njegova žena Jožefa roj. Götzl; po izročilni pogodbi je dobil hišo Zupan Andrej Valentin, njegov sin, oskrbnik (Kastner) pri gosposki v Ormožu, po odstopni pogodbi iz leta 1800 pa Andrejeva sestra Marija in mož Jernej Germek, krojač. Ta hiša ima zdaj številko 34 v Kidričevi ulici. — Ali je Zupanov sin Andrej Valentin odšel k sorodnikom v Ormož, kjer je stopil v službo pri tamošnji gosposki? To bi kazalo, da izhaja Zupanov rod iz okolice Ormoža. Seveda je to samo domneva.

³ Sedaj štev. 20 v Kidričevi ulici.

KRONIKA FRANCA MIHAELA PAGLOVCA

Ivan Zika

Slovenci imamo malo pisanih kronik iz starejših časov. Zato je kronika, ki jo je pred 250 leti napisal Franc Mihael Paglovec v Šmartinu ali današnjem Šmartnem v Tuhinjski dolini, osamljen in znamenit dokument svoje dobe. Tembolj, ker pripoveduje dogodke iz takrat od vsega prometa močno odmaknjene Tuhinjske doline in ker je bil Paglovec ne samo zaslužen slovenski pisatelj in šolnik, ampak tudi umen gospodarstvenik in sociolog, ki je osnoval prvo hranilnico na Slovenskem.

Za lažje razumevanje kronike moramo osvetliti Paglovčevo vsestransko dejavnost. Paglovec je bil pristen Kamničan. Rodil se je v Kamniku 26. septembra 1679 v številni družini, v kateri je bilo vsaj 8 otrok, saj na več mestih omenja 5 sester in 2 brata. Oče Janez je najbrž zgodaj umrl, ker ga Paglovec ne omenja z nobenim zapisom, mati pa je živela pri njem v Šmartnem do svoje smrti 19. marca 1715. Umrla je v 58. letu starosti. Svoje sorodnike je vedno podpiral in sestra Jera, vdova po prerano umrlem kamniškem meščanu Janezu Vidru, je na stara leta živela pri njem, v oporoki pa je vsem sorodnikom volil nad 400 goldinarjev.¹

Paglovec je dobil osnovnošolske nauke v Kamniku, v Ljubljani pa je po končani gimnaziji, filozofiji in bogoslovju dobil naslov: *Artium liberalium et Piholosphiae Magister et S. Theologiae licentiatus*.

V Kamnik je prišel za kaplana leta 1702, 3 leta kasneje pa ga je njegov predstojnik, kamniški nadžupnik Maksimilijan Leopold Rasp, poslal za vikarja, kakor so takrat rekli župniku, na izpraznjeno mesto v Šmartin v Tuhinjski dolini.

Paglovec si je za svojega vzornika vzel 6 let starejšega predstojnika in prijatelja Raspa, ki je bil kot član ljubljanske akademije operozov prežet z naprednimi idejami tega društva.² V Kamniku je Rasp oskrbel šolanje nadarjenim dečkom, v umetnosti pa je skušal povsod uveljaviti novo baročno smer. Leta 1732 je prestavil pokopališče s Šutne na Žale, podrl staro gotsko cerkev in dal zgraditi novo baročno. S posrečenimi gradnjami, odstranitvijo pokopališča in uravnavo sveta okrog cerkve je začel oblikovati novo podobo južnega mestnega dela.

Tudi Paglovec je takoj po prihodu v Tuhinjsko dolino ustanovil šolo za nadarjene kmečke otroke. Učil jih je tudi nemščine in latinščine, da bi mogli v Ljubljani uspešno nadaljevati študije. Njegovi učenci so kot učitelji, cerkovniki ali pisarji službovali po naših krajih; med njimi je njegov nečak Anton Vider postal frančiškan, Jurij Japelj pa je stopil v krog slovenskih pisateljev.

Paglovčevo književno delo je podrobno analiziral in osvetlil dr. Fran Kidrič v Slovenskem biografskem leksikonu.³ Dr. Kidrič pravi: »Paglovec je v dobi med o. Hipolitom ter začetki zavestnega preporoda pod Pohlinom najjačja osebnost slovenske književnosti na Kranjskem.«

Napisal je naslednje knjige, kakor sam pravi »gmain ali kmetiskim inu delounim ludem«:

1. Tobiove bukve 1733,
2. Evangelia inu branja 1741,
3. Zvesti tovarš 1742,
4. Thomasa Kempenzarja Bukve 1745,
5. Novo izdajo knjige Zvesti tovarš 1745,
6. Sveta vojska 1747,
7. Novo izdajo Evangelija inu brania 1754,

8. Pesmarico, ki je ostala v rokopisu in jo hrani Univerzitetna biblioteka v Ljubljani.

Prvi in drugi izdaji Zvestega tovarša ter Kempenzarju je dodal »Table teh puhštavov« z namenom, da bi se samouki učili slovensko čitati. Po protestantski dobi so to po 162 letih prvi slovenski abecedniki.

Dr. Kidrič navaja, da je bil vpliv Paglovčevega dela precejšnji: »Že dejstvo samo, da je izmed 30 znanih slovenskih tiskov iz dobe 1733 do 1759 Paglovčevih več od četrtnine (8), opozarja, kako veliko je on sam v svoji dobi prispeval k uveljavljanju slovenske knjige. Priljubljenost njegovih knjig dokazujejo izdaje, ki so prihajale na slovenski knjižni trg še 50 let po njegovi smrti.«⁴

Tako vidimo, da je Paglovec s svojimi knjigami — Kempenzar je do leta 1807 doživel še štiri ponatise, Evangelija in Zvesti tovarš pa še po dva — mnogo pripomogel k razširjenju branja med ljudmi. Kakor omenja dr. Josip Gruden v svoji »Zgodovini slovenskega naroda« (str. 975), je imel Paglovec vedno na stanovanju po 6 učencev, starejše učence pa je pošiljal tudi po vaseh, da so druge učili brati in pisati. Vzgojil je več takih potovalnih učiteljev, ki so se razkropili daleč naokoli, celo po Savinjski dolini. Ni dvoma, da je v svoji župniji, ki je obsegala vso Tuhinjsko dolino od Nevelj do Motnika z blizu 2000 prebivalci, oskrbel župljane s svojimi knjigami in močno povečal pismenost. Paglovčeve knjige in »Tabla teh puščabov inu viža se navučiti Krainsku ali Slovensku brati« so vzdrževali zanimanje za branje še v 19. stoletju, ko so prvi mladi Tuhinjci odšli v ljubljanske šole in kasneje pomnožili krog slovenskih kulturnih delavcev.

*

Še prej, preden so navedene knjige prišle v roke bralcem, pa se je Paglovec izkazal kot uspešen graditelj in podjeten gospodarstvenik. Od leta 1711 do 1735 je prenovil, povečal ali na novo sezidal vseh sedem cerkva v svoji obširni župniji, kar v kroniki natančno opisuje. Povsod je stari gotski slog zamenjal z novim baročnim.

Za tako vsestransko gradbeno dejavnost je potreboval ogromno denarja. Res so župljani prispevali z vošnjami, gradbenim lesom in osebnim delom, toda zidavo je plačeval sam, prav tako pa tudi opremo. Ker je cerkve oskrbel z novimi oltarji, slikami in kipi ter raznimi okraški, je tudi za to potreboval znatne vsote, saj je dela naročal pri priznanih baročnih umetnikih. Zanj so delali slikarji Metzinger, Jelovšek, Potočnik in kamniška rezbarja Bergant in Gaber.

Kje je Paglovec dobil denar za vse te izdatke?

Največ brez dvoma iz svoje hranilnice, ki jo je ustanovil še pred velikimi gradnjami, morda že pred letom 1720. Nikjer ne omenja, kje je dobil začetni kapital. Morda je imel nekaj lastnih sredstev, ali pa si je denar drugod sposodil, da ga je potem naprej posojal ljudem. Seveda je vključil v hranilnično poslovanje tudi ves cerkveni denar in glavnice vseh ustanov.

Paglovec je od goldinarja jemal 3 krajcarje, od vlog pa je dajal 2 krajcarja obresti. Ker je imel goldinar 60 krajcarjev, pomenijo 3 krajcarji 5 odstotkov pri posojilih, 2 krajcarja pa 3,2 odstotka obresti pri vlogah. Razlika 1 krajcarja je bil čisti dobiček hranilnice. Če računamo, da predstavlja en takratni goldinar vsaj 1000 današnjih dinarjev, vidimo, s kakšnimi vsotami je razpolagal Paglovec pri svojih

gradnjah in koliko je zaslužil s hranilnico. V zgodovini slovenskega denarništva je Paglovčeva hranilnica prva podobna denarna ustanova na Kranjskem.⁵

Paglovec je vse dohodke hranilnice žrtvoval za napredek svoje župnije. Že leta 1714 je priložil znatno vsoto k ustanovi zakoncev Košir za vzdrževanje kaplana v Šmartinu. Leta 1730 je podaril 1200 gld. kot ustanovo za izboljšanje dohodkov vikarja v Zgornjem Tuhinju. Leta 1731 je položil 1700 gld. za kaplansko mesto v Nevljah, malo pred smrtjo pa 2500 gld. za vzdrževanje »zgodnjika«⁶ v Šmartinu. V oporoki je določil vsoto 1700 gld. za ustanovitev župnije v Špitaliču, 400 gld. pa je volil svojim sorodnikom. Tudi Prvi dve knjigi in morda še tretjo je sam založil.

Občudovati moramo silno energijo, preudarnost in neutrudno delavnost tega zaslužnega Kamničana. Bil je prava gorenjska korenina, saj menda v vsej dobi svojega 54-letnega službovanja ni bil nikoli bolan. Nikjer ne najdemo zapisano, kakšen je bil. Tudi njegove slike ni nobene. Bil je pač skromen in tih garač svoje dobe. Tudi vse svoje knjige je izdal anonimno, le o pesmarici pravi v oporoki, da jo je hotel dati tiskati, pa to ni bilo mogoče.⁷ Medtem ko je naročil Metzingerju, da mu izdelata portret predstojnika in prijatelja Raspa, sam ni poskrbel, da bi za njim ostal tak trajen spomin.

Dne 5. januarja 1759 je umrla Paglovčeva sestra, ki je živela pri bratu v župnišču. Paglovca je to tako potrlo, da je še sam zbolel. Že 14. januarja je sestavil oporoko, 11. februarja pa je umrl.

Značilno in popolnoma v skladu s Paglovčevo skromnostjo je dejstvo, da doslej niti Tuhinjci niti njegovi rojaki Kamničani niso postavili nobenega vidnega spomenika tako zaslužnemu možu.

Paglovčeva kronika je do nedavna veljala za izgubljeno. Okupator jo je bil namreč z drugimi knjigami odpeljal iz Šmartna, leta 1958 pa je bila srečno najdena in vrnjena v šmartinski župni arhiv.⁷ Če bi po kaki nezgodi ali požaru knjiga propadla, bo zdaj ohranjena njena vsebina vsaj v prevodu v kolikor mogoče izvirni obliki.

Obseg in vsebina kronike

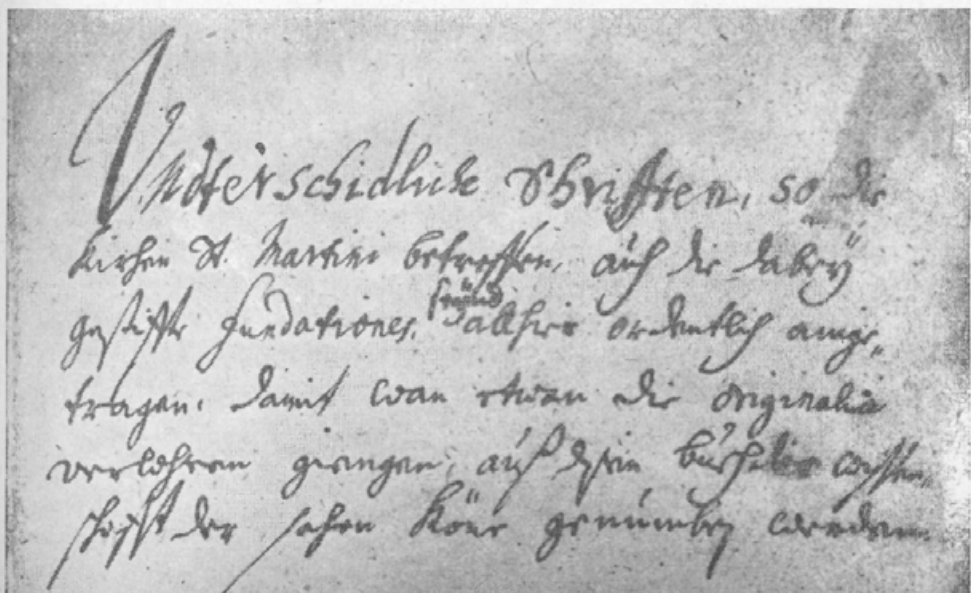
Paglovec je skrbno in vestno iz leta v leto zapisoval pomembne in tudi nepomembne dogodke doma in po svetu. Zapisal je včasih iste dogodke na več mestih, kakor bi hotel, da jih ima vedno pri roki in kakor bi se bal, da se ne bi kaj izgubilo ali pozabilo. Na te njegove zapise seveda ne smemo gledati z omalovaževanjem in jih ocenjevati s

preveč strogim merilom. Paglovec je imel pač svojo zasebno šolo in takrat učenci niso imeli na voljo učbenikov in knjig. Vestni šolnik si je dogodke svoje dobe kakor tudi tiste, ki sta jih zbrala deloma po Valvazorju njegova kamniška vzornika Škerpin in Rasp, skrbno zapisal, da jih je lahko zanesljivo in natančno posredoval vedoželjnim učencem. Vedel je pač, da pri še tako dobrem spominu važni datumi s časom zbledijo in se pomešajo, če si jih ne zabeležimo in jih v spominu ne obnavljamo.

Tako je Paglovec zase in kot sam pravi »pro aliqua successorum directione et informatione« — v ravnanje in poduk naslednikov pisal svojo kroniko.

Kronika je trdno vezana knjiga v velikosti 20 × 15 cm in obsega 188 listov ali 376 strani, ki jih je Paglovec takoj v začetku označil s številkami. Na prvi strani je v stari nemščini z gotico napisan naslov kronike: Undterschidliche Shriften, so die Kirchen St. Martini betreffen, auh di dabey gestifte fundationes seynd allhier ordentlih aingetragen, damit wan etwan die originalia verlohren gingen, aus diesem Buch die Wissenschaft der Sachen köne genumben werden. Po naše bi se to reklo: Različni spisi, ki se nanašajo na cerkev sv. Martina kakor tudi pri njej podarjene ustanove, ki so bili semkaj dobesedno prepisani, da bi se le-ti lahko posneli iz te knjige, če bi se originali morda izgubili.

Ti prepisi originalnih listin, ki jim je Paglovec že ob razdelitvi knjige namenil 267 strani, obsegajo razne kupne in dedne pogodbe, ustanovne listine, pravnne zadeve, spravno pogodbo s špitališkim graščakom Hohenwarthom itd. Vse te listine so pisane v nemščini in v gotici. Dalje so v kroniki v latinskem jeziku prepisi raznih odlokov, ki so jih izdale višje cerkvene oblasti, kot npr. vabilo na obe sinodi

Undterschidliche Shriften, so die
Kirchen St. Martini betreffen, auh di dabey
gestifte fundationes, ⁱⁿ allhier ordentlich
aingetragen. Damit wan etwan die originalia
verlohren gingen, auß diesem Buch die
Wissenschaft der Sachen köne genumben
werden.

v Škofji Loki leta 1754 in 1755, okrožnica goriškega nadškofa o tri-dnevnici pred pustom 1753, anketna pola z vprašanji goriškega nadškofa in odgovori župnika Paglovca o stanju verskega in cerkvenega življenja v župnji iz leta 1755, odlok o poučevanju krščanskega nauka za mladino pri popoldanski službi božji iz leta 1755 itd.

Kroniko je pisal Paglovec sam, le listino o Paglovčevi ustanovi pri cerkvi v Nevljah iz leta 1732 in dodatne listine o isti ustanovi iz leta 1737, skupaj 22 strani, je prepisal takratni kaplan ali pa Paglovčev nečak Anton Vider, ki mu je bil že prepisal pesmarico. Sledeče prazne liste od 219. do 268. strani so izpolnili Paglovčevi nasledniki z raznimi kronološkimi zapisi po vzgledu začetnika kronike.

Prava kronika je razdeljena v dva dela. V prvem delu (str. 246 do 305) navaja Paglovec dogodke doma in po svetu, v drugem delu (str. 334 do 356) pa vestno beleži vse podrobnosti o zidanju cerkva in drugih zgradb, o nabavah opreme, zvonov in raznih potrebščin za cerkve. Prvi del je vodil samo do konca leta 1747, potem pa je dogodke iz te rubrike priključil drugemu delu. Na koncu je napisal še kazalo prepisanih listin iz prvega dela knjige, njegovi nasledniki pa so objavili vrsto župnikov in kaplanov v župnji ter izpolnili prazna mesta strani z zapisi naslednjih let:

Luka Dolinar (1794—1863), eden Paglovčevih naslednikov, pesnik in skladatelj cerkvenih pesmi, je leta 1858 objavil v koledarju Slovenski romar kratek izveček iz Paglovčeve kronike z naslovom »Prigode nekdanjih dni«. Začel je z letom 1719 in povzel nekaj zapiskov iz Paglovčeve dobe in iz beležk njegovih naslednikov.

Okrajšano prireditev Paglovčeve kronike je objavil Viktor Steska v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko leta 1904, prvi prevod kronike pa je v glasilu Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov Nova pot leta 1962 oskrbel Ignacij Škoda. Pri tem je strnil zapise iz prvega in drugega dela pod dogodke enega leta, kakor jih je pisal Paglovec od 1747 naprej. Pri tem je nujno izpustil vse tisto, kar pisec kronike navaja dvakrat na različnih mestih.

Objava Paglovčeve kronike v Kamniškem zborniku pomeni dobrodošel prispevek k poznavanju kulturnega in gospodarskega življenja Tuhinjske doline pred 250 leti.

V naslednjem doslej prvem popolnem prevodu sem skušal kolikor mogoče ohraniti Paglovčev način pisanja, obliko in deloma ponekod tudi besedni red.⁹

Kronist je pisal prvi del kronike v dveh kolonah, v drugem delu pa od leta 1741 naprej, kakor je razvidno iz faksimilov.

Paglovec je pisal kroniko latinsko. Njegova latinščina pa je preprosta in domača. Pisec se ne boji slóvníčnih napak, pa tudi besedni red je prikrojil svojemu okusu. V pisavi uporablja številne okrajšave, znane iz starejših latinskih tekstov: anno = a'o, non = n', enim = en', nostra = no'a, est = é, omne = o'e, similiter = s'liter, ecclesia = ecclia, utrope = up'e itd. Za genitiv -ii piše ij, npr. Julii = Julij. Posebne znake rabi tudi za dvoglasnike, za končnice akuzativa itd., kar je deloma razvidno tudi iz obeh faksimilov. Vendar pa v rabi okrajšav ni vedno dosleden.

Slovenskih besed je v besedilu zelo malo. Paglovec jih uporablja samo tam, kjer ni našel primerne latinskega izraza. Mimo čistih domačih besed, kot na primer: škodle, lopa, robota, ima z latinskim izrazom tudi hkrati domač izraz: trabes fageae plohe bukove, onerarii fornacis vel bassarie (nalagači peči ali basači). Za škodle uporablja večkrat tudi izraz scandulae. Krajevna imena označuje ali samo z imenom cerkvenega patrona ali pa skupaj z nazivom vasi: pri sv. Miklavžu ali pri sv. Miklavžu na gori (ali celo: na gore), pri sv. Tomažu ali pri sv. Tomažu na lokah ali Lokah itd. Za Moste pri Komendi ima izraz Prikle Musta (iz nem. Brücke in slov. most).

Nekaj latinskih izrazov v besedilu je prikrojjenih iz nemščine. Za Marwein, že od srednjega veka sem poznano ime za dolenski cviček, ima (vinum) morbaticum, za nem. Harpfe (tudi Harfe) — kozolec pa harpfus. Poleg latinskega izraza restis-*vrv* uporablja tudi nem. Zug za škripčevje, s katerim vlečejo zvonove v zvonik.

*

Paglovec je morda dobil pobudo za pisanje kronike pri starejših vzornikih, ki so tudi zapisovali važnejše dogodke iz pretekle ali iz svoje dobe. Tako je na str. 268 do 270 zapisal 42 letnic, ki jih je zbral Jakob Škerpin v Kamniku in nato zabeležil Maksimilijan Leopold Rasp.¹⁰ Letnice niso urejene po vrstnem redu, pač pa navaja skupaj požare, turške vpade, kmečke upore in druge dogodke, npr.:

1338 so kobilice opustošile Kranjsko.

1515 so pregnali Jude iz Ljubljane, od krščениh pa so jih mnogo pustili v mestu.

1563 in 1564 je bila v Ljubljani kuga.

1570 je bila velika lakota. Star pšenice je bil v Ljubljani od 12 do 14 goldinarjev.

1568 je bil velik sneg.

1635, 18. septembra so bili v vsej deželi prepovedani beneški soldi. Nato so bili spet prepovedani 15. decembra 1722, vnovič pa 1725, 1728 in 1730, vendar so ostali v svoji prejšnji veljavi in uporabi.

1681, 24. decembra se je prikazal velik komet in naslednje leto je v glavnem mestu Dunaja izbruhnila strašna kuga.

1687 ves zimski čas ni bilo snega ali pa prav malo, 28. marca pa je začelo snežiti in je snežilo skoro 10 dni, to je do bele nedelje.

1511 je mesto Kamnik do temelja pogorelo in na Šutni ni ostalo več kot 5 celih hiš.

1690 je 10. februarja, v petek pred prvo postno nedeljo pozno ponoči izbruhnil požar v Kamniku izven mesta pod Malim gradom z očitno nevarnostjo za celo mesto in predmestje. Zgoreli so 4 ljudje in 4 hiše.

Sledijo 3 prazne strani, nato pa na strani 276 prava kronika z naslednjim uvodom: Zabeležke različnih zadev, nerodovitnih in rodovitnih let in ostalih zanimivosti, ki so se zgodile v kasnejših letih.

Leva kolona je pisana v latinskem, desna pa v nemškem jeziku. V levi koloni so samo naslednje tri zabeležke:

Leta 1634 je bil velik kmečki upor na Gorenjskem in se je nadaljeval še naslednje leto.

Leta 1660 je bil v naši deželi cesar Leopold, ki je umrl 5. maja 1705

1728 je bil v deželi njegov sin Karl VI., ki je umrl v oktobru 1740.

V desni koloni pa:

1645 je bila na Žalah nad mestom Kamnikom oskrbljena lesena kapela sv. Jožefa in prva maša.

1686, 23. junija je novo cerkev sv. Jožefa posvetil Sigismund pl. Herberstein, ljubljanski škof.

1694 so kamniški očetje frančiškani začeli zidati novo cerkev in samostan z velikodušno podporo g. N. pl. Scherenburga. Cerkev je šele 18. junija 1730 posvetil ljubljanski škof Sig. Felix pl. Schrottenbach.

Od štirih strani, ki jih je namenil tem dogodkom iz pretekle dobe, je popisal še ne celo prvo stran. Tako so ostale 3 strani prazne. Od svojega prihoda leta 1705 pa do leta 1724 je vsakemu letu namenil po eno kolono. Prepognil je list in zgoraj zapisal na vsaki strani po dve zaporedni letnici. Očitno je, da je knjigo zasnoval šele okrog leta 1724 in vnesel vanjo zabeležke, ki jih je imel zapisane drugod. Tudi drobna enakomerna pisava in črnilo potrjujeta to domnevo. Verjetno so zato podatki iz prvih let tako skopi. Prazen prostor je namenil kasnejšim dodatkom in dopolnitvam.¹¹

Prvi del kronike

Leto 1705.

Tega leta je dne 29. junija umrl g. Matevž Wokalnik¹² vikar pri sv. Martinu, zadet od strele pred glavnimi cerkvenimi vrati. Glej zadaj stran 323. Leto je bilo srednje rodovitno.

Letos je 5. maja umrl cesar Leopold. Bil je zelo pobožen in srečen vladar, saj je Turkom iztrgal skoro vso Ogrsko in jo podvrgel svoji vladavini ter si jo naredil za dedno, medtem ko je bila prej volilna, kakršna je zdaj Poljska.

Leto 1706.

Še kar rodovitno leto.

Leto 1707.

Zelo rodovitno.

Letos smo kupili novo stolpno uro za cerkev sv. Martina.

Leto 1708.

Letos so kamniški sejem s praznika Brezmadežnega spočetja 8. decembra prestavili za stalno na 4. december.

Tudi to leto je bilo rodovitno in pridelali so odlično vino.

Postavili smo nov hlev pri pokopališču. Le-tega so potem leta 1723 prepeljali na vrt poleg Matjanove in Hvaletove kašče.

Leto 1709.

Od 10. januarja je bila zelo ostra zima. Ozimina je propadla, pridelali so zelo slabo vino in v zelo majhni količini.

Leto 1710.

Zelo rodovitno leto. Letos smo zgradili apnenico za cerkev sv. Martina. Glej zadaj stran 336.

Leto 1711.

Še kar rodovitno leto. Letos smo začeli zidati kapelo sv. Štefana in novi zvonik pri cerkvi sv. Martina. Glej stran 337.

Letos je aprila umrl prerane smrti cesar Jožef, ki je vladal od leta 1705.

Leto 1712.

Že manj rodovitno leto. Nadaljevali smo gradnjo, ki smo jo začeli prejšnje leto. Glej stran 337.

Letos je 29. junija imel v tem kraju novo mašo gospod Peter Groselj, doma iz te župnije, namreč iz vasi Kostanj.

Leto 1713.

Precej nerodovitno in deževno leto.

Zgradili smo novo kripto v cerkvi sv. Martina. Glej stran 338.
Na Selih začeli zidati zvonik.

Leta 1714.

Zelo nerodovitno in močno deževno leto. Glej stran 338.

Letos je pogorela vas Cirkuše.

Vnovič leta 1731.

Letos je dne 2. oktobra umrl grof Frančišek Erazem Hohenwarth, špitališki gospod, ki se je zaradi patronatnih pravic pri cerkvi sv. Antona zagrizeno pravdal z vikarji pri sv. Martinu. Te pravde so trajale od 1699. Glej spravno pogodbo stran 29.

Leto 1715.

Dovolj dobra letina, toda do nove žetve je bila grozna lakota zaradi nerodovitnega prejšnjega leta. Premnogo ljudi je umrlo na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, deloma zaradi lakote, deloma zaradi bolezni, ki si so jih nakopali zaradi nezdravega živeža, ki so ga pridelali prejšnje leto.

To leto je umrl v Kamniku tamkajšnji kaplan g. Janez Perc, ki je pri župnijski cerkvi utemeljil bogato ustanovo in ji naklonil 2500 nemških goldinarjev.¹³ Nosilec te ustanove, ki ima naslov Ustanova Darovanja Blažene Device Marije, bo vedno domači župnik.

Ta g. Perc je bil kaplan v Kamniku okrog 23 let.

Sklenjena je bila spravna pogodba med špitališkim gospodom in vikarjem pri sv. Martinu zastran šmartinske cerkve. Glej stran 29.

Leto 1716.

Srednja letina, pa zelo pozna, tako da so proso prvič želi ob prazniku sv. Mihaela, trgatev pa je bila proti koncu oktobra. Vino je bilo skrajno slabo, zato so po vsej Kranjski pili samo vipavsko vino.

Letos je 17. julija umrl gospod Matija Kovač, neveljski vikar, po svoji gorečnosti izreden mož. Dolgo let je bil kaplan v Kamniku, nato pa skoro 20 let vikar v Nevljah.

Letos smo zgradili zid okrog pokopališča, tistega, ki je pokrit s škodlami.

Letos je bila 5. avgusta izvojevana velikanska zmaga nad Turki pri Petrovaradinu.

Oktobra so potem po vdaji cesarski vojaki osvojili Temešvar.

Poveljnik je bil princ Evgen Savojski.

Leto 1717.

Dovolj dobro in ugodno leto.

Letos smo pripravili material za streho zvonika pri sv. Martinu. To leto so naši 16. avgusta izbojevali velikansko žmago nad Turki pri Beogradu.

Beograd osvojen. Turki so ga našim izročili po vdaji 22. avgusta.

Leto 1718.

Zelo suho in zelo zgodnje leto, tako da je do konca avgusta vse proso, ki ga je bilo prav obilo, bilo požeto. Vino je bilo zelo dobro, kakor ga nihče ne pomni, in vse grozdje je bilo potrgano okrog sredine septembra.

Letos smo zgradili streho na zvoniku pri sv. Martinu. Mojster je bil Luka Skok. Glej zadaj stran 340.

Letos je bilo sklenjeno premirje med Turki in cesarjem v Požarevcu na 24 let.

Leto 1719.

Dovolj dobro in suho leto, vino pa je bilo mnogo slabše kot preteklo leto.

Letos smo začeli zidati novo župnišče. Glej stran 340.

Žgali smo eno apnenico za cerkev sv. Miklavža, nato pa drugo za cerkev sv. Tomaža.

Leto 1720.

Zelo rodovitno leto in bilo je vina v tolikem izobilju, da so ga točili maseljce po 8 soldov, da včasih celo po 7, pa tudi po 6 soldov. Lanu in zato tudi platna ni bilo, tako da je več veljala vreča kot pa mernik zmesnega žita.

Nadaljevali smo gradnjo župnišča.

Prav tako so zgradili in popravili pokopališče pri sv. Antonu v Špitaliču in ga pokrili s škodlami, katere je po zmerni ceni dal cerkvi grajski gospod Karel pl. Hohenwarth.

Letos smo spet žgali apnenico za cerkev sv. Martina. Glej str. 340.

Letos so začeli popravljati ceste po Gorenjskem, pa tudi po drugih odsekih predvsem tržaške cesarske ceste, po ukazu cesarjevem in graške komore, ki je plačevala delavce, zidarje, kovače itd., kmetje pa so delali roboto, ki jim je bila v veliko breme.

Leto 1721.

Precej dobra letina in dovolj vina iz prejšnjega leta. Letošnja pšenica in vino pa sta bila slabše kakovosti, čeprav ju ni bilo tako malo.

Letos 28. maja je v mestu Motniku pogorelo 12 hiš skupaj z župniščem. Požar je izbruhnil v hiši Janeza Ribiča, za časa župnikovanja Fortunata Kebra.

Letos smo začeli zidati cerkev sv. Miklavža na Gori. Zgradili smo nov prezbitarij z obokom, zakristijo, cerkev dvignili v višino in podaljšali, ob velikem trudu župljanov in ob cerkvenih stroških. Glej zadaj stran 341.

Tega leta je 19. marca v Gospodu zaspal papež Klemen XI., ki je od leta 1700 zelo pohvalno papeževal, sredi različnih nesrečnih vojaska med krščanskimi vladarji Italije in Belgije. Za naslednika je bil meseca maja izvoljen Inocenc XIII. Prej se je imenoval Mihael Angel iz družine grofov Conti, star 67 let, rojev v Rimu. Opomba. Iz te družine grofov Conti, je to že dvanajsti papež, med njimi je bil prvi Inocenc III. najjimenitnejši.

Ob koncu 1721. leta smo imeli pri nas jubilejno slovesnost, ki jo je ukazal novi papež za srečno vladanje.

Ta papež je umrl 7. marca 1724, papeževal je dve leti in skoro 10 mesecev.

Leto 1722.

Rodovitno leto, bogato dobrega vina. Mnogo žita in prosa.

Letošnjo jesen je bilo toliko kljunačev, da si lahko dva kupil za 1 groš. Tudi drugih drobnih ptičev je bilo ogromno.

Letos smo dokončali gradnjo cerkve sv. Miklavža. Tudi na Selih pri sv. Neži smo cerkev podaljšali za nad dva sežnja in zgradili strop iz kaset, ki smo jih kupili v Mekinjah in od katerih je vsaka veljala samo 5 reparjev.

Leto 1723.

Letina dosti dobra. Proso je bilo slabo in pozno zrelo. Sadja, kakor češenj, hrušk in jabolk je bilo toliko izobilje, kakor ga ljudje ne pomnijo, jesen pa je bila suha, tako da si v začetku novembra še povsod dobil sveže slive. Vina je bilo dosti in dovolj dobrega. Ptičev pa je bilo zelo malo.

To leto je bila 7. novembra pri B. D. M.¹⁵ nova maša gospoda Štefana Rezarja, doma iz Srednje vasi v naši dolini. Umrl je že 2. septembra 1730 v Srednji vasi in bil pokopan v kriпти v Šmartinu.

Letos smo začeli graditi novo cerkev sv. Tomaža na Lokah. Sezidan je prezbitarij in v njem strop, prav tako tretjina ostale cerkve in tudi tretjina stolpa. Letos smo izdali okrog 400 kr. gld.

Leto 1724.

Zima je bila letos zelo ugodna, brez snega. Po večini so bili v januarju jasni in topli dnevi. Zato so od 14. do 21. t. m. postavili apnenico za cerkev sv. Tomaža nedaleč od Stanovika¹⁶ proti goram. Župljani iz Stanovika so dali drva in prostor, za kar so tri kmetije dobile vsaka po 3 vozove apna. Apnenica je gorela od 22. januarja do 5. februarja, to je 15 dni. Razvozili so jo 8., 9. in 10. februarja ob lepem vremenu. Dobra apna je bilo nad 150 voz. Glej zadaj stran 342.

Letos 7. marca je umrl papež Inocenc XIII., ki je bil izvoljen 8. maja 1721. Glej zadaj stran 288. Njemu je sledil Benedikt XIII. Izvoljen je bil 29. maja. Prej se je imenoval Vincenc Maria Ursini, dominikanec, star 75 let. Jubilejno pobožnost smo z njegovim dovoljenjem obhajali pri nas od 29. oktobra do vključno 12. novembra.

Na Lokah je bila v stari cerkvi zadnja maša 26. julija, nato pa ni bilo maše do praznika sv. Matevža. Na praznik sv. Matevža je cerkev blagoslovil, (a ne posvetil), preč. gospod kamniški župnik Maksimiljan Leopold Rasp, ki je pooblastilo za blagoslovitev prejel od samega prevzv. oglejskega patrijarha. Na ta dan je bilo tam 5 božjih služb. Pridigoval je prevzv. gospod Angrej Škerpin iz Vrhpolja, kanonik Lambergerjeve ustanove in vikar v Nevljah.

Leta 1724 je bilo skoro skozi celo leto v tem kraju 5 duhovnikov, to je šmartinski vikar s svojim kaplanom, vikar pri cerkvi B. D. M., g. Gregor Krivic in g. Štefan Rezar.

Nadaljevali smo zidanje cerkve sv. Tomaža na Lokah. Glej zadaj stran 343.

V letu 1724 so postavili most čez Savo na Črnučah. Za mojstra je bil tesar Jakob Skok, doma blizu Kranja. Gradili so ga od spomladi do novembra, delalo pa je na njem okoli 15 tesarjev. Kmetje so delali roboto in dali hrastov les, ki so jim ga sicer plačali, toda po zelo nizki ceni.

Prav tako so letos napravili most čez Bistrico pri Dobu in nato še čez Bistrico pri Podbrezju. Kranjska dežela, ki je nosila stroške za gradnjo teh mostov, je določila, koliko mora vsak plačati za prehod čez te mostove.

23. junija je strašna toča uničila posevke in drevje v Tuhinjski dolini, po vaseh Prapreče, Stanovik, Hruševka, Loke do sredine Srednje vasi.

Prepis faksimila z desne strani

Jubilaeum ab ipso concessum ad felix regimen celebratum fuit loci a die 29. octobris usque 12. Novembris inclusive.

Na lokah in antiqua Ecclesia fuit ultima missa 26. Julii dein non fuit missa usque ad festum S. Mathaei. In festo S. Mathaei fuit benedicta Ecclesia (:non consecrata:) ab Illustrissimo Domino Parocho Stainensi Maximil. Leop. Rasp, accepta ab ipso Reverendissimo Domino Patriarcha Aquilejensi licentia benedicendi.

Fuerunt ea die ibi sacra 5. Concionante Reverendissimo Domino Andrea Skerpin de Oberfeldt Canonico Lambergensi et vicario in Neule.

Anno 1724 erant fere per totum annum hic loci sacerdotes 5. id est Vicarius ad S. Martinum cum suo cooperatore, Vicarius ad Beatam Mariam Virginem, Dominus Gregorius Kriviz et Dominus Stephanus Resar.

Continuatum fuit aedificium Ecclesiae s. Thomae na lokah. Vide infra 343.

Hoc anno 1724. factus est pons supra Savum na Zhernuzhah Magistro Jacobo Skok fabro lignario prope Crainburgum de gente. Laborabatur in illo a vere usque ad Novembrem 15 circiter fabris lignariis laborantibus.

Rustici robotham praestabant et quercinos arbores contribuerunt. Quae quidem arbores illis solutae fuerunt, sed tenui valde pretio.

Item factus est pons hoc anno supra Faistriz prope Aich.

Item pons supra Faistriz prope Pirkendorf.

Taxavit provincia Carniolia quantum quisvis dare debeat de transitu per hos pontes, cujus expensis hi pontes facti sunt.

23. Junii 1724. grandines horridae destruxerunt sata, et arbores in valle Tuhain, per pagos Prapretsh, Stanovik, Hrushovig, Lokae usque medium Srednia vass.

Julianus ab ipso concessit ad illud
regimen celebratum fuit loci
a die 29. Octobr. 1723
12. Nov. inclusive.

Na lokah in antiqua
Eclia fuit ultima missa
26. Julij. dein n. fuit
missa ut supra ad S. Matthei.

In S. Matthei fuit bene-
dictio Eclia t. n. consecrata
ab ipso D. no. Bartheolomaeo
si Maximal. Cap. Gasse,
auct. ab ipso D. no. Dno
Cabrancha Aglepeh. luen.
na. Beaudicand.

Fuerunt ea die ibi sacra s.
Cancionante D. no. D. Andrea
Kessin de Oberkell canonico
Lambertgens. et vicario in
vult.

Anno 1724. erat pres. p. h. h.
an huius loci sacrotes s. id e.
Vic. a. S. Mat. in huius locis.
Vicarij ad D. M. V.
L. Gregorij Krieger et D.
P. h. h. h. h. h.

Contra huius fuit ad fuit Eclia s.
Thoma na lokah. v. missa 349.

Hoc anno 1724. factus est
pons supra Saxoniam
Therunzka h. Magistro Fac
Hok fabro lignario prope
Sainburgum degente. Capan
Baz in ibo a Vere ut supra ad
Novembre 1724. fuit
lignarij laborantibz.

Et huius robatho probabant
et quoniam arbores contri-
vunt. quae quidem arbores illi
soluta fuerunt. Sed tamen
valde pretio.

Hoc factus est pons hoc anno supra
Saxonia prope S. h.

Hic pons supra Saxonia prope
Fischendorf.

Taxavit provincia sarmothia
quae quae huius dare debeat de
transitu per hos pontes. Cuius expen-
sis huius pontes facti sunt.

23. Junij 1729. grandis homin-
desstruxerunt Saxoniam, et arbores in
valle Puhain, p. pagos L. mag. h.
Hanovik, H. h. h. h. h. h.
ut supra medius Saxoniam val-

Leto 1725

To leto je v šentpeterskem predmestju v Ljubljani pogorelo 60 hiš, 7. aprila ponoči.

Letos je bilo jubilejno leto. Rim je začasno ukinil vse odpustke za žive. Zato pa je vladajoči papež Benedikt XIII. dovolil, da se vsi odpustki naklanjajo rajnim, tako da lahko temu letu rečemo jubilejno leto rajnih.

Od 24. junija do 13. julija je bil misijon, ki so ga vodili 4 jezuitski patri v Gornjegrajski župniji, v novi cerkvi sv. Frančiška Ksaverija na Straži, kakor se reče po domače, ob ogromnem obisku ljudi iz Štajerske, Kranjske in Koroške.

Misijon so imeli isti patri v Kamniku v cerkvi sv. Jožefa na Žalah od 18. do 26. julija skozi 9 dni. Prihajalo je nešteto ljudstva iz vseh župnij, tako da se je večerne pridige na praznik sv. Jakoba udeležilo čez 20.000 ljudi. V teh dneh je bilo v Kamniku nad 20.000 obhajanih.

Ta pobožnost je rodila pri ljudstvu ogromne sadove, kar se je jasno pokazalo pri spovedih in na poboljšanju življenja.

Ti patri so šli iz Kamnika 28. julija na Vransko, kjer so imeli tri-dnevni misijon, nato so šli v Celje in potem k B. D. M. na Dobravo. Nato se je podalo na Štajersko 6 misijonarjev. Nadaljevali so misijon v Konjicah itd.

To leto je bilo rodovitno in ugodno do začetka avgusta. Nasprotno pa so bile ta mesec in septembra strašne nevihte. Po skoro vsej Kranjski je toča napravila veliko opustošenje na posevkih in vinogradih, potem pa je slana osmodila večji del ajde.

Zelo malo je bilo ptičev.

16. avgusta je bila velika toča v Tuhinjski dolini v vaseh Gradišče, Kostanj, Šmartin in tja do Buča.

Zima je bila precej ostra zaradi mraza in velikega snega.

To leto v maju je bil sklenjen mir med našim cesarjem Karlom VI. in španskim kraljem Filipom V., med katerima je besnela huda vojna od leta 1700. Oba vladarja sta se borila za špansko krono, ker je zadnji španski kralj Karel III. umrl brez moškega potomca. Zaradi tega tako zelo pričakovanega miru so povsod po krščanskem svetu zapeli slovesni Te Deum. Na Dunaju 24. junija, v Ljubljani pa 22. julija.

Leto 1726.

To leto je bilo obdarjeno s trdo zimo skoro do praznika sv. Jurija, tako da je propadel velik del ozimine.

Vendar je bilo v izobilju prosa in zelo mnogo ajde, tako da je bil okrog začetka novembra mernik ajde po 6 reparjev.

Tudi je bila letos kar se dá velika količina vina, ki je bilo vrh tega izredno dobro. To je namreč naredilo lepo vreme, ki je bilo v mesecu avgustu, septembru in oktobru. Vino so po krčmah na drobno prodajali večinoma po 8 soldov.

Po tej ceni so ga prodajali tudi leta 1721, ker ga je bilo leta 1720 tudi toliko. Toda vino letnika 1726 je bilo mnogo boljše.

To leto je vikar pri B. D. M. v Tuhinju g. Matija Dimic sprejel še enega duhovnika kot kaplana in pomočnika.

Letos je 30. avgusta pogorela vas Prikle Musta v župniji sv. Petra v Komendi. Nedolgo potem pa 9. septembra vas Ljubno v župniji Podbrezje.

Leto 1727.

Zima tega leta je bila zelo mila in bilo je malo snega.

Letos je 4. aprila umrl v Ljubljani knezoškof ljubljanski grof de Leslie, po rodu Škot, zelo izobražen in pobožen mož. Nasledil pa ga je g. Feliks pl. Schrattenbach, dekan solnograškega kapitlja.

Letos smo spet žgali apnenico za našo cerkev sv. Martina v Tuhinju. Gorela je skoro 15 dni, od 29. aprila do 11. maja, razvozili pa so jo srečno v 3 dneh. Vse se je srečno izteklo. Med gorenjem in razvažanjem je bilo namreč lepo vreme. Pridobili smo veliko količino apna. Od nje so dobili nekateri župljani veliko količino, nekaj pa smo ga dali cerkvi sv. Doroteje, sv. Neže in sv. Tomaža. Cerkev sv. Martina ga hrani v dveh jamah. To apno pa je za šmartinsko cerkev prišlo zastonj, ker je prodano apno obilo pokrilo vse stroške. Glej zadaj stran 345.

Letos so ljubljanski zidarji za dva sežnja dvignili stolp pri cerkvi sv. Miklavža na Gori. S hrastovimi škodlami so ga šele v maju pokrili domači tesarji, pod vodstvom mojstra Antona Zoreta, cerkovnika v Šmartinu. Glej stran 345.

Letos so imeli apostolski misijon po več krajih Kranjske trije patri Družbe Jezusove, isti namreč kot leta 1725 v Gornjem Gradu in v Kamniku na Žalah. Na Homcu je bil od 8. do vključno 15. avgusta. Obisk je bil zelo velik. Spovedanih je bilo tam v teh 8 dneh 11.000 ljudi. Da se je ta misijon mogel opraviti in da je bilo vedno dovolj spovednikov, je mnogo pripomogel kamniški župnik preč. g. Maksimiljan Leopold Rasp s svojo duhovščino.

Potem je bil ta misijon v več krajih Gorenjske, kot npr. v Kranju, na Lescah, v Trziču, Železnikih, Škofji Loki, nato še na Igu, Vrhnikih in končno je bil zaključen za to leto 24. oktobra v Idriji.

Približno proti koncu lanskega leta je papež Benedikt XIII. proglasil 8 novih svetnikov. Ti so: sv. Turibij Mongrebeški, nadškof v Limi in dominikanski redovnik, sv. Jakob od Marke, kapucinski redovnik, sv. Neža Montepolitanska, dominikanska redovnica, sv. Peter Lacijski, iz reda servitov, sv. Janez od Križa, karmeličanski redovnik, sv. Frančišek Solan, frančiškanski redovnik, sv. Alojzij Gonzaga in sv. Stanislav Kostka, oba iz Družbe Jezusove.

To kanonizacijo so frančiškani zelo slovesno proslavili, in sicer v Ljubljani od 24. do 31. avgusta, to je skozi 8 dni, v Kamniku pa od 12. do 19. oktobra, tudi skozi celo osmino. Ljudje so prihajali v velikem številu, posebno še zadnji dan.

Leto 1728.

Zima je bila blaga, snega malo. V mesecu maju je bila velika suša.

Letina je bila zelo rana, tako da so že pred praznikom sv. Primoža poželi jesenski ječmen, na mnogih krajih pa je bila požeta pirjevica⁷ že pred sv. Petrom in Pavlom. Nekateri so na njive, s katerih so poželi oves, še sejali ajdo.

Letos smo začeli delo pri cerkvi sv. Antona v Špitaliču. Od 9. aprila do zaključno 24. avgusta so delali ljubljanski zidarji in so sezidali in popolnoma dovršili prezbiterij z zakristijo. Pri tem prezidovanju smo cerkev obrnili, kajti, kjer je zdaj prezbiterij, so bila prej glavna vrata. Tako je bilo treba namreč storiti, ker bi sicer morali podreti zvonik, poleg katerega ne bi mogli pozidati primerno velikega prezbiterija.

Prav tako so nadaljevali delo pri cerkvi sv. Miklavža v Beli. Uredili smo tudi pokopališče cerkve sv. Doroteje v Kostanju in pokopališče cerkve sv. Tomaža na Lokah. Prav tako pa polovico pokopališča cerkve sv. Neže na Selih.

Razen tega smo povečali pokopališče pri cerkvi sv. Martina za skoro 3 sežnje v širino in 8 sežnje v dolžino. Zemljišče je odstopil podložnik kamniškega župnika Primož Hvale. Za to zemljo smo plačali okrog 15 kranjskih goldinarjev.

Letos je obiskal svoje dedne dežele cesar Karel VI. V Gradec je prišel 23. junija, v Celovec pa okrog 19. avgusta, 25. avgusta je prenočil v Kranju in okrog 10. ure, 26. avgusta, je prišel v Ljubljano, kjer

so se mu poklonili 28. avgusta. 30. avgusta se je odpeljal proti Vrhniku na krasni barki, ki so jo dali napraviti deželni stanovi. Kot govorijo, je veljala 10.000 goldinarjev. Potem ko je obiskal Gorico, Reko, Trst in obmorska pristanišča, se je vrnil v Ljubljano 20. septembra. Od tu je 23. istega meseca odpotoval proti Štajerski.

Dne 1. decembra je padlo veliko snega in ko se je 4. decembra nebo zjasnilo, je nastal oster mraz. Zato so kmetje nalovili toliko drobnih ptičev, da so bili zelo poceni. Čez dva dni pa se je pod južnim vetrom ves sneg raztopil, tako da so kmetje okrog 10. decembra že lahko orali.

Leto 1729.

Zima je bila ostra in je trajala do srede aprila. Hudo je primanjkovalo krme za živali, vendar na Štajerskem bolj kot pa na Kranjskem. Leto je bilo rodovitno, pridelali so veliko količino pšenice, prosa, ajde in sadja, kakor jabolok, hrušk in sliv, pa tudi veliko vina, toda ne tako dobrega.

Letina je bila zakasnela, tako da so velik del ozimnega žita morali žeti po sv. Jakobu in sejati ajdo, ki pa je dobro obrodila, ker do Vseh svetih ni bilo nobene slane. Tako je kasno sejana ajda mogla dozoreti.

Letos so v marcu frančiškani slavili kanonizacijo sv. Marjete Kortonske. Njen praznik obhajajo 23. februarja.

Jesen je bila zmerno topla, toda od novembra dalje zelo deževna. Silno je primanjkovalo ptičev, morda zato, ker so jih decembra lanskega leta nešteto polovili.

Letos si v jeseni lahko kupil pšenico po 40 kranjskih krajcarjev. Po taki ceni je bila 50 let sem komaj kdaj. Tudi vino si alla grossa," kakor se reče, lahko kupil poceni. Maseljc so kupovali po 5 ali 6 soldov.

V tem 1729. letu je bil v Kamniku ustanovljen nov beneficij zgodnjika. Založil ga je pok. g. Luka Vodnik, ki je bil nekoč okoli 18 let kaplan v Kamniku in ki je 7. novembra 1728 umrl v Škofji Loki. Dobil ga je Kamničan g. Bernard Götzl, dober glasbenik.

Leto 1730.

Zima je bila ugodna z malo snega, zato ozimina ni nič propadla.

Dne 2. februarja je umrl g. Matija Dimic, po rodu Kamničan, ki je bil od 1. novembra 1711 vikar pri B. D. M. v Tuhinju.

V Rimu je 22. februarja umrl papež Benedikt XIII., ki je od 29. maja 1724 nadvse vzgledno vladal katoliško cerkev, zelo cenjen zaradi svoje pobožnosti in gorečnosti.

Na vikarsko mesto v Tuhinj je napredoval g. Anton Žerovnik po rodu iz Železnikov, ki je od 6. novembra 1723 do 25. aprila 1725 kaplanoval pri sv. Martinu, nato je bil skozi 4 leta kaplan v Cerkljah in od 25. aprila 1729 kaplan v Kamniku.

(Temu možu je bilo zaradi njegovih odličnih sposobnosti izboljšano župnijsko mesto s tem, da mu je bilo popolnoma izročeno špitališko področje. Zato je Frančišek Mihael Paglovec, šmartinski vikar, za sebe in svoje naslednike naredil ustanovo, tako da je po priključitvi špitališkega področja k župniji v Zg. Tuhinju imel tuhinjski vikar dvojne dohodke. Prav tako je isti osnoval kaplansko mesto za Zg. Tuhinj, da bi ljudje ob nedeljah in praznikih laže hodili k maši in k pouku krščanskega nauka . . .)¹⁹

Ker so nastale različne ovire glede odstopa špitališkega področja in njegove pripojitve k tuhinjskemu vikarijatu, je stvar ostala pri starem in glavnicu, ki je bila določena za ustanovitev kaplanskega mesta v Tuhinju, je bila dodeljena tuhinjskemu vikarju za izboljšanje njegovega službenega položaja. Glej ustanovno pismo, ki je napisano in potrjeno spredaj na strani 144 te knjige.

Dne 12. julija je bil za novega papeža izvoljen kardinal Corsini, star 78 let in 3 dni. Nadel si je ime Klemen XII. Jubilejne pobožnosti, ki jih je dovolil za srečno papeževanje, so obhajali skoro povsod po naši domovini od 4. postne do cvetne nedelje, to je od 4. do 18. marca 1731.

Dne 21. decembra, na praznik sv. Tomaža, je pel novo mašo pri sv. Tomažu na Lokah g. Miha Terbol, sin Gregorja Terbola, ki je bil prej cerkovnik v Šmartinu. Ta je umrl kot kaplan 23. aprila 1751 na Vačah.

Leto 1731.

Zima je bila precej huda zaradi silnih mrzlih vetrov. Propadlo je mnogo ozimnega žita, posebno pirjevice, čeprav je sneg pravočasno skopnel v začetku marca. Potem pa so še naprej brili ostri vetrovi do praznika sv. Jurija in do tega praznika še ni ozelenelo drevje.

Maj in junij sta bila zelo mrzla in deževna. Leto je bilo srednje rodovitno, jesen pa zelo lepa, kajti od 17. septembra do 28. oktobra ni bilo prav nič dežja. Vino je bilo dobro, toda v primeri z letnikom 1728 precej drago.

Leto 1732.

Leto je bilo srednje rodovitno. V juniju in juliju je bilo obilo dežja in zato je bilo proso slabo.

Letos so začeli zidati župno cerkev v Kamniku pod vodstvom ljubljanskega mojstra Gregorja Mačka. Prav tako so nune v Velesovem začele z gradnjo. Nameravajo v 10 letih, če ne več, s temelja zgraditi nov samostan in cerkev. Mojster je isti.

Letos maja je izbruhnila pri rogatih živalih zelo huda in nevarna bolezen, toda po božji dobroti jih je le malo poginilo.

Letos so s temelja zgradili novo mežnijo v Špitaliču. Prav tako smo nad mežnijo na Lokah zgradili sobo in kaščo, ki je na voljo i duhovniku i soseki.

Letos je pel novo mašo g. Matej Brojc, po rodu iz Škofje Loke, domači učitelj pri g. Ludoviku pl. Hohenwarthu, 3. junija, t. j. na binkošni torek v cerkvi sv. Antona v Špitaliču.

Prav tako je 28. oktobra na praznik sv. Simona in Jude bila tam spet nova maša, ki jo je imel drugi tamkajšnji učitelj, ljubljčan g. Mihael Bali.

Leto 1733.

To leto je bilo srednje rodovitno, vino lahko, slana je osmodila ajdo okrog 20. septembra, tako da so tisti, ki so jo pozno sejali, imeli kaj malo pridelka.

Letos je proti koncu meseca februarja umrl blagorodni gospod Vajkard grof Gallenberg, deželni glavar kranjski. Letos je umrl poljski kralj in saški vojvoda Avgust II. Zaradi volitev novega poljskega kralja je v Italiji izbruhnila vojna med našim cesarjem Karlom VI. in francoskim kraljem Ludovikom XV. Ta je namreč hotel, da bi izvolili njegovega tasta, nekega poljskega kneza Stanislava. Cesar pa si je prizadeval in dosegel, da je bil izvoljen saški vojvoda, sin pok. kralja Avgusta, ki je imel za ženo hčer cesarjevega brata Jožefa.

V svoji naglosti je francoski kralj v oktobru in novembru zasedel Milan, Novaro, Picichitone in druga italijanska mesta. Njegova zaveznika sta bila sardijski kralj in savojski vojvoda.

Ta vojna se je nadaljevala leta 1734 in 1735 in naposled je bilo proti koncu leta 1735 sklenjeno premirje, kateremu je kot pričakovano sledil mir, ki je bil tudi sklenjen in cesar je spet mnogo svojega dobil nazaj.

Leto 1734.

Letos smo začeli zidati novo cerkev sv. Martina pod vodstvom ljubljanskega mojstra g. Gregorja Mačka. Zidarji so začeli zidati 29. marca, v ponedeljek po 3. postni nedelji. Letos je bila namreč velika

noč šele 25. aprila. Delalo je največkrat po 8 zidarjev do binkošti. Od binkošti do 26. septembra pa po 12.

Letos je cerkev za gradnjo, za zidarje, tesarje itd. izdala skoraj 1077 kranjskih goldinarjev. Po prazniku sv. Jakoba smo zgradili apnenico in jo razvozili 16. in 17. avgusta. Zgradili smo jo v Praprečah.

Leto 1735.

Nadaljevali smo z gradnjo, začelo pa je delati 6 zidarjev. Nato je 17. marca, v ponedeljek po 3. postni nedelji, 6 zidarjev zgradilo obok na »šipovnike«, kakor temu pravijo.

Po veliki noči smo na tem kraju za nekaj časa prekinili delo, med tem pa so zidarji zgradili obok pri cerkvi sv. Antona v Špitaliču. Tu smo pa med tem iz apnenice, ki je od 21. marca do skoro 6. aprila gorela v Praprečah, razvozili apno, kar je verno ljudstvo napravilo 11. in 12. aprila, na velikonočni ponedeljek in torek. Apnenica nas je stala skoro 100 goldinarjev, toda prodali smo skoraj za 80 goldinarjev apna, tako da je cerkev stalo apno, ki ga je dobila okrog 150 voz, komaj okoli 20 goldinarjev.

Lahki kamen lahnjak za veliko kupolo, ki ga je bilo treba veliko, smo dobili iz raznih krajev. Seveda so nam pripeljali iz špitališkega ozemlja tudi nekaj voz. Zidarji so dovršili kupolo 28. junija — od binkošti jih je delalo po 12. Zidarje smo odpustili 26. septembra. Za zidavo in pa za postavitev kašče smo letos potrošili okrog 1200 kranjskih goldinarjev. Kupili smo tudi novo bandero, toda to je stalo samo okoli 50 goldinarjev.

Leto 1736.

Letos smo naredili v cerkvi v Zg. Tuhinju velika okna in na vzhodni strani zakristijo. V Špitaliču so dvignili zvonik in ga oskrbeli z novo streho in uro, ki je prej tam ni bilo. Prav tako so sezidali kripto in položili opečni tlak. Cerkev sv. Martina smo tlakovali z opeko in zopet sezidali eno kripto. Opečni tlak smo položili v cerkvi sv. Doroteje.

29. julija so Vlahi oropali samostan v Kostanjevici in pobili 3 menihe.

Leto 1737.

Žgali so apnenico za cerkev B. D. M. v Zg. Tuhinju. Prav tako za cerkev sv. Neže.

Na Lokah smo postavili nov stranski oltar presv. Imena Jezusovega. Prav tako smo postavili dva stranska oltarja, ki smo ju dobili

iz Kamnika in sta bila prej v cerkvi B. D. M. na Šutni. Enako smo oktobra v cerkvi sv. Martina postavili veliki oltar, ki je bil prej v cerkvi B. D. M. v Kamniku in za katerega je dala cerkev sv. Martina 100 goldinarjev. Ta denar je preskrbel in daroval neki dobri župljan Tomaž Grošelj iz Kostanja.

Letos je avgusta nastala vojna med našim cesarjem Karlom VI. in Turki, ki pa se je nesrečno končala. Izgubljen je bil in po Turkih zaseden velik del ozemlja v Srbiji. Beograd so Turki osvojili in ga po vsiljenem miru razrušili, tako da zdaj ni več trdnjava.

Leto 1738.

V cerkvi sv. Martina smo dali narediti klopi. Stale so skupaj skoro 80 kranjskih goldinarjev. Kupili smo tudi sliko za veliki oltar. Veljala je 28 nemških goldinarjev. Dali smo tudi napraviti kipe za Gospodov vnebohod v gornjem delu velikega oltarja. Veljalo je to 20 nemških goldinarjev brez slikanja in zlatenja.

Septembra smo dali postaviti peč v poselski sobi. Prav tako tudi v mežnji. Vsaka je veljala okrog 6 kranjskih goldinarjev.

Leto 1739.

Leto je bilo kolikor toliko rodovitno. Vojna s Turki se je nadaljevala, toda nesrečno. Beograd je bil izgubljen septembra in po pogodbi izročen Turkom.

Letos smo kupili dva zvonova za cerkev sv. Neže na Selih, namreč večjega in najmanjšega. Večji ima 788 funtov, manjši pa 239 funtov, po 39 nemških krajcarjev funt. Oba sta veljala 667 nemških goldinarjev in 33 krajcarjev.

V Ljubljani smo kupili tudi novo stolpno uro. Veljala je 51 kranjskih goldinarjev. Za prevoz in druge stroške pa smo dali 10 kranjskih goldinarjev.

Leto 1740.

To leto je bilo precej nerodovitno. Poleg tega je 15. avgusta toča od Porebra do Motnika uničila vse posevke, tako da je zaradi tega nastala silna lakota in pomanjkanje živeža. Mernik pšenice je namreč stal 2 goldinarja in čez.

Dne 20. oktobra je umrl cesar Karel brez moškega potomca. Zapustil je dve hčeri: Marijo Terezijo, rojeno 13. maja 1717, in drugo hčerko Marijo Ano.

Februarja je umrl papež Klemen XII., iz družine Corsini. 16. avgusta je bil izvoljen Prosper Lambertini, bolonjski nadškof in kardinal. Nadel si je ime Benedikt XIV.

Leto 1741.

Leto je bilo povsem revno, pomanjkanje živeža je trajalo še naprej. Avgusta je bavarski volilni knez Karel začel vojno proti ogrsko-češki kraljici in avstrijski nadvojvodinji, hčerki cesarja Karla VI., smatrajoč, da njemu pripada gospodstvo avstrijskega doma, ker ni nobenih moških naslednikov. Zavzel je Passau in Linz s pomočjo francoskih vojakov, ker je z njihovim kraljem Ludovikom XV. sklenil zvezo. Nato je napadel Češko in zavzel Prago, kjer so ga 7. decembra proglasili za kralja. Pridobil je celo pruskega kralja, ki je tudi z Bavarcem sklenil zvezo.

Letos se je 13. marca Mariji Tereziji rodil prvi sin, ki so mu dali ime Jožef II.

Leto 1742.

Pruski kralj je kraljici Mariji Tereziji, hčerki Karla VI., iztrgal Šlezijo. Z njim je bil sklenjen delni mir in mu izročena Šlezija. Letos so 24. januarja volilni knezi izvolili bavarskega vojvodo Karla za nemškega cesarja in ga 12. februarja v Frankfurtu kronali, čeprav je dunajski dvor stalno ugovarjal.

Letos je 12. decembra umrl kamniški župnik Maksimilijan Leopold Rasp. Nadvse hvalevredno je župnikoval od aprila 1700. Sledil mu je Janez Karel grof Waxenstain, ki ga je 2. julija 1743 svečano umestil g. Jakob Schilling, generalni vikar »in spiritualibus et temporalibus«. Ta je umrl proti koncu marca 1755.

Leto 1744.

Letos je pruski kralj spet začel vojno proti naši kraljici Mariji Tereziji. Prelomivši pogodbo, kakor je obče mnenje, je zasedel Prago, v mesecu avgustu pa skoro vso Češko. Nasprotno pa je moral okoli 24. novembra ponovno zapustiti Prago in vso Češko. Naši vojskovodje so ga zasledovali in mu iztrgal skoro polovico Šlezije. Ta vojna se je nadaljevala ponovno naslednje 1745. leto. In na koncu tega leta je bil sklenjen mir med kraljico in pruskim kraljem. Ta je dobil Šlezijo.

Leto 1745.

Dne 20. januarja je umrl bavarski vojvoda in volilni knez Karel, izvoljeni cesar pod imenom Karel VII. Star je bil 48 let. Za dediča

je pustil sina Maksimilijana, rojenega 28. marca 1727 in čigar mati je Marija Amalija, hčerka cesarja Jožefa I. Pustil ji je 3 sinove.

13. januarja je bil za solnograškega nadškofa izvoljen olomuški škof Jakob Ernest pl. Lichtenstain.

1. februarja je bil rojen drugi sin naše kraljice Marije Terezije, ki so mu dali ime Karel.

4. julija je bil v Šleziji spopad med prusko in našo vojsko: nesrečen za nas, saj je 20.000 naših bilo deloma padlih deloma ujetih. Vojni tabor je bil izgubljen. Bilo je mnogo trpljenja.

Prav tako se je nadaljevala letos vojna francoskega kralja proti naši kraljici, največ v Belgiji. Vzel ji je mnogo mest, kot Tournay, Gand, Neuport, Ostende, Bruxelles.

13. septembra je bil za cesarja izvoljen Franc Štefan, nadvojvoda lotarinški in florentinski, soproj naše prevzvišene kraljice, s 7 glasovi. Pruski in palatinski knez nista namreč zanj glasovala. Kronan je bil 4. oktobra v Frankfurtu, kjer je bila navzoča tudi sama kraljica, njegova soproga.

Leto 1746.

Ista vojna se je nadaljevala.

Leto 1747.

Ista vojna se je nadaljevala.

V Solnogradu je umrl meseca junija nadškof Lichtenstain. Za naslednika je bil 10. septembra izvoljen Jakob grof Dietrichstain.

Glej zadaj stran 349, 350 itd.

Drugi del kronike

Kratek zapisek, kaj je bilo kupljeno, zgrajeno in oskrbljeno pri cerkvi sv. Martina ali tudi pri nekaterih drugih podružnicah, ki sem ga napravil jaz, Frančišek Mihael Paglovec, po rodu iz Kamnika, ki ga je povzdignil za vikarja tega kraja 15. julija 1705 presv. gospod Maksimilijan Leopold Rasp, župnik v Kamniku.

Leta 1704 so zgradili zakristijo, ker pa je bila narejena na severni strani in iz skrilavca, ki vpija vlago, je zelo vlažna in jo bomo morali danes ali jutri prestaviti na južno stran, iz te zakristije pa bi lahko napravili nekakšno kapelo sv. Angela varuha, kar sem želel že preje napraviti, pa sem bil zaposlen z drugimi gradnjami in deli.

Leta 1704 so tudi kupili za cerkev srednji zvon, ki ga je vliil neki Janez Nikolaj Boseth. Ima 500 funtov, po 40 nemških krajcarjev funt.

Prav tako so to leto kupili veliki zvon za cerkev sv. Neže na Selih, vžil ga je isti.

Leta 1705, ko sem prišel semkaj, smo popravili streho pri zvoniku, ki ga je razkrila strela. Prav tako smo v župnijskem skednju položili bukove plohe. Cerkev je plačala plohe in tesarje, jaz pa sem delavcem dal hrano.

Leto 1706. Za zakristijo smo dali napraviti omaro, ki jo je izdelal kamniški umetni mizar Jakob Jenčič, po domače Jepalo, ključavničar je bil Jakob Šafer, stala pa je okoli 50 kranjskih goldinarjev.

To leto smo kupili tudi železna vrata za zakristijo, 1 funt je veljal 5 kranjskih krajcarjev.

Leta 1707 smo kupili novo stolpno uro, ki jo je napravil Škofjeložčan Janez Križaj. Dali smo mu staro uro in v denarju okoli 40 nemških goldinarjev.

Leta 1732 je bila ura takole popravljena: isti obrtnik ji je napravil nihalo, ker je bilo prvotno narejeno po starem načinu. To popravilo ali prenovitev je stalo 20 nemških goldinarjev. Leta 1740 je neki ljubljanski mojster dodal še številčnice.

Leto 1708. Zgradili smo nov hlev za konje in krave, cerkev je plačala material in delavce, sosedje so dali živež, jaz pa sem od svoje plati prispeval okoli 10 goldinarjev. Ta hlev smo leta 1723, tako kot stoji, kar celega prestavili in prepeljali na mesto, ki je bolj oddaljeno od župnišča.

Leto 1710. Cerkev je dala narediti apnenico v Drenovcu, kakor mu pravijo, v gozdu, kjer sekajo drva Bučani, Lašenci in Sidelci. Soseska je zastonj dala drva, župljani pa so si razdelili ročno delo. Tem smo enkrat dnevno dajali kruh, za kar smo porabili 20 mernikov pšenice in 20 mernikov ovsa. Apnenica je začela goreti 7. maja in je gorela 13 dni. Stroški so v celoti znašali okoli 100 kranjskih goldinarjev. Apnenica pa je bila zares velika, saj smo iz tega apna zgradili kapelo, stolp, kripto, srednji del pokopališča, namreč tisti del, ki je pokrit, pa še smo ga veliko količino prodali za skoro 50 goldinarjev raznim ljudem in cerkvam.

Leta 1711 smo začeli zidati kapelo in zvonik. Delo se je začelo 5. maja in je trajalo do praznika sv. Mihaela. Stolp je bil zgrajen do polovice, kapela pa skoro popolnoma, razen oboka, vendar se je že v novembru pri novem oltarju brala maša.

Opomba. To leto je dne 10. avgusta umrl gospod Andrej Ovca, vikar pri B. D. M. v Tuhinju, katerega je nasledil g. Matija Dimic, ki je napredoval na to mesto iz neveljske kaplanije. Službo je nastopil

dne 2. novembra 1711. Umrli je 2. februarja 1730. Nasledil ga je gospod Anton Žerovnik, doma iz Železnikov, ki je od kamniškega kaplana postal tuhinjski vikar.

Leta 1712 je bil dograjen ostali del stolpa in narejen obok v kapeli. Zidarski mojster je bil Kamničan Jakob Bergant.

K temu delu so mnogo prispevali sosedje domače cerkve, saj so v letu 1711 dali dvakrat po vrsti hrano delavcem, enkrat zidarjem in drugič tesarjem. Leta 1712 so dali enkrat hrano tesarjem tudi drugi župljani, prav tako pa soseska Pšajnovice. Soseska sv. Marije Magdalene²⁰ je mnogo pomagala z vožnjami in miloščino.

Leta 1713 smo sezidali novo kripto, za katero je cerkev dala samo apno, jaz pa sem iz svojega plačal delavce in zidarje.

Prav tako smo to leto začeli graditi zvonik na Selih in ga naslednje leto dokončali. Mojster je bil spet isti, namreč Jakob Bergant.

Prav tako smo za našo cerkev napravili klopi in del stropa v cerkvi, nato smo tla prekrili s kamnitimi ploščami, deloma iz trdega, deloma iz belega kamna. Beli kamen smo navozili iz Moravč.

Leta 1714 nismo naredili nič posebnega. To leto je bilo zelo nerodovitno in deževno, tako da je bila do srede julija prihodnjega leta velika lakota in draginja. Prav tako je bilo mnogo bolezní, tako da je po celi Kranjski in Štajerski umrlo tudi dvakrat več ljudi kakor druga leta, kar se vidi iz tega, da je bilo v tem kraju pokopanih 148 ljudi, kjer je drugače bilo kvečjemu 40 pogrebov.

Letos je pogorela vas Cirkuše razen 2 domačij.

Leta 1715 smo pri sv. Doroteji v Kostanju napravili nova okna v prezbiteriju in stranska vrata.

Enako smo napravili okna v prezbiteriju in stranska vrata pri sv. Tomažu na Lokah.

Letos je bilo več požarov. Pogorela je Vas Trobevno, na veliko sredo, prav tako obe hiši kovačev Kastelic, približno v istem času.

Na splošno zelo slabo leto, mnogo bolnikov, povsod mnogo več mrličev kot druga leta, kakor smo že zgoraj pri letu 1714 povedali.

Leta 1716 smo popravili zid okrog pokopališča in ga nato pokrili s škodlami. To in naslednje leto smo pripravljali material za streho pri zvoniku, namreč hrastove škode, tramove itd.

Leto 1716 je bilo zelo pozno, tako da je bilo vino skrajno slabo. Zato v tem kraju niso pili cvička, ampak samo vipavsko in italijansko vino.

Leta 1716 je naš cesar Karel 5. avgusta odnesel veliko zmago nad Turki pri Petrovaradinu. Nato pa je bil oktobra osvojen Temešvar.

Prepis faksimila z desne strani

Anno 1715 ad S. Dorotheam v Kostaniu nova fenestra in choro et porta lateralis facta fuit.

Similiter facta est fenestra in choro, et porta, lateralis ad S. Thomam na lokah.

Hoc anno erant multa incedia. Concremavit pagus v Trobeunim feria 4. majoris hebdomadae, item amba domus fabrorum Kastelliz etiam circa hoc tempus.

Eratque annus valde miser, infirmi multi demortui ubique locorum valde plures, quam aliis annis, ut supra anno 1714 relatum.

Anno 1716. reparatus est murus caemiterii, et dein tectus scandulis.

Item hoc anno, et sequenti materialia praeparata sunt pro tecto turris, utpote skodlae quercinae, trabes etc.

Annus 1716 erat valde tardus, hinc vinum miserrimum, adeoque non potabatur hic loci morbaticum, sed solum vipaticum et Italicum.

Anno 1716. reportavit Imperator noster Carolus insignem victoriam de Turcis ad Petrowaradinum 5. Augusti, et dein in octobri expugnatum est Temeshwar.

Anno 1717 insignis victoria reportata de Turcis 16. Augusti ad Belgradum, dein 22. ejusdem per deditionem seu accordum expugnatum est Belgradum.

Anno 1718. factum est armistitium inter nostrum Imperatorem et Sultanum Turcarum ad annos 24.

Leta 1717 je bila 16. avgusta izvojevana velika zmaga nad Turki pri Beogradu, nato pa so 22. istega meseca po vdaji ali pogodbi naši osvojili Beograd. Leta 1718 v juliju je bilo sklenjeno premirje med našim cesarjem in turškim sultanom za dobo 24 let.

Leta 1718 smo prekrili stolp. Veljal je zares mnogo, skupaj okrog 500 kranjskih goldinarjev. Mojster je bil pa neki Luka Skok iz župnije Smlednik, ki je to delo opravil s 6 pomočniki v 50 dneh. Mojster je dnevno prejemal po 8 reparjev s hrano in maselje vina, pomočniki pa vsak po 6 reparjev. Bakreno kroglo so naredili v Neoforulu ali Tržiču; tehtala je 23 funtov, ki je vsak veljal 48 kranjskih krajcarjev. Križ je izdelal neki kamniški ključavničar Janez Vider. Tehtal je 71 funtov, funt po 4 kranjske reparje. To leto je bilo zelo suho. Vino je bilo odlično in že v začetku septembra je bilo grozdje zrelo.

Leta 1719 je zidalo župnišče od 24. aprila do 28. septembra po 6, 7, 8 in včasih celo po 9 zidarjev, ki jih je poslal sem mojster Maček iz Ljubljane. Naslednje leto je bilo dokončano še ostalo in je bilo vse gotovo v 2 letih. Tesarski mojster je bil Jakob Beličar, doma iz Nevelj. Delal je še domači mizar, namreč Janez Bergant, ključavničar je bil Kamničan Janez Vider, steklar pa Kamničan Mihael Kališnik.

Poslopje je veljalo nad 1500 kranjskih goldinarjev. K tej gradnji je cerkev dala 1000 goldinarjev, jaz, tukajšnji vikar, pa sem prispeval 500 goldinarjev.

Leta 1720 smo za našo cerkev sv. Martina spet postavili apnenico, nedaleč od kraja, kjer je bila leta 1710. Veljala je 50 goldinarjev. Mojster je bil Primož Kos, doma iz Kokarij. V apnenici je ostalo mnogo surovega kamna, tako da je bilo malo apna.

Leta 1720 smo pri sv. Neži na Selih tlakovali cerkev z opeko in jo poglobili za 2 pednja. Zato smo morali podreti vse oltarje in jih na novo postaviti. Morali jih bomo posvetiti, zato zdaj tam mašujemo na prenosnih oltarjih.

V Špitaliču so ljubljanski zidarji zgradili zid okoli pokopališča, streho pa so postavili oktobra. K zidu in strehi je nudil blagohotno pomoč gospodar gradu Karel pl. Hohenwarth.

Leta 1720 je bil kupljen zvon za cerkev sv. Tomaža. Za svoj denar ga je kupil Tomaž Terbolnik na Lokah od cerkve sv. Katarine na Rovih. Ta zvon so pozneje dali zvonarju, in sicer na račun novega zvona. Veljal je okrog 80 nemških goldinarjev. Ta zvon je leta 1726 počil.

Leta 1721 smo zidali cerkev sv. Miklavža na Gori. Zgrajen je bil nov prezbiterij z novo zakristijo, cerkev je bila dvignjena za poldrugi

seženj, preddverje spremenjeno v cerkev in seveda za toliko podaljšano. Delo je trajalo od sv. Jurija do sv. Jerneja. Za mojstra je bil Matevž Kokalj iz Tržiča. Samo zidarji so zaslužili 104 gold. Glej, prosim, natančnejše podatke v urbarju cerkve sv. Miklavža.

Leta 1722 smo delo pri sv. Miklavžu nadaljevali in dokončali, pobelili cerkev in okna zasteklili. Delali so ljubljanski zidarji.

Leto 1723. Pri sv. Miklavžu je bila narejena nova prižnica iz mehkega lesa, prav tako so na mežnji postavili čisto novo ostrešje.

Leta 1723 smo začeli zidati cerkev sv. Tomaža na Lokah. Mojster je bil Ljubljčan Gregor Maček. 8 zidarjev je začelo zidati 31. marca. To leto so zidarji zaslužili okrog 260 kranjskih goldinarjev. Za delavce in material se je porabilo 140 goldinarjev, tesarji pa so zaslužili 30 goldinarjev. Glej podrobnejše zapiske o tem v urbarju cerkve sv. Tomaža.

Leto 1724. Pri sv. Miklavžu je bil postavljen oltar sv. Frančiška Ksaverija in sv. Joba, kar je veljalo okrog 40 nemških goldinarjev. Poslikana je bila prižnica in obnovljeni drugi oltarji.

Ker je bila mila zima, brez snega in po večini v januarju jasni dnevi, smo napravili apnenico za cerkev sv. Tomaža in jo postavili v 7 dneh od 14. januarja: goreti je začela 22. januarja in je gorela do 5. februarja, t. j. 15 dni. Srečno so jo razvozili 8., 9. in 10. istega meseca, bilo pa je nad 200 voz, kakršne sta pač mogla vleči 2 vola po strmini. Mojster apnenice je bil Marko Debevec, kateremu smo dali 12 goldinarjev za 12 dni in 12 noči, bil pa je ob svoji hrani. Polir pri delu je bil Peter Žubej, ki smo mu dali za to skrb in delo 4 goldinarje. Nalagačev peči ali basarjev je bilo 7. Vsakemu posameznemu smo za 1 dan in 1 noč dali po 3 reparje. Vsi skupaj so zaslužili 29. kranjskih goldinarjev. Od žita, (ki smo ga lansko jesen nabrali po župniji), smo porabili okrog 24 mernikov. Iz njega so pekli kruh in ga delili med sodelujoče župljane. Za vino, južino in druge priložnostne datjave za to apno smo porabili 4 goldinarje.

V jarku pri vodi pod mežnijo je bilo to apno ugašeno. Apnenica je poleg žita veljala 40 kranjskih goldinarjev. Glej še spredaj stran 289.

Od 5. maja smo nadaljevali gradnjo cerkve sv. Tomaža na Lokah, delalo pa je 6 ljubljanskih zidarjev, ki so delali do zaključno 7. oktobra.

Cerkev in zvonik sta bila pokrta.

Letos smo za zidavo porabili okrog 400 kranjskih goldinarjev.

Leta 1725 smo od 9. aprila nadaljevali zidanje na Lokah, delali pa so večinoma po 4 zidarji do 29. junija, potem pa od 30. julija do 12. avgusta pleskarji, ki so popolnoma dokončali zidove pri cerkvi in zvoniku. Prav tako so sezidali zakristijo in jo obokali.

Razen tega so namestili strop iz kaset, ki smo jih pred dvema letoma kupili v Mekinjah. Vsaka kasetna je veljala 30 nemških krajcarjev, denar zanje pa je poklonil Jurij Štor. Avgusta in septembra so pod vodstvom škofjeloškega kamnoseka Jurija Zotela položili kamnit tlak.

Izdali smo letos okrog 200 kranjskih goldinarjev.

Leta 1725 smo 4. aprila začeli tudi delo pri Cerkvi sv. Doroteje v Kostanju, delalo pa je največkrat po 6 ljubljanskih zidarjev. Sezidali so nov zvonik, pod njim pa zakristijo, cerkev pa so podaljšali in razširili. Delo je trajalo do 24. junija, nato pa so ga spet začeli 13. avgusta in je trajalo do 8. septembra. Cerkev je za ta dela izdala 400 kranjskih goldinarjev. Tako streha na cerkvi kakor na zvoniku, je bila zelo draga, ker sta bili obe pokriti s hrastovimi škodlami.

Štiri velika okna so bila narejena na novo. Mnogo je stalo tudi apno, železje itd.

Delali so ljubljanski zidarji, pod vodstvom polirja Matije Goriška. Tesarji so bili Tuhinjci, njihov mojster pa je bil šmartinski cerkovnik Anton Zore.

Leta 1726 smo s hrastovimi škodlami pokrili zvonik cerkve sv. Neže. Ta zvonik je bil zgrajen leta 1713 in 1714.

V novembru preteklega leta smo zgradili in to leto dokončali mežnijo pri cerkvi sv. Neže.

Razen tega smo nadaljevali neka drobna dela pri cerkvi sv. Doroteje in pri sv. Tomažu na Lokah.

Leto 1727. Letos smo proti koncu aprila žgali apnenico v vasi Stanovnik za našo cerkev sv. Martina. Veljala je okrog 40 kranjskih goldinarjev. Vendar je cerkev mnogo apna prodala župljanom in trem drugim cerkvam, katerim pa ga je dala po mnogo nižji ceni. Glej spredaj stran 293.

Prav tako smo letos za 2 sežnja povečali zvonik sv. Miklavža na Gori in ga nato pokrili s hrastovimi škodlami. Glej na istem mestu.

Razen tega so 7. maja začeli zidati zvonik pri cerkvi sv. Miklavža v Beli, pod njim pa so napravili zakristijo. Delali so ljubljanski zidarji, seveda isti kot pri sv. Miklavžu na gori Greben.

Letos je kupil Jurij Štor za svoj denar zvon za cerkev sv. Doroteje od cerkve sv. Frančiška v Straži. Isti je tudi pred 4 leti za isto cerkev kupil nekoliko manjši zvon od ljubljanskih oo. avguštincev.

Leto 1728. Takoj v začetku aprila smo povečali šmartinsko pokopališče na delu zemljišča, ki smo ga kupili od Hvaleta, podložnika kamniškega župnika. Tukajšnji zidarji so obzidje zgradili v 9 dneh.

Potem so isti zidarji napravili obzidje okrog pokopališča cerkve sv. Doroteje v Kostanju v malodane 12 dneh.

Razen tega so ljubljanski zidarji od začetka aprila do 14. maja zgradili in dokončali zid okrog pokopališča sv. Tomaža na Lokah, veljal pa je ta zid nad 50 kranjskih goldinarjev.

Letos so od 1. aprila začeli tudi delo pri cerkvi sv. Antona v Špitaliču. Delali so ljubljanski zidarji pod vodstvom polirja Matije Goriška. Cerkev so obrnili; tam, kjer so bila prej glavna vrata, je zdaj prezbiterij, zgradili so novo zakristijo itd. Delali so do 24. avgusta in samo zidarji so zaslužili 256 kranjskih goldinarjev.

Leta 1729 ni bilo nobene zidave, ker je zima predolgo trajala. Zato je bilo zelo hudo pomanjkanje krme za domače živali in govedo. Tako je ljudstvo komaj moglo, in še to zelo pozno opraviti svoja poljska dela. Vendar pa so proti koncu maja žgali apnenico za cerkev sv. Antona v Špitaliču pod vodstvom domačinov mojstra Jerneja Hočevarja in pomočnika Petra Žobeja. Postavili so jo v Češnjicah, soseska pa je dala zastonj drva in zemljišče. Srečno so jo razvozili od 6. junija v dve jami in od nje so prodali okrog 30 voz. Veljala je okrog 70 kranjskih goldinarjev.

Leta 1730 so nadaljevali gradnjo cerkve sv. Antona v Špitaliču. Začeli so 13. aprila, delalo pa je navadno po 8 zidarjev do 4. septembra.

Leto 1731. Delo je bilo ustavljeno zaradi pomanjkanja sredstev in revščine župljanov, ki so mnogo trpeli zaradi pomanjkanja živeža, ker so lani miši in črvi napravili veliko škodo. Kljub temu so v Špitaliču pri sv. Antonu in v Beli uredili zakristijo in jo oskrbeli z omarami.

Letos smo kupili nov zvon za cerkev sv. Doroteje, ker je bil prejšnji počen. Vlit je bil v Ljubljani in ima 159 funtov.

Prav tako so kupili za cerkev sv. Miklavža v Beli nov zvon, vlit v Ljubljani, ki ima 129 funtov, zato ker je bil počen prejšnji, ki je imel točno 100 funtov.

Leto 1732. S temelja so v Špitaliču napravili novo mežnijo, pri kateri je spodnji del zidan, zgornji pa iz lesa, ki je bil posekan letos spomladi.

Prav tako smo na Lokah nad mežnijo napravili sobo za duhovnike.

Leto 1733. Pripravili smo les in tramovje za gradnjo cerkve sv. Martina, ki jo nameravamo popolnoma na novo zgraditi. Letos so ljubljanski zidarji popravili in spravili v dostojno obliko cerkev sv. Vida, delali pa so od 8. aprila do konca junija.

Leto 1734. Začeli smo zidati cerkev sv. Martina. Glej spredaj stran 300.

Leto 1735. V začetku marca smo napravili apnenico za našo cerkev sv. Martina in nato nadaljevali delo 14. marca. Glej stran 300.

Letos smo dogradili iz lahnjaka obok pri cerkvi sv. Antona v Špitaliču, delali pa so isti zidarji kot pri šmartinski cerkvi.

Leto 1736. Cerkev v Zg. Tuhinju so popravili, oskrbeli so ji tudi večja okna. Zgradili so na vzhodni strani novo zakristijo. Glej spredaj stran 300.

Leto 1737. Glej istotam.

Leto 1738. Glej istotam.

Leto 1739. Za cerkev sv. Neže smo oskrbeli dva nova zvonova. Večji ima 788 funtov, manjši pa 239 funtov, kar da skupaj 1027 funtov po 39 nemških krajcarjev. Samo material je veljal 667 nemških goldinarjev in 33 krajcarjev. Razbiti zvon je imel 177 funtov. Zvonar ga je vzel na račun po 30 nemških krajcarjev funt. Zadel je 86 goldinarjev in 30 krajcarjev.

Leta 1740 smo oskrbeli tudi novo stolpno uro, ki jo je izdelal ljubljanski meščan Andrej Juraj in jo dal cerkvi za 50 kranjskih goldinarjev in 1 mernik pšenice.²¹ Dali smo narediti številčnice za uro pri šmartinski cerkvi. Naredil jih je isti za 30 kranjskih gld.

Leta 1741 smo dali narediti nove oltarje: veliki oltar sv. Miklavža na Gori, veliki oltar sv. Doroteje v Kostanju in stranski oltar sv. Marije Magdalene na Selih. Nato so bili leta 1742 in v naslednjih letih pozlačeni.

Leta 1742 je umrl dne 12. decembra gospod Maksimilijan Leopold Rasp, kamniški župnik.

Leta 1743 smo dali narediti novo poslopje za župno shrambo in nad njo dve udobni sobi za goste, za kaplana ali za kakega drugega duhovnika, ki bo živel tukaj, ali če bi danes ali jutri kdo ustanovil

kak benificij, npr. zgodnjika, ki bi bil zlasti v zimskem času v tem kraju, odnosno v tej župniji, ljudem zelo potreben.

Leta 1744 smo postavili oltar sv. Angela varuha, iz pobožnega volila Jurija Kramarja, samskega moža iz Šmartinske vasi. Ta oltar je bil prej v cerkvi sv. Jožefa na Žalah na levi strani in je bil posvečen sv. Boštjanu. Veljal je okoli 50 kranjskih goldinarjev.

Leta 1745 smo žgali apnenico za našo cerkev sv. Miklavža na Gori, drva je dal Podbregarjev grunt, za kar smo mu plačali 10 goldinarjev.

Letos 1. avgusta, na prvo nedeljo po sv. Jakobu je toča napravila veliko škodo v vaseh Šmartin, Buč in Seliše. Sredi septembra pa je še slana osmodila ajdo.

Vino je bilo drago. Na debelo, kakor se reče, maseljč: 11 ali celo 12 soldov.

Leto 1746. Bilo je srednje rodovitno.

Nadaljevala se je vojna med našo kraljico, Francozi, Angleži in Španci.

Letos sta dva jezuitska patra iz ljubljanskega kolegija imela misijon. Trajal je 8 dni, začel pa se je v soboto pred binkoštno nedeljo. Uspel je zadosti dobro, vendar ne tako vneto, kot leta 1725.

Leto 1747. Izredno rodovitno leto, brez vsake toče in slane, ki je nismo videli do 19. oktobra. Letos smo marca postavili apnenico na Podhruški za našo cerkev sv. Tomaža. Uspela pa je nesrečno. Dobili nismo nič apna. Močno smo sumili, da jo je hudoben človek urekel.²³ Cerkev je utrpela nad 50 goldinarjev škode.

Leto 1748. Leto 1748 je bilo rodovitno. Pridelali so veliko količino prosa in ajde, ker do sv. Luke ni padla nobena slana.

Letos so se v Aquisgrani več mesecev pogajali za mir in ga slednjič sklenili med kraljico, Francozi, Angleži, Španci, Nizozemci, sardinskim kraljem ali savojskim vojvodom ter Genovežani. Francozi so prejšnjim gospodarjem vrnili več trdnjav in mest, ki so jih bili zasedli. Naša kraljica je morala odstopiti španskemu kralju Filipu vojvodino Parmo, Guastalo in Piacenzo.

Leto 1749. Na tiho nedeljo, 23. marca je strela okoli 4. ure popoldne porušila zvonik cerkve sv. Petra v Komendi in ubila 3 ljudi, več pa jih je vrgla na tla in poškodovala.

20. avgusta je popolnoma pogorel Kranj skupaj s cerkvami. Ostalo je le nekaj malega hiš v predmestju ob Savskem mostu. Ob življenje je prišlo 26 ljudi. Povečini so se zadušili po kletih, kamor so se bili zatekli. Očiten čudež je bil, ko ni zgorel neki kip B. D. M. in je v njenih rokah ostal nepoškodovan rožni venec, čeprav je zgorel

okvir, v katerem je bil kip B.D.M. postavljen. Rastopili so se vsi zvonovi in tudi streha na zvoniku župne cerkve, ki so jo nekako pred 6 leti vso pokrili z bakrom.

Sicer pa je bilo rodovitno leto. Bilo je obilo žita, ker ni slana osmodila ajde.

Leto 1750. Leto je bilo rodovitno. Ozimnega žita je bilo veliko.

18. julija je toča pobila posevke od Št. Vida nad Ljubljano preko Črnuč do Svibnjega. Zračni vrtinec je pometal po tleh mnogo kozolcev od kriške graščine do Kamnika.

Letos je bil postavljen apostolski vikar za tisti del oglejskega patriarhata, ki pripada avstrijski vladarski hiši. Glej prepis listine na strani 193.

31. julija je umrl Janez V. Imel je za ženo eno izmed hčera cesarja Leopolda.

Leto 1751. Jubilejno sveto leto, ki ga je papež Benedikt XIV. razglasil za vso Cerkev, so začeli v kamniški župniji praznovati na binškošno nedeljo, ki je bila 30. maja. Praznovanje je trajalo 6 mesecev.

Letos je bilo ogromno snega, ki je ležal skoro do konca marca.

Leto 1752. To leto je bilo revno do julija. Pšenica je bila draga, mernik po 1 kranjski goldinar in 30 krajcarjev. Cviček je bil po 15 soldov pa tudi po 3 reparje.

Letos je nadziral goriški nadškof več župnij na Gorenjskem. V Kamniku je bil 15. 16. in 17. septembra. V Tuhinj ni nihče prišel.

Leto 1753. Letos je goriški nadškof nadziral Ihan, Moravče in Vače. Začel je z obiski od binškošne nedelje, nato pa se je podal na Dolenjsko.

Dne 13. avgusta je bila sinoda v Škofji Loki, ki ji je predsedoval ljubljanski stolni prošt in gorenjski arhidiakon grof Karel Petazzi.

Leto je bilo kolikor toliko rodovitno.

Leto 1754. Letina je bila kolikor toliko dobra.

24. julija je bila spet objavljena sinoda, ki naj bi bila v Škofji Loki 13. avgusta. Predsedoval ji je isti arhidiakon grof Karel Petazzi.

Letos je slana, ki je padla 19. septembra, mnogo škodovala ajdi.

Leto 1755. Letos je 31. marca umrl g. Karel Barbo pl. Waxenstein, kamniški župnik, ki je župnikoval od vštvetvi leta 1743. Sledil mu je baron Ferdinand pl. Affaltrer, star okoli 30 let, umeščen 2. julija.

26. junija je bila v Škofji Loki sinoda, ki ji je predsedoval sam goriški nadškof.

4. julija je pogorel špitališki grad s hlevi in skednjem. Ogenj je nastal v kuhinji po neprevidnosti dekle.

Ljubljanski škof je 13. julija posvetil cerkve B. D. M. na Brdu, 16. julija je birmal v Krašnji, 17. julija je posvetil cerkev sv. Lenarta na Pšajnovici, 18. cerkev sv. Ožbalda, 19. sv. Petra v Blagovici 20. julija na nedeljo Škapulirske M. B., pa cerkev B. D. M. na Češencah.

Leto 1756. Letos je naša dežela dajala vojake, to se pravi, določili so novačenje: 62 gruntov je dalo 1 moža.

9. junija ponoči okrog ene je padala toča in pobila žito od Dobrave skoro do Porebra, na mnogih krajih je bilo vse uničeno, drugod pa samo do polovice.

Mnogo so trpele župnije Mengeš, Kamnik in Nevlje. Tuhinjska dolina je bila, hvala Bogu, obvarovana nesreče.

21. junija je bila nevihta, bliskalo se je in grmelo. Zvonilo je neprestano od 13. do 19. ure. Ob tej uri so opazili, da je največji zvon počil in popolnoma izgubil glas. Ta zvon je bil zelo star. Letnica na njem je bila napisana s starinskimi številkami verjetno 1459. Torej je bil star 297 let.²³

S temelja smo postavili novo mežnijo. Veljala je okrog 100 gld.

Počeni zvon smo prepeljali 8. avgusta v Ljubljano. Tehtal je 636 funtov. Zvonar ga je vzel na račun po 30 nemških krajcarjev funt, kar da 318 goldinarjev.

Naročili smo dva nova zvona, ki sta bila septembra vlita v Ljubljani. Večji ima 1230 funtov, manjši 695, po 39 nemških krajcarjev funt. Oba tehtata 19 centov in 25 funtov ali 1925 funtov po 39 nemških krajcarjev, kar da skupaj 1251 goldinarjev 15 krajcarjev.

Blagoslovljena sta bila 9. oktobra v Stični. Tja so jih peljali naši vozniki na 2 vozeh. Za blagoslovitev smo plačali 6 nemških goldinarjev. V Tuhinj so ju pripeljali 11. oktobra okrog 10. ure. V zvonik so ju obesili 16. oktobra v prisotnosti samega zvonarja, ki je dal svojo vrv ali dvigalo. Kot nekako nagrado smo mu posebej dali 6 nemških goldinarjev. Njegovemu sodelavcu ali pomočniku Ignacu, čigar ime je tudi na zvonu, ker ga je sam oblikoval in vlil, smo tudi dali 6 nemških goldinarjev.

Kovač je za železno ogrodje pri jarmih obeh zvonov dobil 44 nemških goldinarjev. Za vsak cent je računal 1 nemški goldinar 30 krajcarjev. Jarem večjega zvona ima 65, manjšega pa 43 funtov. Raču-

nal je vsak funt po 10 nemških krajcarjev. Ljubljanski kovač je bil v celoti izplačan.

Zvonarju smo dali 300 nemških goldinarjev, potem še 23. Počen zvon je vrgel 318 nemških goldinarjev. Ko smo 17. oktobra obračunali, je ostala cerkev dolžna zvonarju 610 goldinarjev 13 krajcarjev. Zvonar je bil proti koncu februarja 1757 v celoti izplačan.

Leto 1757. je bilo zelo revno in nerodovitno. Meseca maj in junij sta bila deževna. Od 12. julija do 12. avgusta ni bilo nobenega dežja. Bila je silna suša. Teško so sejali ajdo. 29. septembra je padla slana in osmodila ajdo. Pozimi je zaradi debelega snega, ki je ležal skoro do sredine aprila, na njivah ozimno žito več kot do polovice propadlo.

Letos je bila srdita vojna med našo kraljico in pruskim kraljem. Kraljici sta pomagala francoski kralj in moskovski car.

Leto 1758. Januarja in naslednje mesece je mernik pšenice veljal 2 kranjska goldinarja, pirjevice domala 5 petic, ajde 4 petice, oves mernik 2 petici in še ga ni bilo zadosti za setev. V Trst so pripeljali z barkami ogromno količino koruze. Mernik je veljal 5 petic.

Februarja je umrl ljubljanski škof grof Amadeus Attems. Umrl je na Dunaju in truplo so prepeljali v Gornji grad in ga tam pokopali.

3. maja je umrl papež Benedikt XIV. Izvoljen je bil 16. avgusta 1740. Prej se je imenoval Prosper Lambertini, doma iz Bologne. Za njim so opravili tridnevne mrtvaške obrede.

V tem 1758. letu smo pri stolpu sv. Martina napravili novo streho. Veljala je skoro 100 kranjskih goldinarjev. Prav tako smo preložili na cerkveni strehi vse opeke in odstranili razbite.

Novi papež je bil izvoljen 6. julija. Bil je kardinal in nadškof po imenu Karel Chezzonico, rojen v Benetkah, star 65 let. Nadel si je ime Klemen XIII.

Med papeži, katerih je bilo doslej že 249, je sedanji peti po rodu iz Benetk. Pred njim so bili Gregor XII. leta 1406, Evgen IV. leta 1440, Alexander VIII. leta 1689. Tako piše v avgustovi okrožnici, ki je bila poslana 29. avgusta 1758.

*

S tem se Paglovčeva kronika konča. Njen pisec je umrl 11. februarja 1759. Nič posebnega ni v teh zapisih, kot dokument svoje dobe pa so brez dvoma zanimivi. Raziskovalec življenja na našem podežlju, etnograf, literarni in umetnostni zgodovinar, bo našel v Paglovčevi kroniki marsikak dobrodošel podatek. Ne nazadnje pa nam kronika razodeva napore in vsestransko dejavnost moža, ki je 54 let, ali

po današnjem merilu več kot poldrugo delovno dobo, bil suveren duhovni in gospodarski usmerjevalec življenja v Tuhinjski dolini. S svojim delom se je uvrstil med zaslužne Kamničane, ki so pomagali graditi slovensko kulturo.

OPOMBE

¹ Ignacij Škoda, F. M. Paglovec, Nova pot 1960, str. 177.

² Maksimilijan Leopold Rasp je bil rojen 19. novembra 1673 v Škofji Loki. Bil je iz zelo premožne plemiške družine, doktor bogoslovja, študiral pa je na Dunaju in v Rimu. Od 1700 je bil župnik v Kamniku, apostolski protonotar in arhidiacon Gorenjske. V ljubljanski akademiji operozov je imel akademski vzdevek *indefessus* — neutrudljivi. Ta *Academia operosorum* — družba delovnih mož je prvič javno nastopila na občnem zboru 1701, med 23 člani pa je bilo 6 duhovnikov, 4 zdravniki in 13 pravnikov. Oskrbeli so javno knjižnico v Ljubljani ter pisali razprave iz raznih področij. V umetnosti so skušali povsod uveljaviti barok. Delo akademije je prenehalo 1725.

³ SBL II, str. 246—249.

⁴ SBL II, str. 249. Prim. Stane Šimenc, Jezik F. M. Paglovca, Kamniški zbornik 1962, str. 151.

⁵ Iz Paglovčeve oporoke, ki jo hrani župni arhiv v Šmartnem, nam naslednji odstavek pojasnjuje Paglovčeve denarne posle:

Gg. izvršiteljem, posebno še g. nasledniku, s tem izročam, kar mi dolguje cerkev sv. Tomaža na Lokah. Dolg znaša sedaj 738 glđ. Prav tako jim izročam, kar sem posodil cerkvi sv. Neže, kar sedaj znaša 550 kranj. glđ.

Cerkvi sta dolg naredili zato, ker je bilo spomladi 1742 pri ljudeh tako pomanjkanje, da niso imeli niti za seme. S soglasjem in privoljenjem g. M. L. Raspa so vse cerkve ljudem dajale podpore vbogajme in tako se je med revne ljudi razdelilo 100 kranjskih glđ. Ker pa ta pomoč še zdaleč ni zadoščala, sem si jaz izposodil nad 600 forintov ter denar potem posojal proti 5 % obrestim, različnim ljudem in proti vračilu, kar so ob dobrih letinah tudi natančno izpolnjevali. Da bi pa tudi cerkve kaj imele od tega, sem jaz jemal samo 3 %. Za to razliko sem za cerkev sv. Neže kupil veliki zvon in novo stolpno uro.

Kadar se je pri tej ali oni cerkvi kaj gradilo, nisem več kot 30 let prejemal nikakih obresti. Sedaj pa, ko je ta denar, ki so mi ga cerkve dolžne, naložen pri župljanih proti 5 % obrestim, sem katero leto za obresti prejel za vsak goldinar po 2 krajcarja in sem tretji del obresti odstopil v korist cerkvam, katere imajo po božji dobroti lepo premoženje. Saj cerkev sv. Tomaža premore skoraj 1500 glđ., cerkev sv. Neže pa od 1600 do 1700 goldinarjev. Zraven tega so opremljene z vsemi potrebščinami in okrasom, kakor se spodobi, pa vsako leto še prejemajo bogato miloščino. Pri teh dveh cerkvah pa nujni letni izdatki ne znašajo več kot 20 ali kvečjemu 25 kranjskih glđ.

Ti dve cerkvi sta mi v nekaj letih s posebnimi nakazili izplačali že nad 2600 kranj. glđ. Sedaj naj mi ena ali druga cerkev plačuje svoj dolg na ta način po obrokih, kolikor bo v posameznih letih ena ali druga cerkev mogla dati. Obema cerkvama odpuščam obresti za eno leto, tj. od cerkvenih računov, ki

so po navadi januarja 1759, do cerkvenih računov januarja 1760. Potem bosta vračali glavnico, kolikor bosta mogli: cerkvi bosta pa prejeli na obrestih po 2 krajcarja od goldinarja.

Ta denar bo prejel v svoje roke g. vikar in izplačeval to ali ono volilo. Ko bodo vsa volila poravnana, bo ves denar od glavnice in obresti dajal siromakom v denarju ali blagu, kakor platno, čevlje, sukno. Želim, da se daje miloščina tudi kamniškemu siromakom, predvsem mojim sorodnikom, po očetovi in materini strani. G. nasledniku toplo priporočam, naj bi namreč iz usmiljenja do siromakov, zanje pokazal posebno skrb. Če se mu bo zdelo prav, naj blagovoli pomagati kakemu dečku, da se izuči kake obrti, ali pa naj zanj plačuje, če bi kak ubožen deček hodil v šolo.

G. nasledniku in drugim za njim končno prepuščam svojo ribolovno pravico, ki sem jo po listini z dne 8. julija 1715 kupil za 100 nemških forintov proti prednostni pravici prodajalca pri morebitni prodaji. Prepuščam jo z vsemi ribiškimi pripravami in naj jo srečno uživajo. Prepuščam jim jo v last, da jim s tem poplačam skrb in nadlego, ki jo bodo imeli z izplačevanjem mojih volil, z izvrševanjem moje poslednje volje, z razprodajo mojih premičnin, ki so mi pod katerimkoli naslovom pripadale in z razdeljevanjem med siromake denarja, ki ga bodo skoraj vsako leto dobivali od cerkve sv. Tomaža in sv. Neže. Ta ribolovna pravica mi je bila v veliko korist in zato ne bi bilo brez pomena kriško gospodo prositi, da te pravice ne bi nazaj odkupila. Če pa bi to storila in položila 100 nemških gld., naj gg. nasledniki blagovoliijo ta denar naložiti kam drugam na obresti. V neko priznanje pa naj uživajo od obresti tega denarja. Svoji ustanovi, ki sem ju leta 1730 naredil v Nevljah in v Zg. Tuhinju, s tem znova potrjujem in odobravam...

Končno izročam gg. izvršiteljem glavnico 400 nem. gld., ki jo po menici, dani v Špitaliču dne 1. septembra 1757, imam pri špitalskem graščaku Leopoldu Hohenwarthu. Ta glavnica naj bo in jo s tem določam, da se z njo utrdi beneficij za bodočega duhovnika v Špitaliču, če bosta namreč grajski gospod in soseska končno toliko žrtvovala, da bo duhovnik mogel shajati. Temu duhovniku se bodo dajale obresti od glavnice 400 nem. gld. in bo za to po mojem namenu opravljal letno 12 sv. maš, vsak mesec po eno, in sicer po možnosti na prvo nedeljo v mesecu. Po 4. nem. gld. bo dobival za vzdrževanje služinčadi, če bo pri njem na hrani. Po 4 nem. gld. se bodo dajali cerkvi sv. Antona za vzdrževanje stavbe. Če bo glavnica 400 gld. dajala samo 4 % obresti, bo duhovnik dobival za pomoč samo 2 gld., cerkev pa tudi po 2 gld. Če bi grajski gospod hotel od te glavnice kaj utrgati in je v celoti ne izplačati, naj ve, da ne utruje meni, ampak ustanovi in lastnini cerkve sv. Antona ter soseski.

Če pa bi se ta ustanova v Špitaliču ne uresničila, izročam to glavnico 400 gld. preč. g. kamniškemu župniku, ki naj jo priključi beneficiju kamniškega zgodnjika, ki je že tako skromno nagrajen in ta naj opravlja toliko maš po mojem namenu, kolikor nem. gld. bo ta glavnica letno prinašala.

Gg. izvršiteljem priporočam tudi svoje ustanovne listine za beneficij zgodnjika pri cerkvi sv. Martina, da jih višje oblasti v redu potrdijo in podpišejo. Uradne pristojbine naj se plačajo iz mojih sredstev. (I. Škoda: Oporoka F. M. Paglovca, Nova pot 1961, str. 208—210).

⁶ Zgodnjik (lat. manumissarius) je bil duhovnik, ki je bil zadolžen, da je zelo zgodaj bral mašo.

⁷ V oporoki Paglovec določa: Nekaj mojih pesmi, zloženih v kranjskem jeziku (nekatero so pa tudi v nemščini), sem želel dati tiskati, toda to se ni moglo uresničiti. Shranijo naj se v arhivu cerkve BDM (Kamnik, Šutna ?), ali pa v Ljubljanski Knjižnici (knjižnica bogoslovnega semenišča?). Morda se bo danes ali jutri našel kdo, ki bi jih hotel dati natisniti. In dobro delo bo storil, ker vsebujejo zveličavne nauke za preproste ljudi. (Ignacij Škoda, Oporoka F. M. Paglovca, Nova pot 1961, str. 207). Pesmarico (latinski naslov: Cantilenae variae — različne pesmi) je leta 1733 prepisal Paglovčev nečak Anton Vider, hrani pa jo NUK v Ljubljani. Naši glasbeni strokovnjaki jo menda zdaj proučujejo in morda bo tudi izšla v tisku.

⁸ NUK 23188 II ef.

⁹ Šmartinskemu župniku g. Vladimirju Zmetu se zahvaljujem, da mi je brez pridržka dal na voljo ves župni arhiv, prav tako pa njegovemu predhodniku g. Ignaciju Škodi za prijazno privolitev uporabe nekaterih ugotovitev v prevodu.

¹⁰ Alte Geschichten notatu dignae conscriptae manu Domini Jac. Skerpin in Stain et dein manu Illustrissimi Domini Parochi Stainensis Maxim. Leopoldi Rasp annotatae et in hunc librum etiam transpositae pro aliqua successorum directione, informatione etc.

¹¹ Ni težko razbrati, katere tekste je kronist zabeležil kasneje, zato jih v opombi posebej ne omenjam. Tako je npr. v koloni leta 1708 pripomba iz leta 1723 itd.

¹² Bokalnikar, kakor je napisano na drugih mestih.

¹³ V Paglovčevem času je bil na Kranjskem v rabi denar deželne ali kranjske veljave. Razne gosposke kakor tudi deželne vlade pa so računale z denarjem državne ali nemške veljave, ki je bila nekaj višja. Osnovna denarna enota je bil goldinar, ki je imel 20 grošev ali 60 krajcarjev. Krajcar je imel tri peneze (Pfennig), penez pa 2 vinarja (Heller). Denar nemške in kranjske veljave sta si bila v naslednjem razmerju: En goldinar nemške veljave je bil 1 goldinar 11 krajcarjev in $\frac{1}{3}$ peneza kranjske veljave. En goldinar kranjske veljave pa je bil 50 krajcarjev in $\frac{1}{6}$ peneza nemške veljave. Razlikovali so še šilinge, reparje in groše. En šiling (Schilling, solidus) je imel 10 krajcarjev ali 30 penezov, repar ali štirjak je imel 4 krajcarje, groš pa tri krajcarje. — Razen teh novcev so krožili pri nas še beneški kvatrine, soldi in beci. Trije beneški soldi so predstavljali vrednost dveh krajcarjev kranjske veljave. (Dr. Fr. Kos, Denar in njegova vrednost okoli Škofje Loke v minulih dveh stoletjih, Ljubljanski Zvon 1891, str. 361—363. — Stanko Bunc, Naša imena za denar, Numizmatični vestnik 1962, št. 5—6.) Paglovec v nemškem delu kronike rabi za denar naziv goldinar deželne oziroma nemške veljave, v latinskem delu pa kranjski oziroma nemški forint. V prevodu iz latinščine sem zato ohranil Paglovčev način označevanja denarja, torej kranjski in nemški goldinar, čeprav bi bilo morda pravilneje goldinar kranjske in nemške veljave. Repar je v Paglovčevem latinskem tekstu p aceus (iz nem. Batzen), beneški sold pa solidus. Leta 1758 rabi za petico naziv quinarius = 17. nem. krajcarjev.

¹⁴ Paglovec piše: mensura vini octo solidis educilaretur... — na drobno so vino prodajali po 8 soldov... Mensura bo tu merica ali maselj, to je 0,413 litra. Solidus pa tu ni tisti solidus ali šiling z vrednostjo 10 krajcarjev, pač pa navaden beneški črni sold. Po takratni vrednosti so bili 3 beneški soldi 2 krajcarja kranjske veljave. Po teh računih bi bil bokal vina 32 soldov ali 20 krajcarjev in 2 solda, oziroma najcenejše vino po 16 krajcarjev. Te cene so nekoliko višje, kakor jih navaja dr. Franc Kos za Škofjo Loko, kjer je leta 1711 veljal bokal vina 16 krajcarjev, leta 1727 pa 13½ kr. Le za bokal starega vipavca je bilo tega leta treba plačati 16 kr. (Dr. Fr. Kos, Denar in njegova vrednost okoli Skofje Loke v minulih dveh stoletjih, Ljubljanski Zvon 1891, str. 362.)

Vinske mere so bile v Paglovčevem času naslednje: bokal je imel 1,65 litra, polič 0,827 l, maselc ali merica pa 0,413 l. Po letu 1750 je namesto kranjskega bokala stopil v veljavo dunajski bokal, ki je imel 1,414 litra, oziroma maselj 0,353 l. Mere za žito pa so bile: star — 106 litrov, kobal — 53 l, mernik — 26½ l, žitni bokal pa 1,65 l. (Sergij Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem, Zgodovinski časopis 1945, str. 84, 85.)

Povprečne cene žita so v letih 1728 do 1745 v Ljubljani znašale za mernik: pšenica 1 nem. gld., rž 40 nem. krajcarjev, proso 38 nem. kr., zmesno žito 37½ nem. kr., ajda 33 nem. kr., oves 20 nem. kr. Najvišja cena za pšenico je bila v novembru 1740 — 100 nem. kr. (Za prijazni podatek se zahvaljujem dr. Sergiju Vilfanu, upravniku Mestnega arhiva v Ljubljani.)

Leta 1723 je stal na Gorenjskem funt slanine 10 krajcarjev, funt mesa pa 6 krajcarjev. Funt voska so prodajali leta 1727 po 48 krajcarjev, funt lanenega olja po 13½ krajc., funt smodnika pa po 30 krajcarjev. (Dr. Fr. Kos, prav tam.)

Paglovčevo knjigo Sveta voiska (250 strani) so prodajali po 10 krajcarjev, Kempenzarja pa po 12 krajcarjev. Knjižničar ljubljanske bogoslovne knjižnice je namreč 11. julija 1749 zabeležil, da je prejel 179 izvodov Paglovčeve Svete voiske in 603 izvode Kempenzarja. Izkupiček za knjige so do 6. okt. 1755 pošiljali Paglovcu, ki je takrat določil, da se poslej porabi za podporo ubožnim dijakom. (V. Steska, Izvestja 1904, str. 74 in 75.)

¹⁵ V Zgornjem Tuhinju.

¹⁶ Danes se to naselje imenuje Snovik.

¹⁷ Pirjevica, rži podobno sorodno žito (lat. *Triticum sativum* Spelta, nem. Spelz), je bilo za pšenico glavno krušno žito v Tuhinjski dolini. Kruh iz pirjevice se prehitro osuši in poka. Danes je več ne sejejo. Paglovec ima za pirjevico latinski izraz *siligo*, za kar najdemo v slovarju nem. Winterweizen, feiner Weizen. (Prim. dr. Georges, Latinsko-nemški slovar, Leipzig 1876.)

¹⁸ Na debelo.

¹⁹ Odstavek v oklepaju je Paglovec v kroniki prečrtal.

²⁰ Na Zlatem polju.

²¹ Prim. opombo 14 o ceni pšenice.

²² Ali je bil tako izobražen mož na stara leta tudi praznoveren.

²³ Majhna pomota. Tretja številka v letnici — navzdol obrnjena rimska V — je 7 in ne 5, kakor je menil Paglovec. Torej je pravilna letnica 1479, starost zvona pa 277 let.

*P*RIMERI LJUDSKEGA USTVARJANJA V LETIH NOB NA GORENJSKEM

Emil Cesar

Naša literarnozgodovinska znanost je že storila prve korake pri proučevanju slovenske književnosti v tako pomembnem obdobju kot je bil za naše narode narodnoosvobodilni boj. Slika tega boja se danes že bolj ali manj uspešno dopolnjuje in zgošča s študijami o nekaterih književnih ustvarjalcih, zasluga posameznih tovarišev pa je, da smo dobili že tudi dobre in tehtne orientacijske študije izven tega okvira. V njih je prikazano celotno delo tega časa. S tem je postavljeno okvirno gradivo orientacijskega pomena, ki bo rabilo nadaljnjemu proučevanju in zbiranju. Deloma je navedeno zbiranje zajelo tudi ljudsko ustvarjanje tega časa in prav ta zvrst splošne ljudske dejavnosti zaradi izjemnega položaja v našem slovstvu zasluži več pozornosti. Zato sem mu namenil naslednji sestavek. V njem se omejujem le na Gorenjsko. Vse navedeno je priložnostnega pomena in zbrano, kolikor sem pri svojem delu prišel po naključju v stik s tem načinom ustvarjanja. Ker pa sem naletel na več podobnih prizadevanj, sem se odločil, da svoje zapise pridružim tistim dragocenim podatkom, ki so jih doslej zbrali že drugi tovariši. Trdno sem prepričan, da pričujoči okvir ne zajema vseh znanih in neznanih ljudskih ustvarjalcev tega dela Slovenije v obdobju narodnoosvobodilnega boja. Odločil sem se za njihov kronološki prikaz in jih spričo tega razvrstil po začetnem nastopanju s prispevki ali v narodnoosvobodilnih glasilih ali po drugačnem načinu posredovanja. Podobo dopolnjujejo življenjepisni podatki in ohranjeni odlomki njihovih pisem, da pa bi čim natančneje prikazal njihovo delo, sem se odločil tudi za pesniški prikaz njihove tvornosti.

Vpliv večine ustvarjalcev se ni razmahnil čez torišče njihovega domačega kraja, vasi ali občine, zajemal je le ožje področje, v katerem so živeli. Izjemo predstavlja delo pastirja Tonača, ki je kot preprost partizan resnično zaoral pot v našo revolucionarno ljudsko umetnost. Partizanska ljudska pesem, ki še danes živi, je nastajala individualno, se potem širila, s tem pa tudi spreminjala in dopolnjevala. Pri tem se je spreminjalo predvsem besedilo, manj pogosto, zaradi primernosti, melodija. Vsebinsko je njihovo področje opisovanja dokaj široko, saj obsega tako pesmi z individualno izpovedno vsebino, kot tudi pesmi izrazito epske vsebine. — Namerno pa v pregled nisem vključil literarnega dela znanega partizanskega komandanta Blaža Ostrovrharja, čigar delo in pomen sta bila ocenjena že nekajkrat.¹

Leposlovnemu delu partizanskega pisatelja Boga Flandra — Klusovega Jože² gre zasluga, da se je ohranilo ime enega izmed tvorcev partizanske pesmi, pastirja Tonača. Tudi njegov obstoj nam izpričujejo soborci. Pisatelj Klusov Joža ga je namreč upodobil v eni izmed svojih črtic z naslovom Pastir Tonač. Črtica kaže kot eno prvih pisateljevih del začetne hibe, je v nekaj potezah ustvarjena podoba, katero je nameraval pozneje nedvomno uporabiti in upodobiti v velikem tekstu na vojno tematiko, za katerega se je ves čas partizanstva vestno pripravljaj. Skraja tako, da je zbiral gradivo, pri čemer ga je vodila edina želja, da bi bilo zbrano gradivo čim vernejša upodobitev resničnega objekta, pozneje pa je že določneje govoril o svojih načrtih. — Omenjena črtica pa nudi tudi dragocene življenjske podatke o človeku, ki se je mimo orožja bojeval z okupatorjem še na drugačen način. Prvič je bila objavljena v Ljudski pravici 15. januarja 1943, in to na prvi strani prve številke. Za model si je Klusov vzel borca 1. (Jelovške) čete. Bil je nekoliko pohabljen, vendar pravi jelovski pastir, bister, z odličnim pripovednim darom. Po Klusovem opisu v črtici, ki ustreza resnici, je Tonač že 1941. leta izvedel za prve partizanske skupine, ki so bile tedaj na Jelovici, jih poznal in jim bil naklonjen. V njem pa je že tudi dozorel sklep, da se jim pridruži, kar je storil marca 1942. leta. Klusov Joža ga je spoznal nekaj mesecev po svojem prihodu v Poljanski bataljon, verjetno po blegaški ofenzivi, ko so nesli Nande Babnik, Franci Pustavrh-Skobec, Lojze Voje-Alvo in Klusov Joža na Jelovico bombe. Na moje poizvedovanje ob pripravah za zbrano delo Boga Flandra—Klusovega Jože, Bataljon, kdo bi naj bil partizan Tonač, mi je organizacija občinskega odbora Zyeze bor-

cev NOV v Kropi poslala o njem še naslednje podatke: »Na Vaše vprašanje od 26. 2. t. l. glede pastirja Tonača Vam sporočamo, da bi to utegnil biti pastir Peter. On je bil med prvimi partizani na Jelovici in je bil po raznih izjavah tudi zelo bister in duhovit. Nosil je dolgo brado in je tudi sestavljal pesmice... Bil je precej izobražen (namreč Tonač) in je hodil baje tudi v gimnazijo.« O njem mi je pripovedoval tudi dr. Janez Kmet. Spominja se ga kot izredno šegavega in živahnega pripovedovalca, ki je pisal pesmi in jih tudi sam recitiral.¹ Sodim pa, da je v črtici Klusovega Jože tudi marsikaka avtobiografska poteza. Najdoločneje to občutimo ob opisovanju Tonačevega hrepenenja po domačih planinah med službovanjem pri vojaki. Seveda, če ti podatki po vseh opisih držijo. Zanimiva je tudi ocena Klusovega Jože o Tonačevi pesniški žetvi. Njegova sodba še danes drži. O njegovem delu sodi takole: »In ne samo to. Tonač je tudi pesnik. Sicer brez umetnega znanja, v njegovi pesmi se zrcali zdravo jedro in misel našega človeka.« Prelep spomenik mu je postavil v kratkih zaključnih stavkih, toliko lepših, ker spoznamo ob njegovem življenju vso veličino teh tihih brezimnih junakov, ki ležijo še danes po širnih gozdovih svobodne slovenske domovine: »Tak je partizan Tonač. Da bi jih bilo mnogo! Rastite, Tonači, po vsej slovenski zemlji in jo rešite tiranov, ki jo uničujejo! Na vas se ozirajo ne samo Slovenci, ampak vsi narodi, ki z nami vstajajo iz starega suženjstva v svetli dan svobode.«⁴

Klusov pa nam je ohranil tudi eno izmed Tonačevih pesmi. Kaže na narodni ponos in občutljivost našega človeka, na redke moralne madeže na narodni časti. Pesem je naslovil:

GORENJSKEMU DEKLETU

Dekle, pošteno bodi,
pomagaj nam povsodi,
prezri fašistično gnusobo,
bojuj se z nami za svobodo.

Ne plaši se in ne igray,
glej, težki časi so sedaj,
ves svet in naši partizani,
na smrt bore se s tirani.

Še to, ti dekle, vedi,
da ljudstvo naše v bedi
fašizmu se ne klanja,
zato ga on preganja.

Če pa ukloniš mu glavo,
dekle, dobro ti ne bo,
svoboda bo prisijala,
ti v samoti boš ostala.

Zato prezri fašistov šapo,
z nami uničuj gestapo
in fašistično gospodo —
z nami pojdeš v svobodo.

Po pripovedovanju Lojzeta Vojeta je bil Tonač tudi avtor partizanskih pesmi *Stoji na gori partizan*, znani vsem slovenskim partizanskim borcem, in je verjetno tudi avtor pesmi *V hribih na gorenjskem strojnice pojo*, močno priljubljeni zlasti na Gorenjskem. Prepis prve pesmi je Tonač izročil Vojetu prve dni julija 1942.

Prva pesem je preprosta, povsem razumljiva. Partizan, ki stoji na gori in se ozira v nižavo s trdo stisnjeno puško v dlani, kliče s svojim lastnim zgledom ostalo okupirano podeželje. Avtor pesmi loči svobodne gozdove od ostalega ozemlja, ki ga je v času nastanka pesmi še resnično nadzoroval okupator. Verzi ponekod ne zaostajajo za že znanimi verzi pesmi, ki jo navaja Klusov Joža.

Kljub temu, da sem navedel svoje pomisleke o avtorstvu pesmi *Stoji na gori partizan*, navedene v spominskem prispevku Janeza Lušina, Čez Savo 1943. leta,⁶ sodi v ta okvir tudi borec Jelovške čete partizan Cene.⁶ Iz Lušinovega prispevka razbiramo, da se je tovariš Cene ukvarjal s pesnjenjem. Nivo njegovega literarnega ustvarjanja bi najlažje presodili po pesniških proizvodih, objavljenih v edinem glasilu, pri katerem je s prispevki sodeloval, ali pa po morebitni ohranitvi pesniške zapuščine. Ker pa nam doslej ni znan niti en sam podoben primer, vsaka taka primerjava o vrednosti njegove pesmi v pesnikovo škodo odpade. — Janez Lušin ga omenja v zvezi s pohodom čete čez Savo v Kokro in sicer v zvezi s prehodom čete iz Spodnje Kokre preko Malega Grintovca na severno stran Storžiča k lovski koči. Sodeč po nekaterih znakih, ki so jih borci spoznali po daljšem živ-

ljenju v četi, — tako na primer po tem, da so si pripravili bolj urejeno taborišče, kar je sledilo le večjim pohodom in akcijam ter takrat, kadar so morali nujno očistiti orožje, ali kaj podobnega, — so si začeli tudi tu pripravljati taborišče, v katerem so se namenili, kot je kazalo, zadržati dalj časa. Ta daljši počitek je veljal sedaj drugačnemu namenu. V taborišču so pripravljali gradivo, ki je potem rabilo kulturnemu referentu za izdajo žepnega časopisa Partizan pod Stražičem. Glasilo je bilo vsebinsko dokaj pestro in je zajemalo v svojih sestavkih gradivo od pesmi do člankov. Najvidnejši sodelavec lista v četi je bil tovariš Cene. Po podatkih, ki mi jih je poslala na mojo prošnjo krajevna organizacija Zveze borcev NOB Stražišče pri Kranju, je bil to Miro Kavčnik, rojen 6. novembra 1922 v Notranjih goricaх pri Ljubljani. Pred vojno se je učil kleparske obrti v Stražišču pri kleparskem mojstru Roku Lebarju na Pševski cesti št. 16. Še preden se je izučil pa se je zaposlil v eni izmed kranjskih tovarn, se odselil od Lebarja in se nastanil pri Antonu Hafnerju, po domače Cajnarju na Škofjeloški cesti, od koder je 1943. leta odšel v narodnoosvobodilno vojsko. Pozneje je bil Kavčnik politični delavec in to sekretar mladinske organizacije v takratnem četrtem kranjskem okrožnem rajonu, ki je obsegal med drugim Šenčur, Vogle in Voklo. 14. aprila 1944 je padel na Praprotni polici pri Cerkljah. Spominjajo se ga kot vedrega človeka, polnega humorja, ki je »včasih dodal ali v svoji zamisli kako šaljivo prikrojil«. Ni pa jim znano, da bi kdaj pisal pesmi niti ni kaj podobnega kjerkoli v Stražišču ohranjenega. V četi je bil od spomladi 1943. Preden pa se mu je posrečilo priti v stik z narodnoosvobodilnimi enotami je moral čakati v Čepulah na nekem podstrešju. Čas je, po lastnem pripovedovanju soborcem, tovariš Cene izkoristil za zlaganje pesmi. Tako je nastala takrat tudi pesem Stoji na gori partizan, mu puška je rjava. — Ker govori Janez Lušin-Mali o pesmi in navaja celo verz, ki se nekoliko razlikuje od znane pesmi Stoji na gori partizan, ozira se v nižavo . . ., gre v tem primeru le za eno izmed verzij. Tako bi lahko avtorstvo te verzije pripisali Miru Kavčniku-Cenetu, zlasti še, ker je njegova literarna dejavnost dokazana. Odpade pa trditev, da bi bil omenjeni tovariš tudi avtor prvotnega besedila, nastalega po narodni pesmi o mladem lovcu. Proti taki trditvi govori tudi dejstvo, da je bila med gorenjskimi partizani pesem Stoji na gori partizan znana že leto prej.

Na Gorenjskem je nastala tudi ena izmed verzij pesmi Na oknu glej obrazek bled. Med narodnoosvobodilnim bojem se je pesem raz-

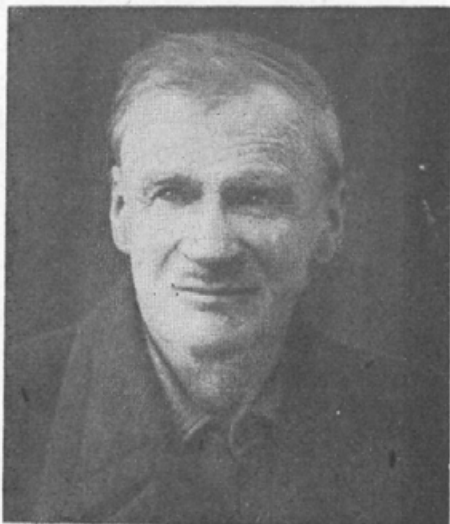
širila na varianto napeva španske pesmi Asturiana, ki so jo posredovali našim partizanskim borcem španski borci. Sam poznam naslednje verzije: Prevod Aleša Beblerja, prevod Dušana Kvedra, ki je nastal na Štajerskem. Sergej Vošnjak je prevod nekoliko spremenil, pri tem pa je sodeloval tudi Bojan Ilich,⁹ ki ga srečamo 1942. leta kot partizana-tehnika Kokrškega bataljona na Gorenjskem.⁹ Za tretjo priredbo, ki jo poznam, je pripravil besedilo Mitja Ribičič. Po spominih Adolfa Ariglerja-Bodina, ki je prišel v štab I. grupe odredov na Gorenjskem z namenom, da vzpostavi prvo grupno tehniko, je nastala ta verzija pesmi 19. avgusta 1942, tretji dan po njegovem prihodu v štab I. grupe odredov. Že naslednjega dne po prihodu na Gorenjsko (18. avgusta) je srečal v enem izmed bataljonov II. grupe odredov, ki je prav tedaj prišla, z namenom, da nadaljuje pot na Štajersko, svojega bratranca Mitjo Ribičiča, tedaj tehnika odreda. Takrat je tudi izvedel, da je kljub hudim življenjskim pogojem natisnila tehnika II. grupe odredov do tedaj mnogo literature. Med drugim je razmnožila že na Gorenjskem brošuro Preko krvi v novo življenje. Ko so dan zatem, 19. avgusta, prestregli s svojim baterijskim radijskim sprejemnikom novico o drugi fronti — napad poznamo le kot poskusno izkrcanje zahodnih zaveznikov — je zavladovalo v taborišču veselo razpoloženje. Zakurili so kres, razživel se je tudi komandant I. grupe odredov Jože Gregorčič-Gorenjc in začel prepevati španske pesmi. Med njimi je bila tudi pesem Asturiana, ki jo je po Gregorčičevem prevodu v slovenščino priredil Mitja Ribičič.¹⁰

Na svojem posestvu na Dobračevi pri Žireh živi širši javnosti malo znani Valentin Poljanšek, eden iz vrste ljudskih tvorcev, ki na Slovenskem še danes ustvarjajo. Njegova pesem zaradi širine snovi ni ponarodela; močno pa se je približala ljudski miselnosti v letih narodnoosvobodilnega boja, kajti v teh letih je bil svoji rodni okolici glasnik novega časa. Njegovo delo odlikuje iskrenost, saj je našel v teh letih v njem sozvočje, s svojimi političnimi prizadevanji v predvojni Jugoslaviji, z njim pa je skušal vplivati tudi na bližnjo okolico.

Kot bister, znanja željan mladenič je v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja začel delati za kulturni dvig rojstne vasi. Ustanovil je na Dobračevi bralno in pevsko društvo, pozneje pa je bil tudi med ustanovitelji zadružne žage, opekarne, mizarske delavnice itd. Njegovo družbeno delovanje se je stopnjevalo z vključitvijo v socialno

demokratsko stranko, leta 1927 pa je bil v takratnem logaškem okraju izvoljen za oblastnega poslanca na listi JDS.

Poljanšek, ki se je bil že prej poskušal v pesmi, se je ob socialistični literaturi, ki jo je dobival iz Idrije, literarno vzgajal; njegova pesem je dobila vsebino, po večini borbeno, z jasno in premočrtno podano mislijo. Že tedaj je dopisoval v Naprej, na katerega ga ni vezala samo vsebina lista in njegovo svetovnonazorsko prepričanje, temveč tudi njegov urednik Anton Kristan, s katerim sta bila prijatelja.

*T. Poljanšek
po drugi vojni*

Od teh prvih dopisov ga je vodila pot preko Rodoljuba, Notranjca in pozneje Jutra v Brazdo, glasilo absolventov kmetijskih šol, Ljudski glas in Svobodo, kamor je pisal spodbudne članke. V dneh, ko so se že kazale grozote druge svetovne vojne, je objavila Svoboda za uvodnik njegov članek Bratstvo in kultura. Večina prispevkov v teh listih je bila napisana v nevezani besedi, le včasih se je poskušal s pesmijo v pavlihovsko satirični obliki.

Njegova pesem je postala posebno pomembna v narodnoosvobodilnem boju. Je iskrena izpoved vere v vse tisto, v kar je vsa leta veroval in za kar se je boril, le s to razliko, da je ob razvijajočih se dogodkih postala ta miselnost stvarnejša in polnejša; ker je načenjala velike politične aktualnosti ali spremljala vsakdanje dogodke, je bila tudi zanimiva. Pesem je kmečko zdrava, realistična. Z vzneseno, pre-

pričevalno besedo, polno vere v začrtano pot naše politične neodvisnosti in socialne enakosti, je govoril na mitingih in sestankih ter bral svoje pesmi. Zaradi neprikladne oblike jezika, suhoparne načitanosti in tudi zaradi snovi, ki je bila včasih predolgovezna in je s tem ubijala vodilno misel, ali pa je bila presuhoparno podana, pesmi niso ponarodele. Ob prebiranju Poljanškovih pesmi se v človeku utrdi misel, da bi se ob morebitnem nesebičnem mentorstvu v mladosti razvil v pomembnega socialističnega leposlovnega oblikovalca. Njegova pesem zajema iz doživetij prve svetovne vojne z vsemi njenimi težavami, ki so vplivale na nastanek trpko satiričnega ciklusa z močno socialno noto Vojne slike, do pesmi, ki so se ponekod približale ponarodeli pesmi (npr. Naprej, zastava Slave v Naprej, zastava rdeča, ki zvezda jo krasi, ali pa pesem Mati zakliče pridne dekličice; v spodnjem izboru je naslovljena s Pesem). V naslednjem si oglejmo nekaj pesmi iz zbirke, ki mi je bila na voljo:"

POZDRAV

Mladi Marko zdrav ostani,
pošteno srce si ohrani,
delaj pridno, se bojuj,
čudéžev ne pričakuj.

VOJNE SLIKE

V maju.

Ptičica žvrgoli,
iz dalje se zvon glasi,
majsko sonce sije,
zemlja žarke pije.
Jaz pa v verigah tičim,
v robstvu temnem živim.
Mislim, premišljujem,
načrte razne snujem.
Lepa je zemlja kot raj —
človek na njej naj se muči,
zakaj?

Vse cvete, zeleni,
življenja se veseli;
edino človeški rod
izjema naj bo povsod:
Muči se in mori,
ne ve, zakaj živi?
Igra krvava se dalje igra,
telesa nam trapi, srce in duha.

Zunaj se spev glasi.
V dalji tam zvon zvoni.
Jaz pa, Tantal prikovan,
sem na čustvih otožnih bolan.

29. 6.1944

Sonce sije prav ljubo,
mi travico sušimo,
čvrsto, pridno brez oddiha
vsi delati hitimo.

Čuje strojnic se regljanje,
strelav se grmenje;
vojna zlobno je dejanje,
kje je ura odrešenja?

Vreme — vreme ni nestalno,
nestalno je življenje:
kakor vreme se vrsti
delo, skrb, trpljenje.

PESEM

Zora že vstaja,
dan se poraja,
ves sončen in nov.

Mi se budimo,
nekateri še spimo,
manemo trudne, boječe oči.

Narod vstani,
zdaj se predrami,
hitro na delo,
zdaj se mudi:
Zgodaj pričeto
delo je sveto.

Zdaj vsi smo kovači,
vsi smo orači,
ledino se našo rahljati mudi.

Vsi bomo sejali
in negovali,
da bo pridelek zdrav in gotov.

Sami si kujmo,
ne pričakujmo,
da bi nam drugi
hodili po strugi.
Vedno na novo
bo delo gotovo.

V počitku veseli
bomo zapeli,
in zavriskali,
da smo postali svobodni ljudje.

Srca se naša
v veselju topijo,
misli in želje
nam kvišku kipijo.

28. MAJA 1944. LETA

Prišel je čas, prišel je dan,
ko se odločuje, usoda nova kuje.
Ako doživimo mir, ki ga želimo,
bodemo veseli
radostno zapeli.
Saj zmaga mora priti,
tiranstvo mora iti.
Je večer zakon ta,
da kvišku se ravna,
ves rastlinski svet
in ljudske družbe cvet
v lepše, boljše dni
k novim zarjam hrepeni.
Res je boj težak,
težaven je korak
in napredek vsak.
Vendar dan zmaguje
in se oblikuje
sončno jasen dan.

V pesmi *J a z l j u b i m . . .*, govori tudi tako:

Ideal moj je raj,
na zemlji vse čez:
vse smernice vodijo
naj do nebes.

Angel po možnosti
človek vsak;
naj skušal bi biti,
kdor je poštenjak.

Če stremel k popolnosti
vsak bi zemljan,
preobrazil bi iz noči
se srečnejši dan.

Zemlja, ki nam je
le pekel sedaj,
pretvorila bi se
v zemeljski raj.

Zato pa, prijatelji,
kvišku glave,
razum naj vodnik bo,
sodnik pa srce!

Nekoliko bližja ljudskemu okusu je Partizanska pesem, ki se začinja:

Naša vojska je velika
in obsega celi svet.
Z nami so pametni, pošteni,
z nami je človeški cvet.

Po vseh predelih naše zemlje,
koder biva ljudski rod,
nas pozdravljajo, slavijo,
pomagajo vsepovsod.

Da bi zmagalo poštenje,
svoboda prava in resnica,
da bi vsem ljudem delila
se neskaljena pravica.

Medvojne pesmi potrjujejo ljudsko vero in zaupanje v končno zmago, opisujejo posamezne dogodke bolj ali manj uspešno, smešijo sovražnika, odkrivajo ozadja dejanj pri njihovih zločinih. Take so pesmi: Žaloigra v Škofji Loki, Leandrov sin umorjen na Sovodnju, Rovtarska vojska (nastala decembra 1943), Domobranska, Maščevanje, Odkrita resnica itd. Med nje sodi tudi pesem:

TOVARIŠU MAJNIKU MAKSIMU-MAJSKEMU

Bil borec delaven, agilen,
človek dober bil, usmiljen,
skrbel si za vojsko našo,

za revne trutil se ljudi.
Vse svoje moči si posvetil
zato spoštujemo te vsi.

Z upanjem na boljše čase
si delal za svetlejše dni.
Nosil puško si na rami,
v srcu nosil upa cvet.
Neustrašeno se boril z nami
za novi boljši red.

Zveri pa so te ulovile,
zverinsko delale s teboj,
z uničenjem te umorile,
prezgodnji grob je delež tvoj.
Junak do smrti si ostal,
kanaljam kletim nič izdal.

Vsi žalujemo za tabo,
ženka mlada joče . . .
Da kmalu prišla bi osveta,
so naše želje vroče.

Maščevana bodi kri prelita,
po izdajalcih pobesnelih,
ko pride doba zmage sveta,
plačali bomo jih po delih.

30. III. 1945.

V begunjskih zaporih je pisal pesmi France Mejač iz Komende pri Kamniku. V zaporih je prebil približno dve leti, od tega sedemdeset dni v posebno hudih življenjskih pogojih. Okupator ga je zajel ko je peljal dr. Cundra k zdravniku dr. Bohinjcu v Cerklje, v začetku januarja 1943. leta. Tako je nastala v tem času, poleti 1943 naslednja pesem:

Begunje nekdam vas prijazna,
ti moja ječa si sedaj.
Ko sila tare me sovražna,
gredo mi misli v rodni kraj.

Mogočno klasje v žitnem polju
v poletnem soncu zdaj žari,
na holmu izmed hiš v zelenju
mogočno božji hram stoji.

V ozadju snežnobelega gore,
zeleni hribi krog in krog,
prepevajoče ptičje zборе
pokriva temni gozd in log.

V zelenem drevju se vašice
prijazno na okrog smeje
in zro, kam peljejo stezice,
kam bistre vode žubore.

*

Pod srpa, klad'va, zvezde znakom,
pod križem združimo se vsi
in skoro tužnim vsem rojakom
zasiže zvezda srečnih dni.

Mimo te pa je nastalo v Begunjah še več drugih njegovih pesmi; znani sta mi po imenu le še Razmesarjenemu tovarišu in pesem V ječi.

Te Mejačeve pesmi so se širile v domačem kraju in najbližji okolici. Ljudje so njegove pesmi prebirali, spoznavali z gnevom trpljenje našega človeka v zaporih, čustvovali z njim, pesmi prepisovali, nekaj, menda tri izmed njih pa celo opremili z melodijo. Med njimi je bila tudi objavljena pesem. Melodijo so si izposodili pri partizanski pesmi Počiva jezero v tihoti.¹²

V Vodicaх živijo v spominu ljudi pesmi domačina Stanka Kocljaja. Večina ustvarjalcev je okušala zapore okupacijskih oblasti, Kocelj, edini med naštetimi, je končal svoje življenje kot talec pred okupatorjevimi puškami. Rodil se je 7. novembra 1912 v kmečki družini v Vodicaх. Po končani osnovni šoli so ga starši zaradi nadarjenosti poslali v gimnazijo v Ljubljano, po končani mali maturi pa se je vpisal na kiparski oddelek Šole za umetno obrt. Njegova pisateljska pot

vodi od dijaškega lista Vir, kjer je petnajst, šestnajst let star fant takole izpovedoval:

Pozdravljam te, domača vas,
polja, gozdovi, grički
in cerkev bela, vaški kras,
domači ljubi ptički.

(Pesem Pozdrav rojstni vasi)

Naslednja pesem, ki je prav tako nastala v tem času, je Pepelnična noč, vsebinsko zgoščena prepesnitev Gregorčičeve pesmi V pepelnični noči, kjer je uporabljena tudi Gregorčičeva izrazna moč:

Šumeče dvorane se praznijo,
zvonovi v cerkev vabijo.
Zdaj glasi utihnili so violin,
oglasil se je zvon iz visokih lin.

Po izpovedni moči so podobne tema pesmima še pesmi Nedeljsko jutro, Večer in Na zvezde upa. Tudi v njih izpoveduje lastna čustva, močno povezana z naravo, zaman pa še iščemo v njih globine.

Šolanje je Kocelj zaključil ob razpadu Jugoslavije, v času fašistične okupacije Slovenije. S tem so propadli njegovi načrti za bodočnost. V sili se je moral zaposliti kot tajnik v vodiškem občinskem uradu. Nacionalna zavednost in odpor do okupacije sta ga 26. oktobra 1941 pripeljala do odločitve, da se je odpravil v vaški zvonik in snel z njega fašistično zastavo s kljukastim križem. Zaradi tega so ga s še nekaterimi enako mislečimi vrstniki (ponj so prišli kar v pisarno, kjer je bil zaposlen) odgnali v gestapovske zapore v Kamniku. Iz nekoga Kocljevega pisma dobimo najboljši vpogled v njegovo mišljenje, v njega samega. Izstopa zlasti Kocljeva vztrajnost, vera v bodočnost našega naroda, v katero trdno veruje. Takole pripoveduje o sebi: »Tokrat, tisti ponedeljek, ki ga ne bom pozabil nikdar, sem vstopil poleg vojaškega spomenika v Vodicach v avto, v prepričanju, da sem tisto popoldne zadnjikrat v življenju videl svoja tovariša iz pisarne in težko mi je bilo — tisti trenutek in po poti, da jih nisem še poslednjič videl zvečer. Ko smo drseli mimo Kramarja in proti Udamiču, mi je zvenel v ušesih še vedno jekleno mrzel opomin: ‚Pri poskusu bega boste ustreljeni,‘ ki ga je izrekel ob vstopu v avto človek-stroj z mitraljezom

v roki in mimogrede sem ošinil z očmi »naš kot«... prepričan, da ga vidim zadnjikrat... No in potem — na kratko rečeno — sem čakal ves čas v Kamniku in v Begunjah dva meseca samo na en dan, na uro — ko me bodo odvedli nekam — za vedno! Da se bo to zgodilo, o tem nisem dvomil niti trenutek. Želel pa seveda, da se ne bi. No, srečne okoliščine so me, ko sem visel kot na vagi med živeti in umreti — zaenkrat rešile, če mi bo šlo še v naprej srečno, ne vem. Upam in želim pa vedno, kajpak. Kot lani, pravim, tudi zdaj: brez žrtev ne gre in radi mene se ne bo svet podrl — toda rad bi pa, kot vsakdo, doživel novo zarjo vzhajajočega sonca in mir. Sicer pa vemo, kaj vse nas čaka, kakšne težave in boje bomo še v tistih dneh prehodnih prehodili, a bog daj, da bi šlo srečno. No, upam v dobro, naj bi ne bil varan v upu. Za vsako uslugo se Vam zahvaljujem in se vam bom oddolžil, če bom ostal živ, z dejanji, če bom mrtev pa — ne vem kako.

Mar se že res dani? Če kdo, čakam jaz težko na zarjo novega dne, pa čeprav veñ od prvega dne zasedbe in še bolj nazaj — od aprila 1941, da bo nov dan zasiljal, če ne prej pa poslej, toda sigurno... In niti trenutek še nisem dvomil in ne bom nikdar, pa magar, da gremo skoro vsi na oni svet, kajti če ‚slovenski čudež,‘ ta dva milijonski narod ni izumrl in bil zatrt, tudi poslej ne bo!

Mislím, da boš grenko pritrđil s ‚tako je‘. — Zvedel bi rad še kaj takega, po čemer hrepeni slovenska duša. Težko nam je vsem. Pa imamo trdno in utemeljeno upanje. Zame se je življenje Vodice z dnem aretacije ustavilo in nosim v spominu vedno le Vodice iz meseca avgusta, septembra, oktobra... Najbolj pa Vodice iz nedelje 26. oktobra... Ta nedelja mi je bila stalno pred očmi, v trenutku smrtnega potu in negotovosti. 27. oktobra se je zame ustavil vodiški čas, kot se je 6. aprila ustavil slovenski čas za nas vse. Živimo za bodočnost, ne za zgodovino! Ampak spomin pa brska najraje po zgodovini. Vedno in vedno mi uhajajo misli na vse mogoče prireditve, ki smo jih imeli, na tabore in na predstave, izlete itd. in česar vsega glavni naslov je bil: Slovenci smo! — in obupal bi človek, če bi mislil, da vsega tega ne bo več, radi enega samega razloga, ker namreč hočejo izbrisati naslov, ker naj bi bila po današnjem mnenju in uradnem ukazu trditev, da ‚Slovenci smo‘, laž. Žalostno leto smo preživeli vsi, menda najžalostnejše v vsej slovenski zgodovini... Pa zima vedno rodi pomlad in smrt vstajanje, prišlo [bo] tudi za nas vstajanje, novo, še lepše življenje v svobodi.«

Po štirinajstih dneh zapora v Kamniku so ga odpeljali v Begunje. Ker je bilo kaj malo upanja, da bo izpuščen, so domači zaprosili, da

naj bi ga premestili v zapore v Radovljici. Nemci so ga pozneje izpustili, spet se je naselil v Vodicach, vendar le za krajši čas. Znova so ga odpeljali v begunjsko kaznilnico in 15. januarja 1944 je bil ustreljen v skupini tridesetih talcev v Lescah. V tem času pa se oklepa pesniškega izpovedovanja svojih misli in čustev. Vendar so se tudi ta izpremenila. Ostal pa je kljub temu v temeljnih črtah izraz njegovega mirnega, morda skromnega značaja. To je izpoved posameznika, ki tudi govori posamezniku, doseže pa v tem času svoj vrhunec. To so iskreni in neposredni utrinki iz njegovega bolj duševnega kot fizičnega trpljenja, ki človeka pretrese. V teh dneh, polnih mučne negotovosti, je napisal naslednjih nekaj pesmi. Pesem V dneh trpljenja izzveni kot slovesna izjava ljubezni in vdanosti domovini.

V DNEH TRPLJENJA

Ko vojna vihra svet je ves objela,
ko zemlja je slovenska zadrhtela,
pod bičem tujega udarca krvavela,
v sinovih svojih križev pot trpela,
zato, ker jih Slovenka je spočela;
ko pesem je slovenska onemela
in pisana beseda pogorela,
smo zapisali si v srce:
čim bolj nas bodo tujci preganjali,
čim bolj nam domovino v prah teptali,
tem bolj te bomo mi ljubili,
tem srečnejši ti vsi služili — najdražje naše — domovina!

LETO 1942

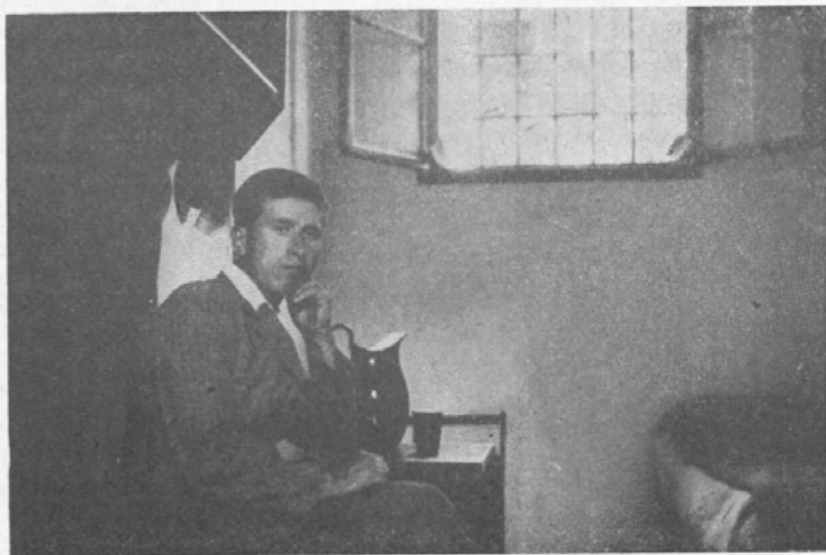
Gorje, kdor je priklenjen,
življenje vse — gorje,
verig ne strga s sebe,
le smrt so mu želje.

Nikdo pa ne ve, ne čuti,
kaj gloda mu srce,
ne čuti z njim trpljenja,
ki mu rodi solze.

BRAT SESTRI

Brat sestri te besede je napisal:
Edina nisi, ki v naši težki dobi,
Gorje izgnanstva v zamreženi sobi
Uživaš sama in svobode željna!
Naj to ti, draga sestra, bo v uteho:
Je mnogo sester, bratov tu pod streho,
Enakih Tebi, čakajočih odrešenja.

Zadnji dve njegovi pesmi Mrtvi prijatelj in V spomin sinu planin, sta nastali na dan ustrelitve. Pesem Mrtvi prijatelj je hkrati Kocljeva najboljša pesniška izpoved. V njej, kakor v vseh njegovih pesmih ni velikih besed, je pa toliko bolj doživeta in resnično iskrena.

Stanko Kocelj v begunjskih zaporih nekaj dni pred ustrelitvijo

MRTVI PRIJATELJ

Prijatelj, mož, mi zdaj molčimo,
s prej nepoznano silo vgriznili smo se v to zemljo,
saj dali smo ji vse in zanjo padli smo voljno,
proč naše sanje so in hušknila mladost je naša tiho mimo.
Tod dobro je in nič več ne trpimo, za nas je rešeno,
kar prej željno
čakali smo, da pride pred nočjo,
zdaj le začudeni še v vas strmimo,
še razumeli boste pesem naših žalostnih stopinj.
Oj mnogo nas je tu v begunjskem vrtu, v Dragi —
mi smo dejanje, nismo le spomin,
besede Vaše tehtamo na občutljivi vagi.
Prisluhnite, kako molčimo iz globin:
Ne kloni, kdor krvi je naše sin!

Vizionarna je tudi druga pesem

V SPOMIN SINU PLANIN

Ti spiš, brat? Ne vidiš več sinjin planin?
To pač ni mogoče, saj nekdam si ljubil jih željno in vroče?
Glej . . . sonca so polne višine
pomladnega cvetja prepodne doline
nad tabo je križ, ves v zelenju odet,
glej, encijana prinesli smo spet,
kot radi bi ga vsak dan, na tihi tvoj stan.
V vznožju gora — tam tiho Vaše zdaj je domovanje,
kjer premnogih naših mož in fantov spi nesmrtno spanje.

Obe pesmi nosita datum 15. januar 1944.

Ustvarjalni duh našega ljudstva pa se s tem ni izčrpal. Še naprej je v prvih letih po osvoboditvi pritegovala pozornost partizanska tematika. Vzroki so razumljivi, saj je še danes spomin na ta najveličastnejša leta slovenske zgodovine izredno živ. Danes zajema ljudski ustvarjalni duh snovno drugje, ima pa v primeri z medvojnimi obdobjem manj možnosti stika z okolico. Pesem ostaja bolj osamljena. Kot primer povojnega ljudskega ustvarjanja na partizansko tematiko navajam že vrsto let hromo Micko Kovačevo, ki živi danes v Križah pri Trziču. Kovačeva piše pesmi in prozo. 1946. leta je napisala pesem *Je meglica se vzdignila in se glasi*:

Je meglica se vzdignila
izza kriškega vrha,
se resnica je oživila,
zastava naša plapola.

Ko večerni mrak se vlegel
je na zemljo vsepovsod,
partizan si dobro vedel,
da te čaka slavolok.

Smo orali in sejali,
žel je le sovražnik naš,
zrnje smo v mlin poslali,
da premlel se je naš čas.

Danes hočemo živeti
le od truda naših rok,
trda skorja nas krepila
in oživljala naš rod.

Mleto zrnje smo poslali
čez slovanski narod naš,
dan's veselo vsi zapojmo,
saj je predsednik Tito naš.

Pesem se poje približno na melodijo pesmi Vrtec ogradila bodem.

OPOMBE

¹ Prim. Viktor Smolej, Komandant Blaž, Borec 1953, št. 11, str. 332; Stane Pečar, O partizanskem komandantu in pesniku Otonu Vrhuncu-Blažu Ostrovharju, Loški razgledi IV, 1957, str. 145.

² Bogo Flander-Klusov Joža, Pastir Tonač, Bataljon, Zbrano delo, Ljubljana, 1958, str. 105 in opomba k črtici, prav tam.

³ Ustna izjava dr. Janeza Kmeta 6. junija 1960.

⁴ Bogo Flander-Klusov Joža, Bataljon, Zbrano delo, str. 107.

⁵ Prim. Emil Cesar, Škofjeloško pogorje in njegovi partizani v delu Klusovega Jože, Loški razgledi 1959, str. 45, opomba 55.

⁶ Janez Lušina-Mali, Čez Savo maja 1943. leta, Loški razgledi IV, 1957, str. 131.

⁷ Pismena izjava Ivana Vambergerja, Kranj, 15. aprila 1963.

⁸ Izjava Sergeja Vošnjaka.

⁹ Prim. Emil Cesar, Ilegalne in partizanske tehnike na Gorenjskem do aprila 1943, Loški razgledi VII, 1960, str. 11.

¹⁰ Izjava Adolfa Ariglerja-Bodina.

¹¹ Emil Cesar, Ljudski pesnik V. Poljanšek, Loški razgledi IX, 1962, str. 219.

¹² Pismena izjava prof. Ande Peterlinove.

¹³ Minka Brank, Pesem slovenske vasi (rokopis).

NAJDBA NOVCEV IZ DRUGE POLOVICE 16. STOLETJA

E. Pegan — M. Zupančič

Meseca aprila leta 1956 so v vasi Češnjice v Tuhinjski dolini (Kamnik) odkrili veliko depojsko najdbo novoveških novcev¹. Depozit so našli v hiši števil. 7, pri družini Drolc², ko so preurejali kletni prostor. Shranjen je bil v lončeni posodi, ki je bila zakopana 40 cm pod površino v same temelje zgradbe. Posoda je bila ob odkritju razbita in se ni od nje ohranilo ničesar; po izjavi najditelja pa je bila visoka kakih 20 cm in z novci napolnjena do roba. V njej je bil tudi usnjen mošnjiček, ki se je deloma ohranil in na katerega notranji strani so se držali ostanki oksidacije. Močno oksidiran je bil le drobiž, zato moremo sklepati, da je bil ta shranjen v mošnjičku, medtem ko je bil ostali denar v loncu. Kot je danes mogoče ugotoviti, je najdba štela več kot 1500 srebrnikov in precej nad 100 zlatnikov³. Od tega je bilo znanstveno obdelanih 13 dublonov, 56 dukatov in 909 srebrnikov⁴.

Slovenska dežela je bogata z depojskimi najdbami novcev, toda čeprav je znanih več najdb iz obdobja 16. stoletja, v katerem je bil zakopan tudi naš depozit, je najdba iz Češnjic med najbolj zanimivimi, po količini in po vrednosti pa daleč največja tovrstna najdba v Sloveniji.

Kot je razvidno iz sestave depozitov iz Sevnice⁵, Ungersdorfa⁶ in nedavno odkrite najdbe iz Lawantala na Koroškem⁷, je bil v 16. stoletju na Kranjskem in v mejnih deželah glavni nosilec drobnega denarnega prometa avstrijski in salzburški drobiž. Od prvega je bil predvsem razširjen znani Etschkreuzer, med ljudstvom imenovan »krajcar« ali »križak«, od drugega pa zelo priljubljeni Batzni, ki so zaradi repe v grbu nadškofa Lenarda Hodiškega, po rodu s Koroške, dobili naziv

»reparji«. V večjem številu se pojavlja tudi nemški, v manjšem pa italijanski drobiž. Tak sestav je povsem naraven, tako glede na gospodarske odnose in na geografsko lego dežele, kot tudi na politične momente tistega časa. Upoštevati pa je treba seveda tudi priljubljenost nekaterih denarnih vrst, ker imajo dobro čistino.

Najdba iz Češnjic pa ima nekoliko drugačen sestav kot omenjene. Predvsem je mnogo bogatejša in vsebuje ne samo denar, značilen za naše pokrajine, temveč tudi španske dublone in v presenetljivo velikem številu beneške lire. Pomudimo se na kratko pri posameznih denarnih vrstah! Tako bomo sestavo najdbe bolj spoznali.

Velika količina tirolskega drobiža je razumljiva. Zelo razširjeni in priljubljeni tirolski krajcar, ki so ga emitirali zaradi rudnega bogastva v zelo velikih količinah, najdemo ne le pri nas, ampak prav tako številno v sosednjih deželah. V to skupino spadajo tudi vse imitacije tega nominala. Zato so seveda švicarske kopije, kot so krajcar zveze kantonov Uri Schwyz in Unterwalden, mest Luzern ter Zürich, kakor tudi kopija mesta Crevacuore v Piemontu in pa križak württenberškega grofa Eberharda V., prišli k nam posredno z drugimi tirolskimi krajcarji in nikakor ne kažejo na kakršnekoli neposredne trgovske odnošaje. Prav tako je razumljivo, da sta v najdbi goriški in pa salzburški denar. Zadnji, ki je med drugim prišel tako kot nemški z avstrijskim drobižem, je pri nas še posebno pogosten zaradi velikih posesti, ki jih je na našem ozemlju imela salzburška nadškofija. Madžarski denar najdemo zelo pogosto v hrvaških najdbah, in to predvsem srebrni drobiž. Madžarsko zlato se pojavlja številno v Bosni,⁹ Srbiji¹⁰ in celo Italiji.¹¹ Italijanski denar pa je bil že v srednjem veku dobro zastopan v denarnem obtoku na našem ozemlju, za kar najzgovorneje pričajo same najdbe¹², za poljski denar je razumljivo zaradi neprestanih turških vojna na Balkanu in s tem v zvezi prisotne poljske vojske. Medtem pa je za španski denar, zastopan v naši najdbi, teže reči, po kakšni poti je prišel v deželo. Nobena od znanih, že omenjenih najdb, ni vsebovala španskih novcev. Možen je seveda posreden dotok z italijanskim denarjem, vendar moramo to vprašanje še do nadaljnjega pustiti odprto. Toda tudi skupina beneškega denarja je tako kompaktna, da ne more predstavljati izreza iz takratnega denarnega obtoka v deželi, ampak vse bolj govori za to, da je prišla po neposredni poti iz Benetk v zvezi z večjim trgovskim poslom.

V numizmatičnem pogledu najdba ne prinaša kakih posebnosti, razen nekaj variant in pa novega, do sedaj v literaturi nepoznanega ti-

pa tirolskega krajcarja, ki ga moremo uvrstiti zaradi sorazmerno zelo močne ohrabljenosti v zgodnje emisije. Novih je tudi nekaj sigel pri beneških lirah, ki jih CNI ne navaja. Omeniti pa je treba še nekatere sicer že znane, toda redkejšje nominale. Tako je zelo zanimiv krajcar Eberharda V. Bradatega, ki je najzgodnejši kov Würtenberške in

Češnjice v Tuhinjski dolini

je kovan po vzoru zelo priljubljenih tirolskih krajcarjev. Sem spadajo tudi posnetki tirolskega krajcarja mest Luzern in Zürich, kantonov Uri, Schwyz in Unterwalden ter mesta Crevacuore v Lombardiji. Vsi ti kovi so sorazmerno redki in jih v naši najdbi najdemo zgolj zaradi velikega skupnega števila krajcarjev. Zaradi lege najdišča je seveda razumljivo, da je v depozitu zastopanih tudi nekaj kranjskih novcev: to so zelo redke šestice Ferdinanda I.; od teh je bil npr. v veliki najdbi iz Sevnice, ki je štela skoraj 700 novcev, en primerek. V naši najdbi pri 900 kosih pa so kar štirje. Od španskih novcev je zanimiv dublon iz kovnice Toledo. Omeniti pa je treba tudi redko liro Mantove po beneškem tipu. Metrološko zanimiva je zelo izenačena teža španskih dublo-

nov razen enega, ki pa je obrezan in od drugih lažji za cel gram. Tudi množina fragmentiranega drobiža preseneča.

Iz depozita moremo napraviti še nekaj zanimivih zaključkov. Medtem ko vsebujejo prej omenjene najdbe novcev italijanskih mest in knježevin, kot jih je zanesla v naše kraje drobna trgovina, tega v najdbi iz Češnjic ne zasledimo. Celo novci bližnje Aquileje popolnoma manjkajo.

Ti v denarnem obtoku v naših krajih postopoma nazadujejo, vendar najdemo v najdbi Vorderwölch štiri kose, medtem ko je v najdbi iz Sevnice le še eden. Naša najdba nima nobenega več, zakopana pa je dve desetletji kasneje od omenjenih. Tako nazadovanje opazimo predvsem pri italijanskem denarju, toda nič manj ni značilno, da manjka madžarski srebrni drobiž, medtem ko je nasprotno opaziti v obtoku konstanten odstotek nemškega drobiža. Depozit nedvomno kaže na to, da so velike skupine novcev, in sicer beneške lire, španski dubloni in madžarski guldni, izrazito izkupiček večjih trgovskih poslov s tujino in ne izrezi iz takratnega denarnega obtoka na Kranjskem. To potrjuje ne samo kompaktnost teh večjih skupin, strnjena vrsta madžarskih guldnov, španskih dublonov in beneških lir, medtem ko popolnoma manjkajo drugi, sicer številni večji in manjši nominali omenjenih dežel, temveč tudi separatna, toda primerna in razumljivejša skupina drobiža; ta je zelo pestro sestavljen iz kranjskih, štajerskih, koroških, salzburških, goriških in nemških manjših srebrnih nominalov, vštevši od pfeniga do desetice. Vprašati se moramo, zakaj ni sicer tako razširjenega beneškega cekina ali pa srebrnega matapana. Zakaj tudi ne avstrijskih in nemških dukatov, medtem ko sta edina dva dukata rimsko-nemškega vladarja Ferdinanda I. kovana v madžarski kovnici. Vse to kaže, da so strnjene skupine novcev prišle neposredno iz tujine v roke zadnjemu lastniku, medtem ko nam daje drobiž iz najdbe Češnjice pravo sliko o sestavi, značilni za drobno domačo trgovino.

Gotovo je najbolj zanimivo vprašanje, zakaj je bil zakopan naš novčni zaklad. Kljub zelo burnemu času, saj je poleg nenehnih vojna, turške nadloge in lakote razsajala tudi kuga, ne moremo zakopa spraviti v zvezo s kakršnimkoli zgodovinskim dogodkom. Najdba iz Češnjic je bila, kakor nam je mogoče določiti s pomočjo zadnjega datiranega novca, zakopana po letu 1554. Iz obrabljenosti mlajših novcev pa moremo sklepati, da je bil depozit zakopan neposredno po tem letu ali najkasneje v prvem desetletju druge polovice 16. stoletja. Za ta čas

pa ne najdemo nobenega zgodovinsko poznanega dogodka, s katerim bi mogli spraviti v zvezo zakop našega depozita. Po letu 1532, po bitki pri trdnjavi Kisek na Ogrskem, postane nekakšno zatišje.¹¹ Turški vpadi za dve desetletji z manjšimi izjemami popolnoma prenehajo. V letih 1558—1561 so sicer znani vpadi na Kočevsko in do Postojne, toda to so tudi zadnji vpadi pred velikim turškim navalom v letih 1574—1578.¹² To pa je bilo daleč prepozno, da bi moglo biti v zvezi z zakopom naše

Kapsova hiša v Češnjicah. Odprta vrata v klet.

najdbe. Da pa bi spravljali zakop v zvezo s kakšnim drugim dogodkom, ki bi se časovno ujema z zakopom depozita, pa je le domneva. Zato na vprašanje, zakaj je bil depozit zakopan, ne moremo določneje odgovoriti. Čeprav po vsem navedenem kaže, da je zakop še najverjetneje osebne značaja, ne smemo podcenjevati njegove morebitne historične vrednosti. Takšna razglabljanja pa bi že preseгла namen našega poročila in sodijo v proučevanje zgodovinskih dogodkov iz druge polovice 16. stoletja v kamniškem področju.

K A T A L O G

K R A N J S K A

Ferdinand I. (1521—1564)

šestica (Sechser), b.l.

Av. ✠ FERDINAND • PRINC • ET • INF • HIS

Mlado poprsje v oklepu na desno, s križnim scepterjem v desnici; z levico drži za ročaj meča.

Rv. Med konci krakov velikega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice, poteka deljena legenda:

ARCHI D • AVST DVX • C ARNIO

Med kraki križa radialno razvrščeni grbi: Avstrije, Kastilije, Burgundije in Kranjske.

sl. 1

Av. ✠ FERDINA • D • G • VNG • BOEM • R • IN • H

Poprsje kot zgoraj.

Rv. Vse kot zgoraj.

sl. 2

Av. Vse kot zgoraj.

Rv. ARCHI D • AVST DVX • C ARNID (sic!)

Sicer vse kot zgoraj.

sl. 3

K O R O Š K A

Maximilian I. (1493—1519)

polbacen (Halbbatzen), 1517

Av. ❖ MAXIMILIANVS • DEI • GRA

V notranjem biserskem krogu grba Avstrije in Koroške; zgoraj • 1517 •

Rv. ❖ ARCHIDVX • CARINTH ❖

V notranjem bisernem krogu Koroški grb, nad njim krona, ki prekinja biserno krožnico.

sl. 4

Ferdinand I. (1521—1564)

šestica (Sechser), b.l.

Av. ✠ FERDINAND • PRINC • ET • INF • HIS

Mlado poprsje v oklepu na desno, s križnim scepterjem v desnici; z levico drži za ročaj meča.

Rv. Med konci krakov velikega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice, poteka deljena legenda:

ARCH ID • CA RIN • D • BVRG :

Med kraki križa radialno razvrščeni grbi: Koroške, Avstrije, Kastilije in Burgundije.

sl. 5

trojak (Dreier), 1537

Av. ✠ FERDINAN • D • G • RO • VNG • BOE • REX

Mlado poprsje v oklepu in s krono na desno.

Rv. Med konci krakov velikega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice, poteka deljena legenda:

INF HI • AR CHI • D CAR • 15 37 •

Križ je prekrit z velikim koroškim grbom, nad katerim je krona, ki prekinja notranjo pikčasto krožnico.

sl. 6

pfennig (Pfennig), 1550, enostranski

Av. Koroški grb, nad njim letnica; okoli naznačen četverokov.

sl. 7

1

ŠTAJERSKA

Friderik III. (1457—1492)

krajcar (Kreuzer)

Av. FR ❖ R ❖ IMP ❖ A ❖ E ❖ I ❖ O ❖ V

V notranji krožnici dvoglavi orel s skupno krono, ki zgoraj prekinja krožnico.

Rv. Dvojni križ, od katerega večji sega do zunanje krožnice in s kraki prekinja legendo: MON NOV STI Med dvema rozetama zadnji dve številki letnice.

letnice: 1482, 1483, 1485, 1486, (❖ 8 ❖ 6), 1488 (2)

sl. 8, 1490 (2).

8

Ferdinand I. (1521—1564)

šestica (Sechser), b.l.

Av. ⚔ FERDINAND • PRINC • ET • INF • HIS

Mlado poprsje v oklepu na desno, s križnim sceptorjem v desnici; z levico drži za ročaj meča.

Rv. Med konci krakov velikega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice, poteka deljena legenda:

ARCHI D • AVST DVX • S TIRIE (AV v ligaturi)

Med kraki križa radialno razvrščeni grbi: Avstrije, Kastilije, Burgundije in Štajerske.

sl. 9

Av. ⚔ FERDINA • D • G • VNG • BOEM • R • IN • H

Mlado poprsje v oklepu kot poprej.

Rv. Med konci krakov velikega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice, poteka deljena legenda:

MONE NOVAE DVCA STIRI (VA v ligaturi)

Na središče križca je apliciran štajerski grb.

sl. 10

šestica (Sechser), 1532

Av. ⚔ FERDINA • D • G • VNG • BOEM • REX

Mlado poprsje v oklepu kot poprej.

Rv. Napis na hrbtni strani NOVA, nad grbom 15 32, sicer vse kot poprej.

sl. 11

šestica (Sechser), 1536

Av. ⚔ FERDIA • (sic!) D • G • ROM • VNG • BOEM • R

Mlado poprsje kot poprej.

6

1

4

3

- Rv. Vse kot poprej.
 šestica (Sechser), 1537 2
 Vse kot poprej.
 p fenig (Pfennig), enostranski 2
 Av. Avstrijski in štajerski grb, zgoraj letnica, spodaj F; okoli nakazan
 četverokov.
 letnici: 1526 sl. 12, 1537.

GORNJA AVSTRIJA

- Ferdinand I. (1521—1564)**
 p fenig (Pfennig), 153 • (?), enostranski 1
 Av. Avstrijski in gornjeavstrijski grb. Zgoraj letnica, spodaj F; okoli naka-
 zan četverokov.

DOLNJA AVSTRIJA

- Friderik III. (1457—1492)**
 k r a j c a r (Kreuzer) 15
 Av. FR ❖ R ❖ IMP ❖ A ❖ E ❖ I ❖ O ❖ V
 V notranji črti krožnici dvoglavi orel s skupno krono.
 Rv. Dvojni križ, od katerega večji sega do zunanje krožnice in s kraki
 prekinja legendo: MON NOV AVS Med rozetama zadnji dve številki
 letnice. V sredini obeh križev grb.
 letnice: 1467 (2), 1470 (2 + 1 fragment), 1471 (5), 1481, 1482 (3), 1487
 in fragmenti z nečitljivo letnico (3).
- Ferdinand I. (1521—1564)**
 šestica (Sechser), b.l. 4
 Av. ✚ FERDINAND • PRINC • ET • INF • HIS:
 Mlado poprsje v oklepu na desno, s križnim sceptorjem v desnici; z le-
 vico drži za ročaj meča.
 Rv. Med konci krakov velikega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice,
 poteka deljena legenda:
 ARCHI D • AVST DVX • BV RGVND (pod G ostanki črke V).
 Med kraki križa radialno razvrščeni grbi: Avstrije, Dolnje Avstrije,
 Burgundije in Kastilije.
 Av. ✚ FERDINAD (sic!) • PRINC • ET • INF • HISPA 12
 Mlado poprsje kot poprej.
 Rv. Vse kot poprej.
 sl. 13
 t r o j a k (Dreier), 1534 1
 Av. ✚ FERDINA • D • G • RO • VNG • BO • RE (pod A vidni ostanki črke N).
 Mlado poprsje v oklepu in s krono na desno. Notranjo pikčasto krož-
 nico prekinja zgoraj krona.
 Rv. Med obema pikčastima krožnicama so skrajni konci križnih krakov,
 ki delijo legendo:
 INF HI • AR CHID AVST • 15 34 •

V notranjem pikčastem krogu enoglavi orel en face z razprtimi krili in nimbom. Orel popolnoma prekrije centralni del križa.

t r o j a k (Dreier), 1548 1

Av. ✚ FERDINAN • D • G • RO • VNG • BOE • REX

Mlado poprsje kot poprej.

Rv. Vse kot poprej, toda • 15 48 •

k r a j c a r (Kreuzer), b.l. 1

Av. ✚ FERDINAN • RRIHIS (sic!)

V notranji pikčasti krožnici enoglavi orel.

Rv. Dvojni križ, od katerega večji sega do zunanje krožnice in s kraki deli legendo:

ARCH IDVX AVST RIE ✚

b e l i č (Weisspfennig), enostranski 1

Av. Panter na levo.

[FERDINA] ND • PRIMVS

(fragmentiran)

TIROLSKA

Nadvojvoda Sigismund (1439—1496)

š e s t i c a (Sechser), b.l. 1

Pečatorezec Wenzel Kründel

Av. ✚ SIGISMVND • ARCHIDVX • AVSTRIE

Poprsje v oklepu z nadvojvodskim klobukom na glavi; z desnico drži na ramo naslojen scepter, z levico za ročaj meča.

Rv. Med konci krakov velikega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice, poteka deljena legenda:

✚ GRO S' • COM ITIS • TIROL

M.—D. 48, sl. 14

t i r o l s k i k r a j c a r (Etschkreuzer), b.l. 2

Av. Dvojni križ, od katerega večji sega do zunanje krožnice in s kraki deli legendo:

✚ SI GIS MVN DVS

Med kraki križa priznak: ◆

Rv. V notranji pikčasti krožnici enoglavi orel.

Okoli z dvema pikčastima krožnicama obdan napis:

COMES^oo^oTIROL ◆

Ta tip v literaturi ni poznan. Zaradi relativno zelo močne obrabljenosti ga moramo uvrstiti med zgodnje emisije.

Pečatorezec Konrad Mitchelfelder

tip M.—D. 26 194

Pečatorezec Wenzel Kründel

tip M.—D. 27 57

Sledeči kosi nimajo romba kot priznaka niti med kraki križa niti na koncu legende na hrbtni strani.

tip M.—D. 28 (3) 68

tip M.—D. 29 (57)

tip M.—D. 31 (8)

sl. 15

Maximilian I. (1493—1519)

tirolski krajcar (Etschkreuzer), b. l. 16

Av. Dvojni križ, od katerega večji sega do zunanje krožnice in s kraki deli legendo:

ARCHI DVX ILLV TRISI

Rv. V notranji pikčasti krožnici enoglavi orel. Okoli z dvema pikčastima krožnicama obdan napis:

✚ COMES TIROLIS

Av. Vse kot poprej. 2

Rv. Vse kot poprej, toda napis:

✚ COMES TIROC (sic!)¹⁵

Av. Vse kot poprej. 58

Rv. Kot poprej, toda napis:

✚ COMES TIROL:¹⁶

Av. Kot poprej, toda napis: 1

ARCHI • DVX • ILLV • TRISI • 1

Rv. Kot poprej, toda napis:

✚ COMES TIROLIS¹⁷

Ferdinand I. (1521—1564)

šestica (Sechser), b. l. 2

Av. ✚ FERDINAN • PRINC • ET • INF • HISP

Mlado poprsje v oklepu na desno, s križnim scepterjem v desnici; z levico drži za ročaj meča.

Rv. Med konci krakov dolgega križa, ki sega do zunanje pikčaste krožnice, poteka deljena legenda:

ARCHI D • AVST COMES TIROL

Med kraki križa radialno razvrščeni grbi: Avstrije, Kastilije, Burgundije in Tirolske.

Av. Vse kot poprej. 2

Rv. Kot poprej, toda napis:

ARCHI DAVST COMIT TIROL

Av. Vse kot poprej. 37

Rv. Kot poprej, toda napis:

ARCHI D • AVST COMIT TIROL

SALZBURG

Johann II. (1429—1441)

p fenig (Pfennig) 1

Koch, 26

Friderik IV. (1441—1452) ali Sigismund I. (1452—1461)

p fenig (Pfennig) 1

Koch, 27 — sl. 16

Leonhard von Keutschach (1495—1519)

r e p a r (Rübener) 59

letnice: 1500 (13) sl. 17, 1508 (3), 1509 (2), 1511 (4) 1512 (5), 1513 (10), 1514 (6), 1515 (2), 1517 (3), 1518 (8), 1519 (3).	
dvojak (Zweier)	1
1514	
Matthäus Lang von Wellenburg (1519—1540)	
desetica (Zehner)	1
1529 — sl. 18	
bačen (Batzen)	1
1521	
dvojak (Zweier)	50
letnice: 1528 (4), 1529 (1) sl. 19, 1530 (2), 1531 (4), 1533 (3), 1535 (2), 1536 (5), 1537 (1), 1538 (2), 1539 (2), 1540 (6), z nedoločeno letnico (18).	
Ernst von Bayern (1540—1554)	
dvojak (Zweier)	24
letnice: 1540 (2) sl. 20, 1541 (3), 1543 (1), 1548 (1), 1549 (4), 1550 (6), 1551 (4), 1554 (3).	

GORICA

Leonhard (1454—1500)	
tirolski krajcar (Etschkreuzer), 1478	3
CNI 9 var. (3)	
tirolski krajcar (Etschkreuzer), b.l.	14
CNI 11 (6), CNI 19 (2) sl. 21, CNI 22 (1), CNI 23 (3), CNI 25 (2).	
Maximilian I. (1500—1519)	
tirolski krajcar (Etschkreuzer), b.l.	3
CNI 8 (2) sl. 22, CNI 8 var. (1)	

ITALIJA

Crevacuore (Piemont)	
tirolski krajcar (tirolino), b.l.	
CNI 3 (1) sl. 23, CNI 6 (1)	
Mantova (Lombardia)	
Federico II. Gonzaga (1536—1540)	
lira (lira moceniga)	1
CNI 191	

BENETKE

Agostino Barbadigo (1486—1501)	
lira (lira moceniga)	16
sigle: CK CNI 7 (4), MP ^o CNI 64, ff CNI 83 (1), IP CNI 89 (2), MC CNI 100 (1), ZAP CNI 105 (5), MD CNI 115 (2) sl. 24.	
Leonardo Loredan (1501—1521)	
lira (lira moceniga)	13
sigle: ST F CNI 4 (1), PC CNI 14 (2), FC CNI 33 (1), TAI CNI 85 (1), ST L CNI 93 (1), ST L ^{is} CNI 94 (1), IB CNI 103 (1), AL BR CNI 109 (2), ZF DL CNI 124 (2), DG CNI — (pred 127) sl. 25.	

Andrea Gritti (1523—1539)

lira (lira moceniga)

126

sigle: MN CNI 8 (6), BK CNI 44 (7), PL CNI 67 (7), AB CNI 101 (5),
 MZ CNI 117 (7), FE CNI 132 (4), LM CNI 136 (3), |LA|M^p CNI 137 (1)
 MD CNI — (pred 145) (3), IM CNI 150 (4), MAM CNI 155 (2), ID CNI
 164 (1), NM CNI 175 (1), ZG CNI 183 (15), FF CNI 206 (8), BB CNI
 222 (7), RC CNI 239 (13), AZ CNI 257 (12), |AL|B³⁰ CNI 274 (14), ALB
 CNI — (ad 274) (1), HI M CNI 287 (3), FI CNI — (1) sl. 26, IE CNI —
 (1) sl. 27.

Pietro Lando (1539—1545)

lira (lira moceniga)

24

sigle: AB CNI 1 (3), VS CNI 25 (1) $\frac{VS}{A}$ CNI 27 (7), $\frac{VS}{B}$ CNI 29 (3), FV
 CNI 80 (4), |HE|V²¹ CNI 101 (2), PP CNI 109 (3), AG CNI — (pred 128)
 (1) sl. 28.

Francesco Dona (1545—1553)

lira (lira moceniga)

1

sigla: TP CNI 16 sl. 29.

MADŽARSKA**Sigismund (1386—1437)**

gulden b.l.

4

[1] (3,53) sl. 30, [2] (3,42) sl. 31, [3] (b. t.) sl. 32, [4] (3,38) sl. 33.

Albert (1437—1439)

gulden b.l.

1

[5] (3,53) sl. 34.

Vladislav I. (1440—1444)

gulden b.l.

4

[6] (3,49, 3,54) sl. 35, [7] (3,45) sl. 36, [8] (3,44) sl. 37.

Vladislav V. Postumus (1453—1457)

gulden b.l.

8

[9] (3,55) sl. 38, [10] (3,45, 3,45, 3,49) sl. 39, [11] (3,52) sl. 40, [12] (3,52)
 sl. 41, [13] (3,44) sl. 42, [14] (3,52) sl. 43.

Matija Korvin (1458—1490)

gulden b.l.

21

[15] (3,43) sl. 44, [16] (3,44) sl. 45, [17] (3,37, 3,42) sl. 46, [18] (3,44)
 sl. 47, [19] (3,55) sl. 48, [20] (3,46) sl. 49, [21] (3,59) sl. 50, [22] (3,49)
 sl. 51, [23] (3,53) sl. 52, [24] (3,53) sl. 53, [25] (3,52, 3,54, 3,60, 3,61) sl. 54,
 [26] (3,38, 3,42, 3,49) sl. 55, [27] (3,44, 3,48) sl. 56, [28] (3,47) sl. 57.

Vladislav II. (1490—1516)

gulden b.l.

9

[29] (3,55, za drugi primerek teža ni znana) sl. 58, [30] (3,54) sl. 59,
 [31] (3,54) sl. 60, [32] (3,51) sl. 61, [33] (3,52) sl. 62, [34] (3,55) sl. 63,
 [35] (3,54) sl. 64, [36] (3,50) sl. 65.

gulden 1511

1

[37] (3,54) sl. 66.

Ludvik II. (1516—1526)	
gulden z letnico	4
1518 [38] (3,54) sl. 67, 1519 [39] (3,52) sl. 68, 1526 [40] (3,56) sl. 69, 1526 [KB] (3,52) sl. 70.	
Jan Zapolja (1526—1540)	
gulden 1529	1
NA (3,54) sl. 71.	
Ferdinand I. (1521—1564)	
dukat	2
1536 KB (3,54) preluknjan — sl. 72, 1540 KB (3,52) preluknjan — sl. 73.	

ŠPANIJA

Ferdinand in Izabela (1474—1504)	
Sevilla	
dublón (doble excelent)	12
[41] (5,95, 6,97, 6,98, 7,00, 7,01) sl. 74, [42] (6,97), [43] (6,95, 6,95, 6,97, 7,00, 7,01) sl. 75, [44] (6,82) sl. 76.	
Toledo	
dublón (doble excelent)	1
[45] (7,00) sl. 77.	

NEMČIJA

Bayern	
Landshut	
pfenig (Pfennig) 1406—1430	1
Kellner II 12 a	
Ludwig III. (1410—1436) Amberg	
pfenig (Pfennig)	2
Brandenburg-Franken	
Johann IV. in Albrecht (1440—1444)	
Kovna zveza z mestom Nürnberg od 1457	
polšiling (Halbschilling), b. 1. (fragment)	1
tip Schrötter 293	
Friedrich IV. sen. v Ansbachu sam (1495—1515)	
Schwabach	
polšiling (Halbschilling), b. 1.	7
tip Schrötter 396	
Georg der Fromme (1527—1536)	
šestica (Sechser) 1531	1
Schrötter 604, sl. 78	
Pfalz-Neuburg	
Otto Heinrich in Philipp (1507—1557)	
Neuburg	
desetica (Zehner) 1527, sl. 79	1

Sachsen

- Friedrich III., Johann in Georg (1481—1526)
groš (Schwertgroschen), b. l. 20
(18—2 fragmentirana), sl. 80
Friederich III., Albrecht in Johann (1486—1532)
groš (Schwertgroschen), b. l. 4
Friederich, Johann in Georg (1507—1525)
groš (Groschen), 1537 1
Johann in Georg (1525—1532)
groš (Schwertgroschen), b. l. 2
(1—1 fragmentiran)

Württemberg

- Grof Eberchard V. im Bart (1457—1946)
krajcar (Kreuzer), b. l. po tirolskem tipu 1
Dworschak, NZ 65, p. 47, a, T. I, 7 — sl. 81.

Kempten

- krajcar (Radkreuzer), b. l. pred 1551 1
Bernhart 736 var. — sl. 82.

Nürnberg

- polšiling (Halbschilling) 1457—1462 2
Kellner I, 92
polšiling (Halbschilling) 1465—1467 4
Kellner I, 93
polšiling (Halbschilling) 1495—1510 2
Kellner I, 94

Mestna zveza Ulm, Überlingen, Ravensburg

- trojak (Dreier) 1501 1
Cahn, p. 441, 139

ŠVICA

Luzern

- krajcar (Kreuzer), b. l. po tirolskem tipu 1
Corragioni XV, 24 var. — sl. 83.

Uri, Schwyz in Unterwalden

- krajcar (Kreuzer), b. l. po tirolskem tipu 1
Corragioni XVI, 16 var., CNI 113 var. — sl. 84

Zürich

- krajcar (Kreuzer), b. l. po tirolskem tipu 2
Corragioni VII, 13 — sl. 85.

POLJSKA

Alexander (1501—1505)

- polgroš (Halbgroschen), b. l. 1
tip Hutten-Czapski 201.

Sigismund I. (1506—1548)

- polgroš (Halbgroschen) 1
tip Hutten-Czapski 219, letnica nečitljiva.

1 - α K - S W - H - X K - U h - G

1 2 3 4 5 6

n - X n - S h - O K - G K - h H - R

7 8 9 10 11 12

n - X n - S h - + n - X K - G K - G

13 14 15 16 17 18

K - K K - R K - X H - S n - E h - U

19 20 21 22 23 24

n - S n - X n - S n - + H - S h - S

25 26 27 28 29 30

K - H n - A n - A n - X n - X n - X

31 32 33 34 35 36

K - G H - S n - X n - X S S

37 38 39 40 41 42

S S M

43 44 45

OPOMBE

¹ Za predhodno poročilo o najdbi glej Numizmatični vestnik I, 1, 20 s.

² Kot so izjavili pri hiši sami, potrdili pa tudi mnogi drugi vaščani, se je hiše držal vzdevek »Pri šacu«. Vzdevek so pogosteje uporabljali pred prvo vojno, medtem ko je med obema vojnoma že bledel, po drugi vojni pa domala tonil v pozabo. Ta podatek, ki je nedvomno pristen, prav gotovo ni brez pomena. Njegova vrednost je predvsem v tem, ker nam pokaže na resnično jedro in dolgotrajnost ljudskega izročila.

³ Kljub temu, da je Narodni muzej v Ljubljani ukrepal v danih možnostih, je bilo precej novcev izgubljenih ali celo uničenih. Več zlatnikov so pretopili v zobno zlato in nakit ter v druge namene. Tako so npr. pozlatili okovje gasilskega prapora v Tuhinju in drugo. Medtem ko so večji del zlatih novcev uničili zaradi njih visoke materialne vrednosti, pa so večjo količino srebrnikov, prevlečenih z zeleno patino, odvrgli v gnojno jamo, ker jim niso pripisovali nobene vrednosti. Prav med temi novci pa je bilo mnogo takega drobiža, ki bi zelo pomagal pri ugotavljanju, kdaj so denar zakopali.

⁴ Na tem mestu se prisrčno zahvaljujem A. Jeločniku, kustosu Numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja v Ljubljani, ker mi je odstopil večji del že obdelanega gradiva in pa objavo najdbe.

⁵ E. Nowotny, Der Münzfund von Lichtenwald, Num. Zeitschr. 43, 1910, 129 s.

⁶ G. Budinsky, Münzfund von Ungersdorf, Monatsblatt W. N. G. 218, 1901; Num. Zeitschr. 33, 1901, 197 s.

⁷ Najdbo so odkrili v Vorderwölchu (Wolfsberg) leta 1961. Njeno objavo pripravlja dr. L. Springschitz, Landesmuseum f. Kärnten; tudi njej se na tem mestu za podatke prisrčno zahvaljujem.

⁸ Glej S. Bunc, Naša imena in denar, Numizmatični vestnik VI, 5—6, 191 pod križak in repar in tam navedeno literaturo.

⁹ Pred več leti so odkrili v osrednji Bosni depojsko najdbo vsaj 300 beneških in madžarskih dukatov, ki so bili shranjeni v majhnem loncu. Najdba se je porazgubila in o njej ni nobene objave.

¹⁰ Iz numizmatične zbirke Narodnog muzeja, Zbornik II Narodnog muzeja 1958/59, Beograd, 206 s. Najdba vsebuje samo zlatnike, zelo močno so zastopane Belgija, Madžarska in predvsem Benetke.

¹¹ Za podatke dolgujem zahvalo dr. G. Belloniju (Milano), ki pripravlja objavo te zanimive najdbe. Glej notico Argo II, 3.

¹² A. Jeločnik, Dve najdbi srednjeveških novcev, Zgodovinski časopis, VI—VII, Ljubljana 1952/53, 443—472.

¹³ B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda III, 112, 114.

¹⁴ istotam, 114.

Katalog

15 — latinski O	19 — LA v ligaturi
16 — latinski O	20 — AL v ligaturi
17 — gotski O in S	21 — HE v ligaturi
18 — ST v ligaturi	

Številke v oklepajih pomenijo število primerkov posameznega tipa; številke na robu pa skupno število primerkov enega tipa.

Decimalna števila pomenijo teže.

Številke v oglatih oklepajih se nanašajo na sigle, odslikane na strani 129.

LITERATURA

- Bernhart Bernhart M., Die Münzen der Reichsstadt Kempten, Mitt. d. Bayerischen Num. Ges., XLIV, München 1926, 113 ff.
Cahn Cahn J., Münz und Geldgeschichte von Konstanz etc., Heidelberg 1911.

Corragioni CNI	Corragioni L., Münzgeschichte der Schweiz, 1896. Corpus Nummorum Italicorum: Vol. II (1911): Piemonte-Sardegna Vol. IV. (1913): Lombardia (zecche minori) Vol. VIII (1917): Veneto: Venezia parte II.
Dworschak	Dworschak F., Studien zum öster. Münzwesen des Mittelalters III, Num. Zeitschr., Wien 1933, p. 37 ff.
Hutten-Czapski	Hutten-Czapski, Catalogue de la Collection des médailles et monnaies polonaises, Vol. I, Graz 1957.
Kellner I	Kellner H. J., Die Münzen der Freien Reichsstadt Nürnberg, Bayerische Münzkataloge, Bd. 1, 1957.
Kellner II	Kellner H. J., Die Münzen der niederbayerischen Münzstätten, Bayerische Münzkataloge, Landshut, Straubing, Braunau am Inn, Passau, Bd. 2, 1958.
Koch	Koch B., Der Salzburger Pfening, Münz- und Geldgeschichte Salzburgs im Mittelalter, Num. Zeitschr. LXXV, Wien 1953, 36 ff.
M.-D.	Moesser K.-Dworschak F., Die grosse Münzreform unter Erzherzog Sigmund von Tirol, Wien 1936.
Schrötter	Schrötter F., Brandenburg-Fränkisches Münzwesen, I, II, Haale 1927/29.

SEZNAM ODSLIIKANIH NOVCEV

TABLA I

1. Kranjska, Ferdinand I., šestica b. l.
2. Kranjska, Ferdinand I., šestica b. l.
3. Kranjska, Ferdinand I., šestica b. l.
4. Koroška, Maximilian I., polbacen 1517
5. Koroška, Ferdinand I., šestica b. l.
6. Koroška, Ferdinand I., trojak 1537
7. Koroška, Ferdinand I., pfening 1550
8. Štajerska, Friderik III., krajcar 1488
9. Štajerska, Ferdinand I., šestica b. l.
10. Štajerska, Ferdinand I., šestica b. l.
11. Štajerska, Ferdinand I., šestica 1532
12. Štajerska, Ferdinand I., pfening 1537
13. Dolnja Avstrija, Ferdinand I., šestica b. l.

TABLA II

14. Tirolska, nadvojvoda Sigismund, šestica b. l.
15. Tirolska, nadvojvoda Sigismund, tirolski krajcar b. l.
16. Salzburg, Friderik IV. ali Sigismund I., pfening b. l.
17. Salzburg, Lenart Hodiški, repar 1500
18. Salzburg, Matthäus Lang von Welenburg, desetica 1529
19. Salzburg, Matthäus Lang von Welenburg, dvojak 1529
20. Salzburg, Ernst von Bayern, dvojak 1540
21. Gorica, Leonhard, tirolski krajcar b. l.
22. Gorica, Maximilian I., tirolski krajcar b. l.
23. Italija, Crevacuore, tirolino b. l.
24. Benetke, Agostino Barbadigo, lira moceniga
25. Benetke, Leonardo Loredan, lira moceniga
26. Benetke, Andrea Gritti, lira moceniga

TABLA III

27. Benetke, Andrea Gritti, lira moceniga
28. Benetke, Pietro Lando, lira moceniga
29. Benetke, Francesco Dona, lira moceniga
30. Madžarska, Sigismund, gulden b. l.
31. Madžarska, Sigismund, gulden b. l.
32. Madžarska, Sigismund, gulden b. l.
33. Madžarska, Sigismund, gulden b. l.

34. Madžarska, Albert, gulden b. 1.
35. Madžarska, Vladislav I., gulden b. 1.
36. Madžarska, Vladislav I., gulden b. 1.
37. Madžarska, Vladislav I., gulden b. 1.

TABLA IV

38. Madžarska, Vladislav V. Postumus, gulden b. 1.
39. Madžarska, Vladislav V. Postumus, gulden b. 1.
40. Madžarska, Vladislav V. Postumus, gulden b. 1.
41. Madžarska, Vladislav V. Postumus, gulden b. 1.
42. Madžarska, Vladislav V. Postumus, gulden b. 1.
43. Madžarska, Vladislav V. Postumus, gulden b. 1.
44. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
45. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
46. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
47. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
48. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
49. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
50. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
51. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.

TABLA V

52. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
53. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
54. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
55. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
56. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
57. Madžarska, Matija Korvin, gulden b. 1.
58. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.
59. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.
60. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.
61. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.
62. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.
63. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.
64. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.
65. Madžarska, Vladislav II., gulden b. 1.

TABLA VI

66. Madžarska, Vladislav II., gulden 1511
67. Madžarska, Ludvik II., gulden 1518
68. Madžarska, Ludvik II., gulden 1519
69. Madžarska, Ludvik II., gulden 1526
70. Madžarska, Ludvik II., gulden 1526
71. Madžarska, Jan Zapolja, gulden 1529
72. Madžarska, Ferdinand I., dukat 1536
73. Madžarska, Ferdinand I., dukat 1540
74. Španija, Ferdinand in Izabela, dublon b. 1.
75. Španija, Ferdinand in Izabela, dublon b. 1.
76. Španija, Ferdinand in Izabela, dublon b. 1.

TABLA VII

77. Španija, Ferdinand in Izabela, dublon b. 1.
78. Španija, Ferdinand in Izabela, dublon b. 1.
79. Nemčija (Brandenburg-Franken), Georg der Fromme, šestica 1631
80. Nemčija (Pfalz-Neuburg), Otto Heinrich in Philipp, desetica 1627
81. Nemčija (Saška), Friedrich III., Johann in Georg, groš b. 1.
82. Nemčija (Württemberg), Grof Eberhard V. Bradati, krajcar b. 1.
83. Nemčija, Kempten, krajcar b. 1.
84. Švica, Luzern, krajcar b. 1.
85. Švica, Uri, Schwyz in Unterwalden, krajcar b. 1.
86. Švica, Zürich, krajcar b. 1.

1

2

3

4

5

6

7

8

12

9

10

11

13

14

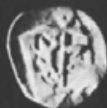
17

15

19

16

20

21

18

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

40

42

44

46

48

50

39

41

43

45

47

49

51

52

54

56

58

60

62

64

53

55

57

59

61

63

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

79

77

80

81

80

82

78

83

78

84

85

KNEŽJA MIZA V KAMNIŠKI BISTRICI

Inž. Anton Šivic

Avstrijski vladarji so imeli v poznem srednjem veku na bivšem Kranjskem kot kranjski deželni knezi obširna lovišča v gozdovih: Udenboršt, Bistriški gozd pri Kamniku, štangarski gozd in Utiški gozd. V teh gozdovih, pa tudi v njihovi širši okolici so prirejali love, kadar so zaradi vladarskih opravkov bivali na Kranjskem.*

O Bistriškem gozdu (v Kamniški Bistrici) piše Valvasor v I. zvezku, II. knjigi, XII. poglavju svoje »Slave vojvodine Kranjske« na str. 145, naslednje:

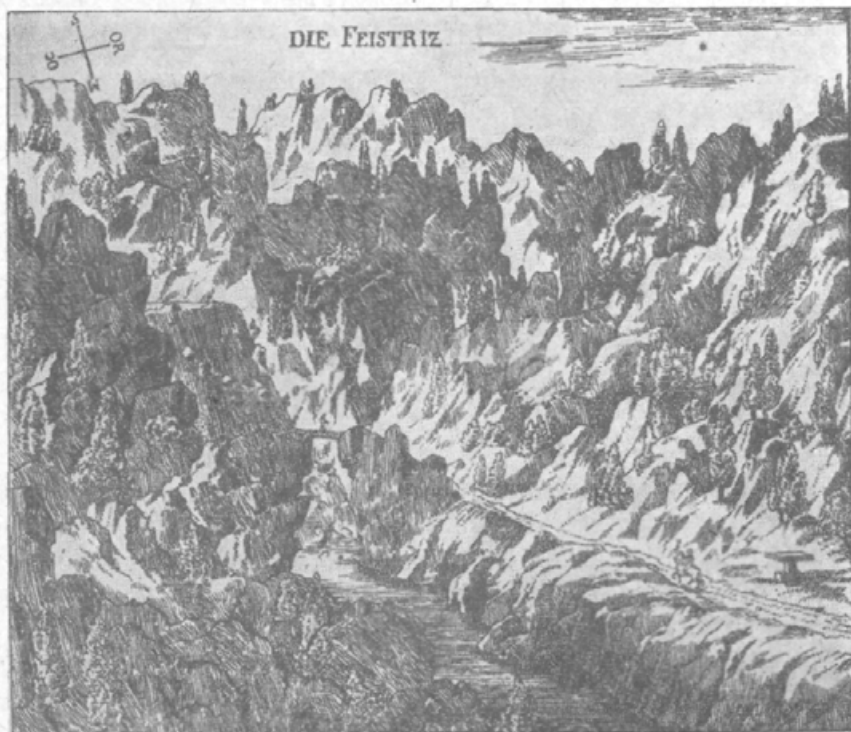
Bistriški gozd, deželnoknežja gozdna posest, se razteza zelo daleč in visoko v gorovje s svojimi bukvami, macesni, jelkami in smrekami. Tu so jeleni, srnjad, divji prašiči, risi, lisice, zajci, jazbeci, divje mačke; posebno veliko pa je gamsov. Razen tega je dosti druge raznolike divjadi in perjadi: planinskih orlov, gozdnih jerebov, divjih petelinov, ruševcev poleg razne druge pernate divjadi.

V tem gozdu izvira voda Bistrica . . . itd. . .

V istem zvezku in isti knjigi objavlja v XV. poglavju na str. 152:

Kamniška Bistrica (Kamenska Bistrica) izvira dve milji nad mestom Kamnikom in v visokem zasneženem gorovju. Blizu izvira je narava sama ustvarila čudovit most, ki se vidi na natisnjeni sliki na strani 153. (Op. pis.: Pokrajina je na tej sliki precej fantastično uprizorjena). . . Pri omenjenem mostu je redkost, ki je na gori označenem bakrotisku vidna. Niže spodaj stoji namreč kamnita plošča, na kateri obedujejo deželni knezi, kadar so v Bistrici na lovu.

Primerjaj članek: Deželnoknežja lovišča na bivšem Kranjskem (Lovec, 1962, str. 199–301).

V XXXVII. poglavju beremo na straneh 604 in 605: ... Na nekem drugem kraju se odpre med snežnimi gorami v Bistrici prijazna in živahna dolina, kjer so pred davnimi leti postavili kamnito ploščo (mizo). V moji kratki topografiji lahko naklonjeni mi bravec pri opisu gorenjskih voda vidi v bakru vrezano podobo. Pri tej mizi običajno jedo, kadar v Bistrici lovijo visoko divjad.

V časopisu: Laibacher Wochenblatt, 1818, šte. 44 piše prof. Franc Richter pod naslovom: »Das Feistritzer Thal und die dortige Fürstentafel«, da je bila ta miza ovalni kamen, dolg 34 palcev in debel 10 palcev, visok pa 25 palcev. Na kamnu je bil tale pozlačeni napis:

Ao 1564
die 29. aprilis
Carol Archidux Austriae
hic pransit*

Prevod napisa: Leta 1564, dne 29. aprila, je avstrijski nadvojvoda Karl tukaj obedoval.

Richter pravi, da je bil ta kamen na odprtem prostoru, kjer »bruha Bistrica iz strašne razpoke«.

V lovskem časopisu: A. Hugo's Jagdzeitung, ki je izhajal na Dunaju, je objavil zgodovinar Peter von Radicz članek z naslovom: »Der letzte Ritter auf der Gamsjagd in Krain«. Gozdarski strokovnjak Ludovik Dimitz posnema vsebino Radiczevega članka v izvestjih Kranjsko primorskega gozdarskega društva, 1883, — in pravi, da je kranjske gore s strelnim orožjem obhodil že cesar Maksimilijan I. Ko je prišel leta 1514 sredi vojnih zapletljajev z »Levom sv. Marka« na Kranjsko, da bi osebno dal potrebna navodila za nabiranje svežih vojn timer, se je posvetil tudi lovu na gamse na Gorenjskem. Na lov je cesarja povabil vitez Krištof Lamberg.

Lambergar je bil lastnik lepega gradu »Kamen« pri Begunjah na Gorenjskem (sedaj razvalina). V tem gradu je bil cesar Maksimilijan I. osem dni v gosteh in od tod so prirejali lovske izlete v skalnato gorovje Triglava, kjer je bilo gamsov cele trope.

Ko je cesar Maksimilijan zapuščal Kranjsko, se je kratek čas zdržal še v predgorju Solčavskih planin, kjer je lovil gamse. Ti gozdovi hranijo še dandanes spomin na Maksimilijanovo prisotnost. V Kamniški Bistrici kažejo prostor, kjer je cesar Maksimilijan zaužil lovsko kosilo. Valvasor je upodobil v svoji kroniki kamnito mizo, pri kateri je zadnji vitez takrat obedoval s svojim lovskim spremstvom.

Dimitz piše, da so leta 1883 še kazali ta kamen, znan pod imenom: Firštova miza (Fürstentafel). Jos. Benkovič pa poroča v članku: »Kamnik«, priobčenem v Domu in Svetu leta 1892., da so pred nekaj leti pastirji zagnali ploščo v vodo in je poslej ni več videti.

Potentakem je bila plošča odstranjena med leti 1884—1890.

Ljudevit Stiasny v svoji brošuri o Kamniku (Ljubljana 1894) objavlja domalega v celoti besedilo cit. Benkovičevega članka in tudi domnevo o dobi, v kateri je bila odstranjena knežja miza. Sam o tem ne pove ničesar.

Da bi se zadeva še bolj razčistila, je sklenil prof. ing. Franjo Sevnik zaslišati tudi domačina Franca Uršiča, logarja v Koncu, rojenega na Kraljevem hribu dne 5. novembra 1896. Uršič je — zaslišan dne 5. avgusta 1961 — povedal, da za njegove mladosti, kar pomni, kamnite mize ni bilo več. Pač pa so stari ljudje, med temi pokojni Valentin Zlatner vulgo Bôš, lovec v Kamniški Bistrici, pripovedovali,

da je bila »Firštova miza« tam v bližini, kjer danes stoji transformator v smeri proti Kopišču, oddaljena morda 50 m, od avtoceste 20 m, od Predaslja (naravnega mostu) pa okoli 70 m. Ploščo so baje razbili turisti. Napis je bil pozlačen, ravno tako ves rob plošče. Kose so vrgli v vodo, v prepad ali pa morda tudi celo ploščo, ki se je na skali v vodi razbila. Kosce so našli v vodi in so jih pobrali razni ljudje, ker so bili pozlačeni, kar je nedvomno predstavljalo precejšnjo vrednost. Kako so porabili te kosce oziroma kam so izginili, Uršič ne ve. Tik ob kamniti mizi je bila narejena leta 1910 od ceste do Predaslja turistovska pot, česar se Uršič še spominja.

Govorilo se je tudi, da je tam — v bližini mize — »firšt« zakopal denar in so ljudje na treh mestih skopali jame, da bi našli »zaklad«. Dve jami se še sedaj poznata, eno pa so zasuli z zemljo ob graditvi kamionske ceste leta 1958. Ljudje so rekli, da kopljejo »šac«, pa kolikor je znano po pripovedovanju Bôsa, niso nič našli. Ko so ponoči kopali zaklad, niso smeli govoriti. Zjutraj so se šli krepčat k izviru Bistrice, kajti tam »hudič ni imel več moči«. Stari ljudje imenujejo ta kraj še vedno pri »Firštovi mizi«, mladina pa te oznake skoraj ne pozna več; le redki mladi lovci ali logarji jo poznajo.

V I R I:

Johann Weickhard von Valvasor, Ehre des Herzogthumes Krain, Nürnberg 1681

Franz Richter, Das Feistritzter Thal und die dortige Fürstentafel (Laibacher Wochenblatt, 1818, št. 44)

Peter von Radicz, Der letzte Ritter auf der Gemsjagd in Krain (A. Hugo's Jagdzeitung, Wien 1881)

Ludwig Dimitz, Das Wald- und Jagdwesen unter den Habsburgern mit besonderer Rücksicht auf Krain (Mitteilungen des Krainisch küstenländischen Forstvereines, 1883, Wien)

Jos. Benkovič, Kamnik. Prirodoslovno zgodovinski obraz (Dom in Svet, Ljubljana 1892, str. 517, 554)

Ljudevit Stiasny, Kamnik. Zemljepisno zgodovinski opis. (Ljubljana 1894)

Izpoved logarja Franca Uršiča, logarja v Koncu (Kamniška Bistrica), 1961.

ODONATNA FAVNA V POREČJU KAMNIŠKE BISTRICE

Boštjan Kiauta

V sklopu sistematične topografske obdelave odonatne favne Slovenije (*Odonata* Fbr.) je bilo doslej podrobneje obdelanih nekaj regionalnih področij, med njimi v letih 1956—1960 tudi porečje Kamniške Bistrice. Obravnavano ozemlje zajema deloma izrazito visokogorski kraški svet Kamniških Alp, gozdnato prednožje gorovja, valoviti svet moravškega gričevja in njegovih podaljškov proti Domžalam ter aluvialno ravnico ob Kamniški Bistrici. Z izjemo visokega gorskega sveta je to področje dokaj bogato z vodotoki in manjšimi vodnimi bazeni ter ima spričo tega relativno pestro odonatno favno, ki se zaradi delno specifičnih ekoloških in geografskih pogojev po kvalitativni in kvantitativni sestavi v nekaterih pogledih presenetljivo razlikuje od favne sosednje Ljubljanske kotline in nekaterih drugih, podrobneje obdelanih področij Slovenije.

V pričujočem delu podajamo pregled ugotovljenega favnističnega inventarja na tem ozemlju in njegovo zoogeografsko karakteristiko. Posebno pozornost smo pri terenskem delu posvečali ekologiji in larvalnim stadijem, ki so pri tako mobilnih insektih najzanesljivejši dokaz za avtohtonost lokalne favne. Daljše obdobje pa bo še potrebno za sistematični študij ritma njih ontogeneze in za medsebojno primerjavo poteka le-te v različnih klimatskih in orografskih področjih ter ekološko različnih biotopih. Variabilne morfološke in anatomske znake imagov bomo na podlagi večjega serijskega in primerjalnega materiala obdelali za celotno Slovenijo v posebni razpravi.

Obravnavani material je deloma zbran v Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani. Zbirali smo ga v omenjenem obdobju enakomerno v vseh

letnih časih na naslednjih važnejših lokalitetah in okolici: Brdo pri Lukovici, Dob, planina Dol, Domžale (okolica), Gorjuša pri gradu Krumperk, Homec, Krtina, Mengeš (okolica), Moravče, Nevlje, Prevoje, Radomlje, Rova, planina Rzenik, Stranje, Velika Planina, Vir, Vodotočno jezero blizu Korošice v Kamniških Alpah in arboretum Volčji potok. Važnejši vodotoki in drugi vodni bazeni na teh lokalitetah so: rečice Kamniška Bistrica, Nevljica, Pšata in Rača; potoki Čudna, Radomlja, Rovščica, Rudniški potok, Vrševnik in Želodnik ter stoječi vodni bazeni: jezerca na Veliki Planini, Vodotočno jezero, limnokreno okno pri Gorjuši, grajski ribnik na Brdu in umetna jezerca v arboretumu Volčji potok. Mimo teh je še vrsta manjših vodnih bazenov in stalnih ter periodičnih močvirij.

Na obravnavanem ozemlju je bilo ugotovljenih 17 rodov s 27 vrstami, ki pripadajo vsem devetim srednjeevropskim družinam. Ekološki podatki — kolikor smo jih imeli priliko zbrati — se v posameznih primerih nekoliko razlikujejo od navedb za ustrezajoče vrste v strokovni literaturi.

Raziskovanja na lokalitetah v Kamniških Alpah (planini Dol in Rzenik, Velika Planina in Vodotočno jezero) smo opravili v letih 1956 in 1957 na pobudo Zavoda za spomeniško varstvo LRS, da bi tako zbrali primerjalne favnistične in ekološke podatke za osvetlitev razmer v visokogorskih predelih Triglavskega narodnega parka in okolice. Terensko delo na teh lokalitetah je finansiral omenjeni zavod, za kar se mu tudi na tem mestu zahvaljujem.

Sistem in nomenklatura, ki ju v delu uporabljam, sta vsklajeni s *Catalogus faunae Austriae* (St. Quentin 1959a) in sta povzeta po Tillyard et Fraser-ju (1938—1940) in po J. Cowle-ju (1935).

FAVNISTIČNI PREGLED S SPLOŠNO EKOLOŠKO KARAKTERISTIKO

subordo: *Zygoptera* Selys

1. fam.: *Calopterygidae*

1. *Calopteryx splendens splendens* (Harris) 1782 *Expos. Engl. Ins.*, ed. 3, t. 30, f. 1, 3 (*Libellula*).

Vrsta je v nižinskih predelih Slovenije splošno pogostna. Biotop in ekologija se približno ujemata z naslednjo vrsto, le da nastopa čisto tudi ob hitreje tekočih vodah. Imago je opazovan od maja do oktobra. Večje serije materiala so bile zbrane ob Rači (Dob, Vir), posamezni

primerki pa ob Bistrici pri Domžalah, ob Nevljici pri Kamniku, na Krtini itd. Pri adultnih samcih je opaziti iregularno variiranje barvnega pasu na krilih.

Reofilne larve so bile opazovane v Rači.

2. *Calopteryx virgo virgo* (Linnaeus) 1758 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 545 (*Libellula* V.).

Ob počasi tekočih in stoječih vodah v vseh nižinskih predelih raziskovalnega področja je splošno pogosten, zlasti še na mestih, kjer so bregovi zaraščeni z grmičjem. Često se posamezni primerki zadržujejo tudi dokaj daleč od voda na sončnih mestih in manjših jasah v gozdovih. Samci so navadno pogostnejši od samic. Po gostoti populacije lokalno in v določenih časih zaostaja za prvo vrsto, navadno pa je znatno številnejši. Imago nastopa od maja do oktobra. Večje serije materiala so bile zbrane na lokalitetah Dob (Rača, Radomlja, Čudna) in Vir (Rača), posamezni primerki pa še na osmih drugih mestih: Brdo, Domžale, Homec, Moravče, Nevlje, Radomlje, Rova, Volčji potok.

Reofilne larve so bile ugotovljene v Rači, Radomlji in Volčjem potoku.

2. fam.: Lestidae

3. *Sympetma fusca* (van der Linden) 1823 Opusc. sci., v. 4, p. 102 (*Agrion*)

je edina srednjeevropska vrsta, ki prezimuje kot imago. Nova generacija nastopi v juliju in se do jeseni zadržuje daleč od voda. Spomladi se pojavi na prisojnih mestih v bližini voda že v najzgodnejših toplih dnevih (često že v februarju in marcu). Kopula je v marcu in aprilu. Na obravnavanem ozemlju je opazovan v Volčjem potoku in v gozdovih pri Želodniku.

Larva je stagnikolna, krenoksena in termoksena ter na tem ozemlju ni bila ugotovljena.

4. *Lestes barbarus* (Fabricius) 1798 Suppl. Ent. Syst., p. 286 (*Agrion barbara*).

Opazovan je le sporadično v nižinskih predelih, mestoma tudi dokaj daleč od voda. Imago nastopa od julija do oktobra. Material izvira iz lokalitet Brdo, Dob, Homec in Krtina.

Stagnikolne in termoksene larve so bile v Sloveniji ugotovljene le v okolici Pirana (Kiauta 1961a: 33).

5. *Lestes sponsa sponsa* (Hannemann) 1823 Zool. Mag., v. 2., p. 159 (*Agrion* S.).

Pogosten. Imago nastopa od julija do oktobra ob stoječih vodah in v njihovi bližini (Brdo, Gorjuša, Vir, Volčji potok).

Stagnikolne in termoksene larve so bile opazovane v Volčjem potoku.

6. *Lestes viridis viridis* (van der Linden) 1825 Monogr. Libell. Eur., p. 36 (*Agrion* v.).

Na obravnavanem ozemlju je dokaj pogosten od julija do oktobra ob zaraščenih stoječih vodah in okolici (Brdo, Gorjuša, Volčji potok, Želodnik).

Larva je stagnikolna in reoksena, a tu ni bila opazovana.

3. fam.: *Platynemididae*

7. *Platynemis pennipes* (Pallas) 1771 Reise Russl., v. 1, p. 469 (*Libella*).

Vrsta je povsod v nižinskih predelih splošno pogostna. Često nastopa skoro masovno ob počasi tekočih in stoječih vodah, vlažnih travnikih itd. Imago je opazovan od konca maja do oktobra. Je najbolj tipična vrsta vlažnega podnebja.

Larva je stagnikolna, reoksena in termoksena ter je opazovana na Brdu, v okolici Doba in v Volčjem potoku.

4. fam.: *Agrionidae*

8. *Agrion puella puella* (Linné) 1758 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 546 (*Libellula* P.).

Vrsta je splošno pogostna ob zaraščenih nižinskih stoječih in počasi tekočih vodah ter na zamočvirjenih in vlažnih travnikih in nastopa od maja do septembra. Splošno je najpogostnejša vrsta te družine v Sloveniji.

Larve so stagnikolne in žive pretežno v gosto zaraslih manjših stalnih stoječih vodah (okolica Vira, Volčji potok).

9. *Pyrrosoma nymphula* (Sulzer) 1776 Abgek. Gesch. Ins., p. 169 (*Libellula*)

Je lokalno pogostna vrsta. Navadno se zadržuje v bližini voda, posamezni primerki pa so opazovani tudi v dokajšnji oddaljenosti na travnikih in v gozdovih. Imago nastopa na obravnavanem ozemlju od aprila do julija (Dob, Domžale, Homec, Krtina, Moravče, Nevlje, Prevoje, Radomlje, Volčji potok).

Stagnikolne larve so bile ugotovljene na več mestih. Dne 3. VI. 1956 je bilo opazovano v Volčjem potoku množično izleganje imagov.

10. *Enallagma cyathigerum* (Charpentier) 1840 Libell. Eur., p. 163 (Agrion).

Na obravnavanem ozemlju je bila vrsta opazovana le v juliju in avgustu na lokalitetah Dob, Vir in Volčji potok.

Larva je euritermna in ni bila najdena.

11. *Ischnura elegans elegans* (van der Linden) 1823 Opusc. sci., v. 4, p. 104 (Agrion E.).

Pogostna vrsta v nižinskih predelih obravnavanega ozemlja. Od mirnih voda se ne oddaljuje, često pa se zadržuje na vlažnih travnikih v okolici. Imago nastopa od maja do oktobra.

Stagnikolna in termoksena larva je opazovana v Volčjem potoku.

subordo: **Anisoptera** Selys

5. fam.: **Gomphidae**

12. *Gomphus vulgatissimus* (Linné) 1758 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 544 (*Libellula vulgatissima*).

Vrsta je v maju in juniju dokaj pogostna. Često se zadržuje zelo daleč od voda na prisojnih stezah in gozdnih parobkih. Rad seda na gola ali peščena tla, suhe veje in listje. Posamezni primerki izvirajo iz lokalitet Dob, Domžale, Kamnik, Krtina in Mengeš.

Politermna in reofilna larva tu ni bila najdena.

13. *Onychogomphus forcipatus forcipatus* (Linné) 1758 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 545 (*Libellula forcipata*).

Od maja do avgusta je približno enako pogosten kot prejšnja vrsta, s katero se tudi po ekologiji približno ujema.

Reofilna larva ni bila ugotovljena.

6. fam.: **Aeschnidae**

14. *Aeschna cyanea* (Müller) Fauna Ins. Fridrichsdal., p. 61 (*Libellula*).

Je splošno razširjena in v Sloveniji najpogostnejša vrsta te družine. Često leta zelo daleč od voda. Posamezni primerki so bili ugotovljeni visoko v Alpah, daleč od kakršnih koli voda, primernih za metamorfozo (v Kamniških Alpah na Veliki Planini in planini Dol). Samice prihajajo do voda le v času parjenja, sicer se zadržujejo na gozdnih parobkih, sončnih jasadah itd. Na lovu se mudi vedno na istem mestu in se tudi nekajkrat splašen ponovno vrača nazaj. Lovi še pozno zvečer po sončnem zahodu. Na obravnavanem ozemlju je bila vrsta opazovana od julija do oktobra, v Slovenski Istri pa celo še v decem-

bru. Med domačimi vrstami odonatov je imago najodpornejši proti mrazu.

Stagnikolne larve so bile ugotovljene v nekaterih limnokrenih izvirkih v bližini Vira in Doba.

15. *Aeschna grandis* (Linné) 1758 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 544 (*Libellula*).

Splošno redka vrsta. Posamezni primerki izvirajo iz Moravč, Stranj in Vira. Vsi so bili zbrani v avgustu. Po ekologiji se približno ujema s prejšnjo vrsto.

Stagnikolna larva ni bila ugotovljena.

16. *Aeschna juncea* (Linné) 1757 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 544 (*Libellula*).

V avgustu so bili opazovani posamezni primerki na Viru, Veliki Planini, planini Rzenik in ob potoku Želodnik. Po ekologiji se ujema z drugimi eshnidi.

Tirfofilna larva ni bila ugotovljena.

17. *Anax imperator imperator* Leach 1815 Edinb. Enc., v. 9, p. 137 (*A. i.*).

Od junija do avgusta je lokalno dokaj pogosten. Zadržuje se pretežno nad odprtimi vodnimi površinami, često pa se od voda tudi zelo oddalji. Lokalitete: Vir, Volčji potok, planina Dol.

Stagnikolna larva je bila ugotovljena na Viru v dokaj onesnaženi veliki mlaki, skozi katero odteka industrijska odpadna voda iz tovarne sanitetnega materiala.

7. fam.: *Cordulegasteridae*

18. *Cordulegaster bidentatus* Selys 1843 Ann. Soc. Ent. France, s. 2, v. 1, p. 109 (*C. b.*).

Na raziskovanem ozemlju vrsta ni pogostna. Dva primerka sta bila ujeta v juliju in avgustu v Moravčah in Stranjah.

Stenotermne in krenobionske larve na tem ozemlju niso našli.

8. fam.: *Corduliidae*

19. *Somatochlora arctica* (Zetterstedt) 1840 Ins. Lappon., p. 1040 (*Aeschna*).

Ujet je bil le en primerek na Vodotočnem jezeru (29. julija 1956). Larva je tirfobionska in v Sloveniji ni bila nikjer ugotovljena.

20. *Somatochlora metallica metallica* (van der Linden) 1825 Monogr. Libell. Eur., p. 18 (*Libellula m.*).

Posamezni primerki, ujeti od julija do septembra, izvirajo iz Vira in Volčjega potoka. Navadno se zadržuje v bližini oziroma v ne preveliki oddaljenosti od voda.

Euripotna larva na tem ozemlju ni bila najdena.

9. fam.: Libellulidae

21. *Libellula depressa* Linné 1758 Syst, Nat., ed. 10, v. 1, p. 544.

Je splošno razširjena in lokalno zelo pogostna vrsta. Na obravnavanem ozemlju pa je bila opazovana le sporadično. Od maja do julija se zadržuje skoro izključno v bližini stoječih voda. Rad seda na gola tla in suho protje ob vodi, zelo redko pa na zeleno rastlinje. Lokalitete: Gorjuša, Vir, Volčji potok.

Stagnikolne larve žive zakopane v mulj tudi v najmanjših mlakah, ki pozimi zamrznejo do dna. Tudi sicer je med domačimi vrstami ta larva najbolj odporna proti neugodnim ekološkim pogojem. Med drugim je bila opazovana tudi v večji mlaki pri Viru, ki je skrajno onesnažena z industrijsko odpadno vodo tovarne sanitetnega materiala.

22. *Libellula quadrimaculata* Linné 1758 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 543.

Posamezni primerki sicer pogostne vrste so bili opazovani le lokalno, v večjih množinah le v začetku junija 1956 na poplavljenem travniku na desnem bregu Rače med Virom in Dobom. Po ekologiji se približno ujema s prejšnjo vrsto.

Stagnikolna larva je občutljivejša od prejšnje vrste in je bila najdena v okolici Vira in v Volčjem potoku.

23. *Orthetrum brunneum brunneum* (Fonscolombe) 1837 Ann Soc. ent. France, v. 6, p. 114 (*Libellula brunnea*).

Razen v obmorski Istri vrsta nikjer v Sloveniji ni pogostna (Kiauta 1961: 36). Na obravnavanem ozemlju je bil ujet le en primerek v juliju na Viru. V splošnem se zadržuje v bližini voda in rad seda na suhe veje in gola tla.

Stagnikolna larva tu ni bila najdena.

24. *Orthetrum coerulescens* (Fabricius) 1798 Suppl. Ent. Syst., p. 285 (*Libellula*).

Zelo pogostna vrsta, ki je bila opazovana v vseh nižinskih predelih v bližini voda, na gozdnih parobkih ipd. od konca julija do oktobra.

Stagnikolna larva je bila ugotovljena na več mestih (okolica Doba, okolica Vira, Volčji potok).

25. *Sympetrum sanguineum* (Müller) 1764 Fauna Ins. Fridrichsdal., p. 62 (*Libellula sanguinea*).

Splošno pogostna vrsta leta v bližini voda od julija do oktobra. Rad seda na gola tla ter suho in zeleno rastlinje. Večji material je bil zbran na Viru.

Stagnikolna larva je bila najdena na več mestih.

26. *Sympetrum striolatum striolatum* (Charpentier) 1840 Libell. Eur., p. 78 (*Libellula striolata*).

Je redkejši od prejšnje vrste, s katero se po ekologiji ujema. Stagnikolna in termoksena larva ni bila opazovana.

27. *Sympetrum vulgatum* (Linné) 1758 Syst. Nat., ed. 10, v. 1, p. 543 (*Libellula vulgata*).

Dokaj pogostna vrsta, leta od julija do oktobra in se po ekologiji ujema z drugimi vrstami tega rodu. Večji material je bil zbran na Viru, posamezni primerki še na nekaterih drugih lokalitetah.

Stagnikolna larva je bila opazovana na Viru.

EKOLOŠKA OPAZOVANJA

A. Kopulacija

Prvi je podal opis kopulacije in larvalnega razvoja za vrsto *Calopteryx splendens* Harr. L. Baldner že leta 1666 (1903: 155). Kopula se izvrši bodisi izključno med letom, ali pa se le začne v zraku, nadaljuje in konča pa sedeč ali viseč na vegetaciji.

V naslednjem podajamo splošno karakteristiko položaja kopulacije oblik, ugotovljenih na raziskanem ozemlju porečja Kamniške Bistrice.

Fam.: *Calopterygidae* — pred kopulo se samci bore za posest samice. Kopula je vedno izključno na tleh in traja 4—5 minut. Ob Rači je bila opazovana zelo često pri obeh vrstah te družine.

Fam.: *Lestidae* — kopula je v visečem položaju, pri čemer sedi na podlagi navadno le samec.

Fam.: *Platycnemididae* — položaj kopulacije je enak kot pri lestidih.

Fam.: *Agrionidae* — kopulacija je vedno v mirujočem položaju.

Fam.: *Gomphidae* — začne se vedno v zraku in se nadaljuje sedeč na tleh ali rastlinju.

Fam.: **Aeschnidae** — kopulacija se začenja vedno s krajšim uvodnim svatbenim letom, nadaljuje in konča pa se v mirujočem stanju, viseč na vegetaciji. Češče je bila opazovana le pri vrsti **Aeschna cyanea** Müll.

Fam.: **Cordulegasteridae** — kopulacija ni bila opazovana.

Fam.: **Corduliidae** — začenja se v zraku in se nadaljuje viseč na vegetaciji. V posameznih primerih je bil opazovan krajši uvodni svatbeni let.

Fam.: **Libellulidae** — začetek kopulacije je vedno v zraku. Pri nekaterih vrstah se le-ta nadaljuje in konča mirujoč na podlagi (**Orthe-trum** Newm., **Sympetrum** Newm.), pri drugih poteka le v zraku (**Li-bellula** L.). Pri vrstah **Libellula depressa** L. in **L. quadrimaculata** L. traja kopulacija le nekaj sekund.

B. Odlaganje jajčec

Pri odlaganju jajc spremlja samec samico (mnogo zigopter), ali pa le-ta opravi to sama.

Na raziskovanem ozemlju ugotovljene vrste moremo glede na način in mesta odlaganja jajc razdeliti v naslednje ekološke skupine in podskupine:

I. Odlaganje jajčec prosto na substrat

A. Odlaganje posamičnih jajčec

1. prosto v vodo oziroma na vodno gladino (**Gomphus** Leach, **Li-bellula** L., **Orthetrum** Newm.)

2. na vlažno zemljo, v kosme alg itd. (**Sympetrum** Newm.)

3. v vlažno zemljo tik ob vodi (**Cordulegaster** Leach)

B. Odlaganje skupin jajčec. Vrste tega ekološkega tipa na obravnavanem ozemlju niso bile ugotovljene. V Sloveniji sta to rodova **Cordulia** Leach (v kosmih) in **Epithea** Charp. (v verigah).

II. Odlaganje jajčec v rastlinska tkiva

A. v živa ali odmrta rastlinska tkiva nad vodno gladino (**Lestes barbarus** Fbr.)

B. v submerzne rastline ali v submerzno rastoče dele rastlin

1. samica potaplja v vodo le abdomen

a) v glavnem v odmrle in gnijoče lesne dele rastlin (**Aeschna** Fabr., **Anax** Leach)

b) v živa rastlinska tkiva (večina zigopter)

2. samica se potopi vsa

a) brez spremstva samca (*Calopteryx splendens* Harr.)

b) s samčevim spremstvom (*Lestes sponsa* Hans.)

Kot je razvidno iz gornje sheme, ki je razširjena in nekoliko modificirana oblika tiste, ki jo je podal **Wesenberg — Lund** (1913: 167), ekološki tip odlaganja jajčec ni vezan na nobeno določeno sistematsko skupino. V nekaterih primerih je mogoče celo pri isti vrsti in celo na isti lokaliteti opaziti različno obnašanje; *Calopteryx virgo* L. odlaga npr. v večini primerov jajčeca po tipu II-B-1-b, opazovani pa so bili na isti lokaliteti na obravnavanem ozemlju tudi primeri v smislu II-B-2-a. Glede substrata je podobno npr. pri *Aeschna cyanea* Müll. (glej dalje!). V glavnem velja le, da imajo anizopteri — v skladu z anatomsko zgradbo — preprostejši princip odlaganja jajčec kot zigopteri. Samci spremljajo samice le pri nekaterih vrstah slednjega podreda.

Posamezna opazovanja

Calopteryx splendens Harr. — Odlaganje jajčec je brez spremstva samca in se začne izven vode. Nato leze samica ritensko po rastlinskem stebelu navzdol, dokler ne potopi 0,5—1 cm distalnega dela kril v vodo, nato pa se obrne in se z glavo navzdol popolnoma potopi. Substratna flora: *Sphoenoplectus lacuster* (L.) Palla, *Sparganium* sp. in korenine *Salix* sp.

Calopteryx virgo L. — Odlaganje jajčec je brez spremstva samca. Praviloma potaplja samica v vodo le abdomen in distalni del kril (često se dobe samice z blatnim distalnim delom kril), v posameznih primerih pa smo opazovali v nasprotju z navedbami **Wesenberg — Lunda** (1913: 202), **Schubertsa** (cit. May 1933: 27) in **Maya** (1. c.), samico, ko se je potopila vsa. Substratna flora: korenine *Salix* sp., *Sium* sp. in *Sparganium* sp.

Lestes barbarus Fbr. — Jajčeca polaga izven vode na *Salix* sp. in *Typha* sp. Izležene larve padejo v vodo.

Lestes sponsa Hans. — Samec spremlja samico. Substratna flora: *Iris pseudacorus* L.

Lestes viridis v. d. Lind. — Polaganje jajc je s spremstvom samca.

Platynemis pennipes Pall. — Samec spremlja samico, ki se popolnoma potaplja ali ne. Opazovana substratna flora (živa ali odmrla): *Costalia alba* L., *Nuphar luteum* L., *Potamogeton* sp., *Sagittaria sagittifolia* L. in *Schoenoplectus lacuster* (L.) Palla.

Agrion puella L. — Samec spremlja samico. Substratna flora: *Sphagnum* sp., *Trapa natans* L., *Myrriophyllum* sp., *Utricularia vulgaris* in *Elodea canadensis* *Pyrrhosoma nymphula* Sulz. — Samec spremlja samico. Substratna flora: **Potamogeton natans** L. itd.

Enallagma cyathigerum Charp. — Samica potaplja ob spremstvu samca le abdomen, ali pa se potopi vsa. Substratna flora: **Myrriophyllum** sp., **Potamogeton** sp.

Ischnura elegans v. d. Lind. — Vedno je bilo opazovano odlaganje jajc izključno brez samčevega spremstva, v nasprotju s tem, kar trdi *Wesenberg — Lund* za Dansko (1913:219). Enako kot mi, je opazoval v okolici Basla tudi *Portmann* (1921:53) ter *May* (1933:37) in *Schmidt* (1929:18). Verjetno nastopa vrsta — kot je predpostavil *Portmann* (l.c.) v dveh ekoloških rasah: ena, ki polaga jajca ob spremstvu samca na severu in druga brez spremstva na jugu. Opazovana substratna flora: **Potamogeton natans** L.

Aeschna cyanea Müll. — Med kopulo često seda v travo itd. Pri tej kot pri drugih vrstah anizopterov, ni samčevega spremstva. Substrat predstavljajo gnijoče veje in drugi kosi lesa, odmrlo ločje ter *Vaucheria* sp. in *Sphagnum* sp.

Gomphus vulgatissimus L. — Odlaganje jajčec je neposredno v vodo. Enako je pri obliki ***Onychogomphus forcipatus*** L.

Cordulegaster bidentatus Sel. — Odlaganje jajčec v mulj in blato tik ob bregu.

Somatochlora metallica v. d. Lind. — Jajčeca polaga v mulj in blato tik ob bregu in na *Sphagnum* sp.

Libellula depressa L. — Polaganje jajčec je na submerzne rastline tik pod vodno gladino ali na odmrle plavajoče lesne dele.

Orthetrum coerulescens Fbr. — Odlaganje jajčec je prosto v vodo.

Sympetrum sanguineum Müll. — Substrat ni bil točno opazovan. Ujete samice začno takoj refleksno odlagati jajčeca v mrežo ali posodo, kjer so.

C. Ontogenetski razvoj

Sistematična opazovanja larvalnega razvoja v naravi še skoro do cela manjkajo. V naslednjem podajamo nekoliko podatkov glede izleganja larv in trajanja larvalnega razvoja, kolikor smo jih mogli zbrati na terenu.

Calopteryx splendens Harr. — Razvoj je dvoleten.

Chalopteryx virgo L. — Razvoj je dvoleten. Pri gojenju v akvariju so se larve izlegle v 19 dnevih.

Lestes sponsa Hans. — Jajčeca prezimujejo. Larva se izleže šele na pomlad.

Platycnemis pennipes Pall. — Larve prezimujejo odrasle in v zimskih mesecih potujejo v globino. V akvariju so se izlegle v 51 dnevih. Razvoj je enoleten. Metamorfoza posameznih individuov v populaciji poteka neenakomerno, kar predstavlja posebno adaptacijo na vlažno podnebje s čestimi padavinami (Kiauta 1959: 262).

Agrion puella L. — Razvoj je enoleten.

Pyrrhosoma nymphula Sulz. — Larve se v naravi izležejo približno v treh tednih. Prezimujejo pretežno odrasle, morda tik pred zadnjo levitvijo. Metamorfoza poteka v populaciji dokaj enakomerno in je izleganje imagov često množično.

Ischnura elegans v. d. Lind. — Razvoj je po naših opazovanjih enoleten, kar nasprotuje podatkom, ki jih navajata za Francijo A. Perre (1909: 17) in za Dansko Wesenberg — Lund (1913: 219). O možnosti dveh letnih generacij v Nemčiji je izrekel pomisleke tudi F. Ris (1909: 45):

Aeschna cyanea Müll. — Larvalni razvoj je trileten. Prvo zimo jajčeca prezimujejo. Larve se izležejo po 7—9 mesecih latentnega stanja jajčec naslednjo pomlad v aprilu in maju. Celoten larvalni razvoj traja približno 26 mesecev.

Anax imperator Leach — Larve potujejo pozimi v globino. Metamorfoza je enoletna.

Libellula depressa L. — V akvariju so se larve izlegle po 12—21 dnevih. Razvoj je dvoleten.

D. Dnevni čas aktivnosti in fenološka karakteristika odonatne favne v poročju Kamniške Bistrice

V veliki večini primerov je aktivnost odonatov izrazito vezana na čas in prostor solacije, pri čemer se zdi — sodeč po nekaterih opazovanjih v termalnem močvirju pri Vikrc̄ah — da igra višja temperatura obsevanega prostora sekundarno vlogo. Če oblaki zakrijejo sonce tudi le za kratek čas, preneha večina vrst letati že v nekaj minutah (ta pojav smo na obravnavanem ozemlju često opazovali na večjem močvirju južno od Vira in v Volčjem potoku). Vendar je pri tem opaziti nekatere tipične specifične razlike pri posameznih opazovanih vrstah ali spolih.

Samci so na solacijo v splošnem močneje vezani od samic. Najaktivnejši so pri večini vrst v času od 10. ure dopoldne do 15. oziroma 16. ure popoldne. Samice nekaterih vrst se pojavljajo v večji množini čisto šele v kasnih popoldanskih urah in proti večeru, kar predstavlja brez dvoma samozaščitno adaptacijo pred ropajočimi pticami itd. To je tudi vzrok, da so pri nekaterih vrstah samci na videz pogostnejši od samic — zlasti na začetku sezone letanja, preden so bili zdecimirani po raznih roparjih. Samice vrst, ki odlagajo jajčeca brez samčevega spremstva (navadno napadajo roparji le-tega, ker leta više kot samica), opravijo to često ali pretežno na globoko zasenčenih mestih ali v zelo poznih popoldanskih urah in celo po sončnem zahodu (vrste rodu *Aeschna* Fbr., *Somatochlora metallica* v. d. Lind. itd.). *Somatochlora metallica* je pri tem enako aktivna od najzgodnejših jutranjih ur do zgodnjega večera, medtem ko je npr. *Aeschna cyanea* Müll. aktivnejša v večernem mraku.

Vrste rodu *Aeschna* Fbr. (zlasti tu često opazovana *A. cyanea* Müll.) in *Somatochlora metallica* v. d. Lind. so tudi sicer po sončnem zahodu še dolgo aktivne (poleti še okrog 20 ure), za razliko od npr. oblik rodu *Libellula* L., ki so izrazito vezane na solacijo.

Fenološki pregled nastopanja imagov na tem področju podajamo v obliki favnističnega popisa za nekatere mesece in posamezne letne čase, da bi tako prikazali karakteristične komponente odonatne favne obdelanega ozemlja v posameznih karakterističnih fenoloških obdobjih. Fenološki grafikoni za vse ugotovljene vrste bodo podani za celotno Slovenijo na drugem mestu.

Mimo prezimujoče vrste *Sympecma fusca* v. d. Lind., je edina že v aprilu nastopajoča oblika na tem ozemlju *Pyrrhosoma nymphula* Sulz. V posebno ugodnih vremenskih razmerah bi bilo morda verjetno, da bi se v tem mesecu pojavili tudi že prvi posamezni juvenilni primerki vrst rodu *Calopteryx* Burm., ki so bili sicer ugotovljeni prve dni v maju.

V maju nastopajo pretežno zigopteri iz družin *Calopterygidae*, *Platycnemididae* in *Agrionidae* (*Agrion puella* L., *Pyrrhosoma nymphgerum* Sulz. in *Ischnura elegans* v. d. Lind.). Vrsta *Enallagma cyathigerum* Charp. v tem času tu ni bila opazovana, vendar — sodeč po najdbah v drugih področjih centralne Slovenije (Kiauta 1961a: 33) — že nastopa. Anizopteri so kvalitativno in kvantitativno redkejši. V maju nastopata le oba gomfida ter *Libellula depressa* L. in *L. quadrimaculata* L.

V juniju je favna kvantitativno neprimerno bogatejša in dokaj pestrejša, vendar jo še karakterizirajo pomladanske vrste.

Tipični poletni rodovi, ki žive še precej kasno do jeseni, so *Lestes* Leach, *Cordulegaster* Leach, *Aeschna* Fbr., *Orthetrum* Newm. in *Sympetrum* Newm. Prvi primerki zgodnjih vrst rodu *Lestes* Leach se pojavijo že v juliju, rod pa doseže svoj višek v avgustu in septembru ter nastopa do oktobra. Med anizopteri mu je zelo ekvivalenten rod *Sympetrum* Newm., le da je le-ta v jeseni še rezistentnejši.

Oblike *Lestes* Leach, *Aeschna* Fbr., *Orthetrum* Newm. in *Sympetrum* Newm. so v kasni jeseni populacijsko najmočnejše in fiziološko proti nizkim zračnim temperaturam najodpornejše. Ob pomanjkanju drugih insektov služijo v kasni jeseni *Lestes*- in *Sympetrum* vrste za hrano večjim oblikam.

V glavnem moremo razlikovati v nastopanju odonatov na področju porečja Kamniške Bistrice štiri dobro karakterizirana fenološka obdobja:

1. zgodnja pomlad (pretežno zigopteri, redki anizopteri, eshnikov še ni),
2. pomlad in zgodnje poletje (razmerje se prenese v prid anizopterov),
3. visoko poletje in jesen (obdobje t. i. rdečih libel) in,
4. kasna jesen (le nekaj najrezistentnejših vrst).

ZOOGEOGRAFSKA OZNAKA FAVNE

Z zoogeografskega stališča moremo vse vrste, ugotovljene v porečju Kamniške Bistrice razdeliti v naslednje zoogeografske skupine:

1. cirkumborealne vrste (razširjene v palearktiku in nearktiku): *Enallagma cyathigerum* Charp., *Aeschna juncea* L., *Libellula quadrimaculata* L.;

2. palearktične vrste (razširjene od evropske atlantske do azijske pacifiške obale): *Calopteryx virgo* L., *Lestes sponsa* Hans., *Ishnura elegans* v. d. Lind., *Somatochlora arctica* Zett., *Sympetrum striolatum* Charp., *S. vulgatum* L.;

3. evropsko-zahodno sibirske vrste (razširjene na vzhodu do srednje Sibirije): *Calopteryx splendens* Harr., *Platycnemis pennipes* Pall., *Aeschna grandis* L., *Somatochlora metallica* v. d. Lind., *Sympetrum sanguineum* Müll.;

4. evropsko centralnoazijske vrste (manjkajo v Sibiriji, na vzhodu so razširjene do Turkestana): *Lestes barbarus* Fbr., *Libellula depressa* L., *Orthetrum brunneum* Fonsc.;

5. evropsko prednjeazijske vrste (na vzhodu razširjene do Prednje Azije): *Sympetma fusca* v. d. Lind., *Lestes viridis* v. d. Lind., *Agriopon puella* L., *Pyrrhosoma nymphula* Sulz., *Aeschna cyanea* Müll., *Gomphus vulgatissimus* L., *Onychogomphus forcipatus* L., *Orthetrum coerulescens* Fbr.;

6. evropska vrsta (manjka v Aziji): *Cordulegaster bidentatus* Sel.;

7. evropsko mediteranska vrsta (vsa Afrika in južna Evropa): *Anax imperator* Leach.

Preseneča dejstvo, da doslej nikjer v Kamniških Alpah ni bila ugotovljena nobena od obeh pravih boreoalpskih vrst (St. Quentin 1938: 485—491; 1959 b: 82—84; Ander 1950: 53; Schiemenz 1954: 37). Tirfofilna *Aeschna juncea* L. in tirfobiontska *Somatochlora arctica* Zett sta po svojem arealu borealnega do alpskega značaja. O njih genetski problematiki na alpskem ozemlju je bilo poročano na drugem mestu (Kiauta 1962).

Če odštejemo kozmopolitsko, po izvoru etiopsko-mediteransko vrsto *Anax imperator* Leach, je odonatna favna v porečju Kamniške Bistrice kvalitativno in kvantitativno dokaj revna z mediteranskimi oblikami (*Lestes barbarus* Fbr., *L. viridis* v. d. Lind., *Cordulegaster bidentatus* Sel., *Orthetrum brunneum* Fonsc, *Sympetrum striolatum* Charp.), kar še posebej preseneča glede na relativno južno in odprto lego. Število ugotovljenih mediteranskih oblik je skoro isto kot v sredi gora ležečem Triglavskem narodnem parku in okolici (Kiauta 1960: 276), pa manjše od števila mediteranskih vrst, ugotovljenih v okolici Ljubljane (Kiauta 1954 a: 221—222 1954 b; 44—46; 1961 a: 32—36; 1961 b: 179).

V povodju Kamniške Bistrice je bilo ugotovljenih 17 rodov s 27 vrstami, kar v primerjavi s celotno Slovenijo, kjer je bilo doslej ugotovljenih 25 rodov z 58 vrstami (Kiauta 1961 a: 37), nikakor ni visoko število. Nove najdbe na tem ozemlju so vsekakor možne in pričakovane.

Summary

THE DRAGONFLIES' FAUNA (ODONATA FBR.) OF THE RIVER BASIN OF KAMNIŠKA BISTRICA (SLOVENIA, YUGOSLAVIA)

The dragonflies' fauna has been studied on this territory in the years 1956—1960. The explored area comprehends the central part of the Ka-

mnik Alps and River Basin of Kamniška Bistrica together with chain of hills by which it is surrounded.

In this area have been established so far 17 genera with 27 species. The author gives faunistical list together with general ecological data and a list of zoogeographical belonging, based on the collection of Natural History Museum in Ljubljana and his own one.

A special attention has been paid to the ecology and to the larval stadia. The author cites his observations on copulation, oviposition, ontogenesis and time of daily activity of imagines as well as fenological observations in this area.

Slovstvo

Ander K., 1950, Zur Verbreitung und Phönologie der borealpinen Odonaten der Westpalearktis, *Opusc. ent.*, 15: 53—71. — Balner L., 1903, Das Vogel-, Fisch- und Tierbuch des Strassburger Fischers Leonhard Baldner, aus Jahre 1666, Ludwigshafen a. Rh. — Beaumont J., 1941, Les Odonates de la Suisse romande, *Bull. Soc. Vaudoise de sci. nat.*, 61/256: 441—450, Lausanne. — Capra F., 1953, Odonati del Lago di Viverone in Piemonte, *Boll. Soc. Ent. It.*, 83/1—2: 20—22, Genova. — Cowley J., 1935, The generic names of the British Odonata, *Comm. gen. nom. Endt. Soc.*, London. — Kiauta B., 1954 a, Odonati v ljubljanski okolici, *Proteus*, 16: 220—222, Ljubljana; — 1954 b, Tuji elementi med kačjimi pastirji Ljubljanskega barja, *l. c.*, 17: 44—46; — 1959, O pleistocenskih reliktih kačjih pastirjev, *l. c.*, 21: 260—263; — 1960, Le faune des Libellules (Odonata Fbr.) dans le Parc national du Triglav, *Varstvo spomenikov*, 7: 376—377, Ljubljana; — 1961 a, Beitrag zur Kenntnis der Odonaten-Fauna Sloweniens, *Biol. vest.*, 8: 31—40, Ljubljana; — 1961 b, Beitrag zur Kenntnis der Libellen-Fauna (Odonata Fbr.) in der Umgebung von Škofja Loka, *Loški razgledi*, 8: 174—182, Škofja Loka; — 1962, The Dragonflies' Fauna of the Triglav National Parc and its surroundings (Odonata Fbr.), *Entomological monography*, *Varstvo narave*, 1, Ljubljana. — May E., 1933, Libellen oder Wasserjungfern (Odonata), *Die Tierwelt Deutschlands*, 27. — Pierre A., 1909, Etude sur la ponte des Odonates, *Rev. Sc. du Bourb. et du Centre de la France*. — Portmann A., 1921, Die Odonaten der Umgebung von Basel, *Ineug. Diss.*, Lörrach. — Riss F., 1909, Die Süßwasserfauna Deutschlands, *Odonata*. — Schiemenz H., 1954, Die Libellen von Sachsen in

zoogeographischer Betrachtung, Abh. u. Ber. Staat. Mus. f. Terkunde, 22/1: 22—46, Dresden. — Schmidt E., 1929, Libellen — Odonata, Tierwelt Mitteleur., 4/1 b, Leipzig. — Steinmann H. 1959, An examination of the flight periods of dragonflies in Hungary, Fol. Ent. Hung., 12/4: 37—59, Budapest; — 1960, Die Odonaten-Fauna der Hauptstadt Budapest, I. c., 13/17: 355—379. — St. Quentin D., 1938, Die europäischen Odonaten mit boreoalpinen Verbreitung, Zoogeographica, 3: 485—493; — 1959 a, Odonata, Catalogus faunae Austriae, XII c, Wien; — 1959 b, Zum Problem der boreoalpinen Verbreitung, Ent. Nachblatt Osterr. u. Schweizer Ent., 11/3: 82—84. — Tillyard R. J., et. Fraser F. C., 1938—40, A Reclassification of the Order Odonata, Austral. Zoologist, 9. — Wesenberg — Lund C., 1913. Odonaten — Studien, Int. Rev. d. gesamten Hydrobiol. u. Hydrographie, Leipzig.

KAZALO

Zvone Verstovšek: Manom Frana Albrehta	3
Fran Albreht: Iz neobjavljene poezije	7
Ivan Vidali: Pesniška zapuščina Franje Trojanšek-Zorane	11
Janez Lovše: Življenjepis Jakoba Zupana	45
Ivan Zika: Kronika Franca Mihaela Paglovca	53
Emil Cesar: Primeri ljudskega ustvarjanja v letih NOB na Gorenjskem	95
E. Pegan—M. Zupančič: Najdba novcev iz druge polovice 16. stoletja	115
Anton Šivic: Knežja miza v Kamniški Bistrici	133
Boštjan Kiauta: Odonatna favna v porečju Kamniške Bi- strice	137

MUZEJ KAMNIK

IX

KAMNIŠKI ZBORNIK

1963

IZDAL IN UREDIL UREDNISKI ODBOR
ODGOVORNI UREDNIK ZVONE VERSTOVSEK
OPREMA IN VINJETE TONE ZNIDARŠIČ
TISKARNA ČASOPISNEGA PODJETJA DELO
LJUBLJANA, 1963

KOMUNALNA BANKA - KAMNIK

TELEFON: 6211

VARUJE IN BOGATI VAŠE PRIHRANKE S 5-6% OBRESTMI.
VLOGE SO TAJNE. — POSLUŽUJTE SE NASIH NOVIH HRANIL-
NIKOV. — VARČEVANJE JE VZGOJNO IN KORISTNO! — VSAKO-
MUR HRANILNO KNJIZICO! — ZA HRANILNE VLOGE JAMCI
DRŽAVA!

TEKSTILNI INŠTITUT V MARIBORU

OPRAVLJA:

ZNANSTVENE IN TEHNOŠKE RAZISKAVE
RAZISKAVE TEKSTILNIH MATERIALOV
REORGANIZACIJE
RACIONALIZACIJE
ENGINEERING
TEKSTILNO TEHNIČNO DOKUMENTACIJO
VZORČENJE IN TKANJE VZORCEV

AVTOMEHANIČNA DELAVNICA

KAMNIK

NUDI
STRANKAM SVOJE USLUGE
POCENI IN SOLIDNO!

OBRATNO PODJETJE USLUGA

S SVOJIMI POSLOVALNICAMI:

TAPETNIŠTVO IN SEDLARSTVO, KROJACNICA IN SIVALNICA
TER CEVLJARSTVO
SE PRIPOROČA CENJENIM STRANKAM!
CENE SOLIDNE!

ZAVOD ZA ZAPOSLOVANJE DELAVCEV KAMNIK - DOMŽALE

- zbira podatke o kadrih v gospodarskih in drugih organizacijah;
- predlaga ukrepe za zaposlitev delavcev, zlasti v zvezi z odpiranjem novih delovnih mest in ustanavljanjem novih obratov;
- usmerja mladino in odrasle v poklice, ki najbolj ustrezajo njihovim psihofizičnim sposobnostim;
- skrbi za usposobitev in prekvalifikacijo začasno brezposelnih delavcev;
- skrbi za pravilno zaposlovanje delovnih invalidov in odloča o pravicah delavcev med začasno nezaposlenostjo.

PRAVILNO IZVAJANJE NALOG NAREKUJE TESNO
SODELOVANJE Z GOSPODARSKIMI IN DRUŽBE-
NO-POLITIČNIMI ORGANIZACIJAMI.

ŽIVILSKA INDUSTRIJA

Z OBRATI

V KAMNIKU
SMARCI IN
MENGŠU

TELEFON: 6393
TEK. RAČ.: 600-708-1-30

NUDI
KVAS, GORCICO, VLOŽENE VRTNINE,
TESTENINE

ODLICNA KAKOVOST!
SOLIDNA DOBAVA!
ZAHTEVAJTE
NAŠE PROIZVODE!

PODJETJE

SVIT

Kemični obrat Kamnik — Telefon št. 6347
Keramični obrat Kamnik — Telefon št. 6318
Impregnacija — Telefon št. 6256

KAMNIK

PROIZVAJA:

POLIRNA IN BRUSNA SREDSTVA, VARILNE
PRASKE, LEPILA, ELEKTROPORCELAN,
TEHNIČNO IN DEKORATIVNO KERAMIKO
TER ELEKTRO-IZOLACIJSKI MATERIAL IZ
IMPREGNIRANEGA PAPIRJA IN SVILE.

Telefon: 6204, 6205, Kamnik,
Telegrami: STOL KAMNIK

PROIZVAJA:

stole in fotelje iz upognjenega lesa v serijski proizvodnji po lastnih standardih, stole in fotelje po individualnih načrtih, skicah, fotografijah in ostalih podatkih predvsem v serijah

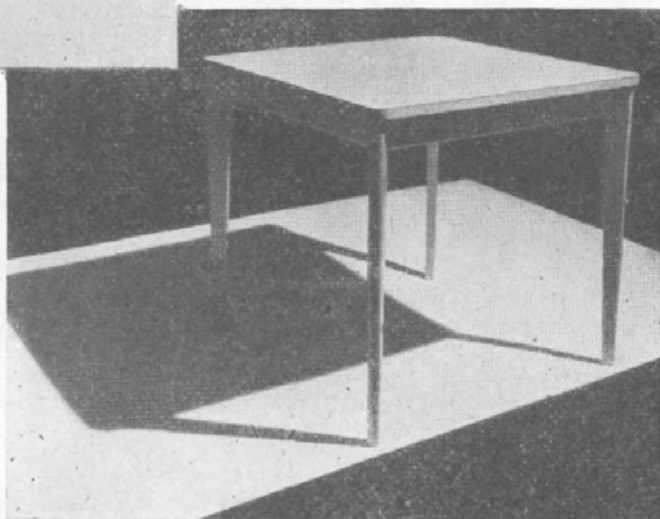
Sodobno pohištvo za opremo pisarn — pisalne mize, strojepisne mize in rolo omare, predvsem v serijski proizvodnji

Rex-izdelke, zlozljive stole in fotelje, montažne mize po možnosti v serijski proizvodnji po lastnih patentnih in modelih ter osnutkih lastnega razvojnega oddelka

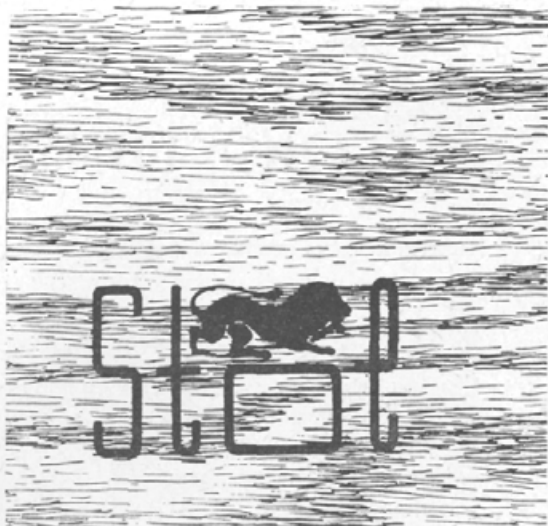
Več vrst stolov in foteljev, tapeciranih in netapeciranih, in miz, opremljenih z ultrapasom
Stole, fotelje in mize v lesno-metalni kombinaciji, v sodobni obliki.

Opremlja kino- in druge dvorane s svojimi standardnimi in drugimi netapeciranimi in tapeciranimi fotelji. Kot tapetniški material se uporabljajo tapetniška blaga, usnje, polivinil itd.

Montažo vrši z lastno strokovno montažno ekipo.

**TOVARNA
UPOGNJENEGA
POHIŠTVA**

TOVARNA UPOGNJENEGA POHIŠTVA DUPLICA-KAMNIK

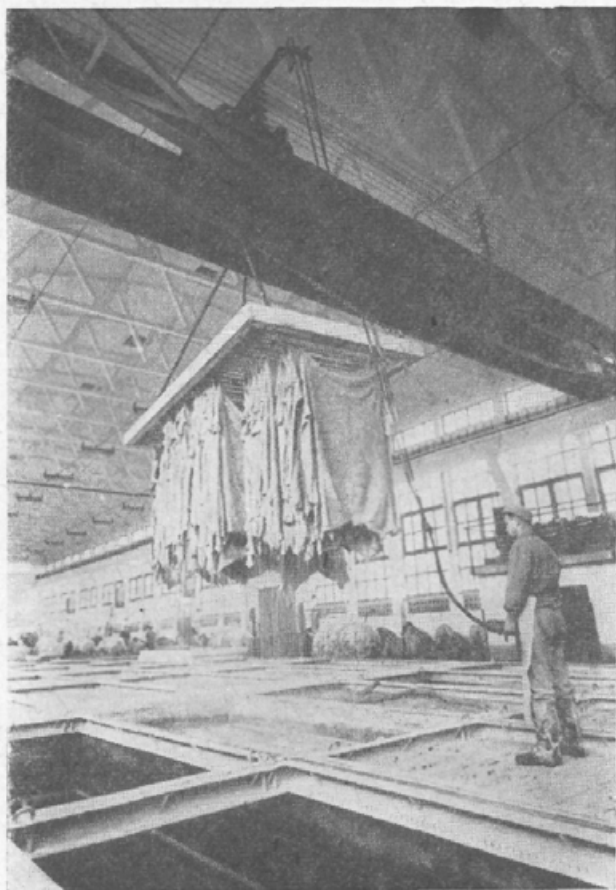
DOBAVLJA SVOJE IZDELKE V PRVOVRSTNI IN SVETOVNO PRIZNANI KVALITETI.

IZVOZNE POSLE OPRAVLJA NEPOSREDNO Z LASTNO KOMERCIALNO ORGANIZACIJO.

TOVARNA USNJA KAMNIK

TELEFONI: HISNA CENTRALA 6314; DIREKTOR 6319; KOMERCIALNI ODD. 6320; p. p. 42

NAŠE USNJE JE

IZDELUJE IN DOBAVLJA ZA DOMAČI IN INOZEMSKI TRG

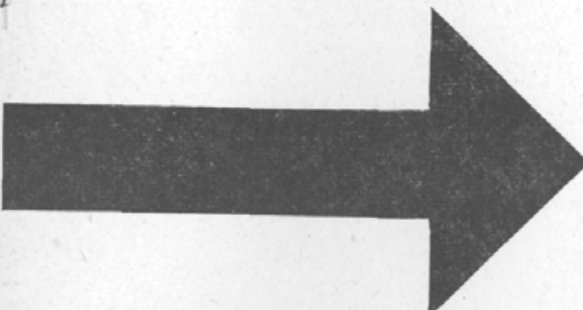
- SVINJSKO USNJE V BOGATI IZBIRI
- IN PRVOVRSTNI KVALITETI
- GALANTERIJSKO IN KNJIGOVESKO USNJE
- V RAZNIH MODNIH ANILINSKIH BARVAH
- CHROM SVINJSKO USNJE RAZNIH VRST
- ZA TAPETNIŠTVO, ČEVLJARSKO INDUSTRIJO
- IN VSAKOVRSNO TEHNIČNO UPORABO
- PODLOGE IN CEPLJENCE VSEH VRST
- ŠČETINE, ODPADNO MAST, MEZDRO
- IN STRANSKE PROIZVODE

DOSEGLA NAJVIŠJE PRIZNANJE NA DOMAČEM IN SVETOVNEM TRZISCU

TITAN

TOVARNA
KOVINSKIH
IZDELKOV
IN LIVARNA
KAMNIK
SLOVENIJA

izdeluje:

TEHTNICE — avtomatske, balančne in gospodinjske

KUHINJSKE POTREBŠČINE
— mline za orehe, mline za mak, mline za kavo, mesorezke itd.

KLJUČAVNICE — stavbne in za pohištvo v različnih izvedbah, dozične ključavnice in cilindrične vložke za ključavnice

SPOJNE DELE za vodovodne instalacije — (fitinge)

RAZNE TEMPER ODLITKE
kot Ewart verige — odlitke za armature daljnovidov itd.

IZDELKE NUDI PO KONKURENČNIH CENAH, JAMČI ZA KVALITETO! DOBAVLJA V NAJKRAJŠIH ROKIH IN SE PRIPOROČA!

PODIJELA

**ZAHTEVAJTE
PONUDBE IN
PROSPEKTE!**

»KAMNIK«

KAMNIK

PROIZVAJA:

ČRNI LOVSKI IN RUDARSKI SMODNIK,

RUDARSKI EKSPLOZIV vseh vrst,

VŽIGALNO VRVICO,

VŽIGALNA SREDSTVA,

PIROTEHNIČNE IZDELKE ZA OGNJEMETE

(rakete, bombe, vodopade itd.) in

PIROTEHNIČNO GALANTERLJO (čudežne svečke

za novoletno jelko, vložke za cigarete s pokom,

vžigalice s pokom, pasje bombice itd.)

SVILANIT

ZALOGA ZALOGA

ŽAKARDNE IN GLADKE SVILENE IN

TKALNICA

BOMBAŽNE TKANINE V NAJNOVEJŠIH

TISKARNA

MODNIH VZORCIH, ODLIČNE KAKO-

BARVARNA

VOSTI, PO NIZKIH CENAH, IZ ZALOGE

KONFEKCIJA

IN PO NAROČILU. NAROČILA POŠLJI-

APRETURA

TE V KAMNIK, TELEFON 6290, 6291, 6343.

RUDNIK KAOLINA

ČRNA PRI KAMNIKU

Telefon: KAMNIK 6-297, 6-271 (Črna)

Železniška postaja:

KAMNIK-TOVORIŠČE

Pošta: Kamnik

Tekoči račun NB Kamnik: 600 22-1-13

PROIZVAJA PAVLJENI

KAOLIN V KOSIH IN

PAVLJENI MLETI

KAOLIN

UPORABLJA SE KOT POLNILO V INDUSTRIJI

PAPIRJA, INDUSTRIJI GUME, V KEMIČNI INDUSTRIJI

ZA FABRIKACIJO BARVNIH SVINCNIKOV

IN V PLESKARSKI OBRTI

• SVOJIM CENJENIM STRANKAM SE PRIPOROČA

„KOČNA“

TRGOVSKO PODJETJE

KAMNIK

S POSLOVALNICAMI:

KURIVO, ŽELEZNINA, ELEKTROMATERIAL, TIP-TOP, VERIGA, KONFEKCIJA, SUKNO, NOVA MODA, GRAD-TEKSTIL, KNJIGARNA, DROGERIJA, TEKSTILKA, USNJE, PIVO, DELIKATESA, SADJE, CENTER, METKA, PRESKRBA, HRANILA, ZAPRICE, DUPLICA, SMARCA, KOMENDA, PREHRANA, TUNJICE, ZAGORICA, KREGARJEVO, STAHOVICA, ČRNA, VRHPOLJE, SREDNJA VAS, SMARTNO, LAZE, SPITALIČ, MOTNIK, MOSTE.

V NJIH BOSTE HITRO IN VLJUDNO POSTREZENI,
CENE SO SOLIDNE!

PREPRIČAJTE SE O KVALITETI NASEGA BLAGA!

TOVARNA KOVANEGA ORODJA KAMNIK

KOVANJE IN IZDELAVA VSEH VRST
KOVANEGA ORODJA, KOVANECV
IN UTOPNIH ODKOVKOV
TER KOVANJE IN IZDELAVA
VSEH VRST STROJNIH DELOV

LEKARNA KAMNIK

TELEFON 6266

DOBAVLJA ZA OBMOČJE OBČINE KAMNIK VSA ZDRAVILA
IN TUDI SANITETNI MATERIAL ZA VETERINARSKO POTREBE

GOSTINSKO PODJETJE

PLANINKA, KAMNIK

S KAVARNO V KAMNIKU

NUDI CENJENIM GOSTOM GOSTINSKE USLUGE
S SOLIDNO POSTREZBO PO PRIMERNIH CENAH.

KOMUNALNA USTANOVA KAMNIK

VZDRŽEVANJE CEST, JAVNE RAZSVETLJAVE,
VODOVODA, KANALIZACIJE
POKOPALIŠČ, SEJMA IN TRZNICE, JAVNIH NASADOV
IN PARKOV

SLOGA

TESARSKO, MIZARSKO IN
ŠCETARSKO PODJETJE

MOSTE PRI KOMENDI

TELEFON: KOMENDA 4
BANČNI RAČUN: ZADRUŽNA HRANILNICA LJUBLJANA

VSE VRSTE STAVBNEGA IN POHISTVENEGA MIZARSTVA,
OPREMA LOKALOV, STREŠNE KONSTRUKCIJE, STOPNICE,
LESNA GALANTERIJA, VSA V TESARSKO STROKO SPADAJOČA
DELA IN VSE VRSTE ŠCETK, ČOPIČEV, OMEL, PARKETARIC
TER VSE VRSTE ŠCETK ZA TEKSTILNO, KOVINSKO,
KAROSERJSKO IN ČEVLJARSKO INDUSTRIJO
PO VZORCU IN NACRTU!

KVALITETA IN IZDELAVA PRVOVRSTNI!

PODJETJE

MESO - KAMNIK

Telefon: 232
Telegrami: MESO KAMNIK
Tekoči račun: KB Kamnik 600-708-1-125

s štirimi poslovalnicami v Kamniku

PRODAJA IN PREDELAVA MESA, ODKUP ZIVINE.

KOMUNALNA USTANOVA KAMNIK

VZDRŽEVANJE CEST, JAVNE RAZSVETLJAVE,
VODOVODA, KANALIZACIJE
POKOPALIŠČ, SELJMA IN TRŽNICE, JAVNIH NASADOV
IN PARKOV

SLOGA

TESARSKO, MIZARSKO IN
SCETARSKO PODJETJE

MOSTE PRI KOMENDI

TELEFON: KOMENDA 4
BANČNI RACUN: ZADRUŽNA HRANILNICA LJUBLJANA

VSE VRSTE STAVBNEGA IN POHISTVENEGA MIZARSTVA,
OPREMA LOKALOV, STREŠNE KONSTRUKCIJE, STOPNICE,
LESNA GALANTERIJA, VSA V TESARSKO STROKO SPADAJOČA
DELA IN VSE VRSTE ŠČETK, ČOPIČEV, OMEL, PARKETARIC
TER VSE VRSTE ŠČETK ZA TEKSTILNO, KOVINSKO,
KAROSERIJSKO IN ČEVLJARSKO INDUSTRIJO
PO VZORCU IN NACRTU!

KVALITETA IN IZDELAVA PRVOVRSTNI!

PODJETJE

MESO - KAMNIK

Telefon: 232
Telegrami: MESO KAMNIK
Tekoči račun: KB Kamnik 600-708-1-125

s štirimi poslovalnicami v Kamniku

PRODAJA IN PREDELAVA MESA, ODKUP ŽIVINE.